

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE YABAN HAYATI GELİŞTİRME SAHASI
ENVANTERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aygün KÖSE ÇITLAK

DANIŞMAN

Doç. Dr. Zeynel ARSLANGÜNDOĞDU

Orman Mühendisliği Anabilim Dalı

Orman Entomolojisi ve Koruma Programı

İSTANBUL-2019

Bu çalışma, 21.06.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Orman Mühendisliğı Anabilim Dalı, Orman Entomolojisi ve Koruma Programında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi

Doç. Dr. Zeynel ARSLANGÜNDOĞDU(Danışman)
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Orman Fakültesi

Doç. Dr. Erdem HIZAL
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Orman Fakültesi

Doç. Dr. Meriç KUMBAŞLI
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi

Unvan Adı SOYADI
Üniversite
Fakülte

Unvan Adı SOYADI
Üniversite
Fakülte

20.04.2016 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9/2 ve 22/2 maddeleri gereğince; Bu Lisansüstü teze, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa’nın aboneli olduğu intihal yazılım programı kullanılarak Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlemiş olduğu ölçütlere uygun rapor alınmıştır.

ÖNSÖZ

“Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahası Envanterlerinin Değerlendirilmesi” adlı bu çalışma İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Orman Entomolojisi ve Koruma Programı’nda Yüksek Lisans Tezi kapsamında hazırlanmıştır.

Eylül 2012 tarihinden bu yana yüksek lisans derslerini almaya başladığım, öğrencisi olduğum, yüksek lisans danışmanlığımı yapan, bana tez konumda her türlü yardım ve desteği ile çalışmalarımı yönlendiren Sayın Hocam Doç. Dr. Zeynel ARSLANGÜNDOĞDU’ ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca yüksek lisans jüri üyeliğimi yapan Doç. Dr. Erdem HIZAL ve Doç. Dr. Meriç KUMBAŞLI hocalarıma değerli katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

2237-A kapsamında desteklenen ve katılımcı olarak yer aldığı 1129B371801398 nolu ve “Doğal Ekosistemler için CBS ve Uydu Görüntüleri Kullanılarak Çevresel Altlıkların Hazırlanması” başlıklı projeye destek sağlayan TÜBİTAK ve projede görev alan eğitmenlere teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmalarımda gerek maddi gerekse manevi desteğini hiç esirgemeyen, her anlamda yanımda olan sevgili eşim Orman Yüksek Mühendisi Uğur ÇITLAK ve değerli annem ve babama sonsuz teşekkür eder, şükranlarımı sunarım.

Haziran 2019

Aygün KÖSE ÇITLAK

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	vii
TABLO LİSTESİ.....	xi
SİMGE VE KISALTMA LİSTESİ	xiii
ÖZET	xiv
SUMMARY	xvi
1. GİRİŞ	1
2. GENEL KISIMLAR.....	3
2.1. LİTERATÜR ÖZETİ	3
2.2. YABAN HAYATI GELİŞTİRME SAHALARI	5
2.2.1. Yaban Hayatı Geliştirme Sahasının Tarihi	8
2.2.2. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Seçimi	10
2.2.3. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Büyüklüğü ve Sınırı.....	11
2.2.4. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Teklifi, Tescili, İlanı	11
2.2.5. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Yönetim Planlaması	11
2.2.6. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Hedef Tür ve İkincil Türler	15
2.2.7. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Olumsuz Durumlar	15
3. MALZEME VE YÖNTEM.....	17
3.1. MALZEME	17
3.1.1. ARAŞTIRMA ALANININ TANITIMI.....	17
3.2. YÖNTEM.....	30
4. BULGULAR.....	32
4.1. YABAN HAYATI GELİŞTİRME SAHALARINDAKİ HEDEF TÜRLER	32
4.1.1. Yaban Keçisi (<i>Capra aegagrus</i> Erxleben)	32
4.1.2. Kızılgeyik (<i>Cervus elaphus</i> (Linnaeus))	41
4.1.3. Karaca (<i>Capreolus capreolus</i> (Linnaeus))	49
4.1.4. Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi (<i>Rupicapra rupicapra</i> (Linnaeus))	56
4.1.5. Yaban Koyunu (<i>Ovis aries gmelini</i> (Gmelin))	59
4.1.6. Vaşak (<i>Lynx lynx</i> (Linnaeus)).....	62

4.1.7. Alageyik (<i>Dama dama</i> (Linnaeus)).....	64
4.1.8. Ceylan (<i>Gazella subgutturosa</i> (Güldenstädt)).....	67
4.1.9. Sırtlan (<i>Hyaena hyaena</i> (Linnaeus))	70
4.1.10. Boz Ayı (<i>Ursus arctos</i> (Linnaeus))	73
4.1.11. Yaban Tavşanı (<i>Lepus europaeus</i> (Pallas))	76
4.1.12. Kelaynak (<i>Geronticus eremita</i> (Linnaeus)).....	77
4.1.13. Toy (<i>Otis tarda</i> (Linnaeus)).....	80
4.1.14. Dağ Horozu (<i>Tetrao mlokosiewiczzi</i> (Taczanowski))	83
4.1.15. Sülün (<i>Phasianus colchicus</i> (Linnaeus))	86
4.1.16. Kınalı Keklik (<i>Alectoris chukar</i> (Gray))	89
4.1.17. Ur Keklik (<i>Tetraogallus caspius</i> (Gmelin))	92
5. TARTIŞMA VE SONUÇ	95
5.1. YABAN HAYATI GELİŞTİRME SAHALARINDAKİ MEMELİ TÜRLER..	98
5.1.1. Yaban Keçisine Ait Envanter Sonuçları	98
5.1.2. Kızılgeyiğe Ait Envanter Sonuçları.....	100
5.1.3. Karacaya Ait Envanter Sonuçları	101
5.1.4. Çengel Boynuzlu Dağ Keçisine Ait Envanter Sonuçları	101
5.1.5. Yaban Koyununa Ait Envanter Sonuçları	102
5.1.6. Diğer Memeli Türlerine Ait Envanter Sonuçları	102
5.2. YABAN HAYATI GELİŞTİRME SAHALARINDAKİ KUŞ TÜRLERİ.....	103
KAYNAKLAR.....	105
EKLER	108
ÖZGEÇMİŞ	109

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 3.1: Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Dağılımı.	18
Şekil 4.1: Yaban Keçisi (<i>Capra aegagrus</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).	33
Şekil 4.2: Köyceğiz ve Yılanlı Çakmak YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.	35
Şekil 4.3: Akseki İbradı Üzümdere ve Alanya Dimçayı YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.	35
Şekil 4.4: Cevizli Gidengelmez Dağı ve Düzlerçamı YHGS'lerdeki Yaban Keçisi türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	36
Şekil 4.5: Gündoğmuş ve Kaş Kıbrıs Çayı YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.	36
Şekil 4.6: Sarıkaya ve Sivridağ YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.	37
Şekil 4.7: Maraş Hançerderesi ve Pozantı Karanfıldağ YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.	37
Şekil 4.8: Mut Kestel Dağı ve Tarsus Kadıncık Vadisi YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.	38
Şekil 4.9: Çamlıyayla Cehennemderesi, Hisardağ ve Gedikdağı YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.	38
Şekil 4.10: Tarsus Hopur Topaşır ve İskenderun Arsuş YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.	39
Şekil 4.11: Çamardı Demirkazık ve Yahyalı Aladağlar YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.	39
Şekil 4.12: Yusufeli Çoruh Vadisi ve Şiran Kuluca YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.	40
Şekil 4.13: Oltu ve Çat YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.	40
Şekil 4.14: İspir Verçenik ve Kiğı Şeytan Dağları YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.	41
Şekil 4.15: Kızılgeyik (<i>Cervus elaphus</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).	42

Şekil 4.16: Çatalca Çilingoz ve Kütahya Akdağ YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	44
Şekil 4.17: Çivril Akdağ ve Sandıklı Akdağ YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	44
Şekil 4.18: Tavşanlı Çatak ve Merkez Türkmenbaba YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	45
Şekil 4.19: Mihallıçık Çatacık ve Göynük Kapıormanı YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	45
Şekil 4.20: Yedigöller ve Abant YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	46
Şekil 4.21: Beypazarı Kapaklı ve Nallıhan Saçak YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	46
Şekil 4.22: Yeşilöz ve Yenice YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	47
Şekil 4.23: Ulus Sökü ve Azdavay Kartdağı YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	47
Şekil 4.24: Ilgazdağı ve Taşköprü Elekdağı YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	48
Şekil 4.25: Tosya Gavurdağı YHGS'deki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	48
Şekil 4.26: Sırçalı Kanyonu ve Kargı Köşdağı YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	49
Şekil 4.27: Karaca (<i>Capreolus capreolus</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).	50
Şekil 4.28: Bayındır Ovacık ve Kandıra Seyrek YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	52
Şekil 4.29: Zorkun Yaylası ve Sırçalı Kanyonu YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon.....	52
Şekil 4.30: Bozburun ve Kargı Köşdağ YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.....	53
Şekil 4.31: Çatalca Çilingoz ve Çivril Akdağ YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon.....	53
Şekil 4.32: Yedigöller ve Abant YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	54
Şekil 4.33: İskenderun Arsuz ve Yeşilöz YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon.....	54

Şekil 4.34: Yenice ve Ulus Sökü YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	55
Şekil 4.35: Azdavay Kartdağı ve Ilgazdağı YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon.....	55
Şekil 4.36: Taşköprü Elekdağı ve Tosya Gavurdağı YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	56
Şekil 4.37: Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi (<i>Rupicapra rupicapra</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).....	57
Şekil 4.38: Çamlıhemşin Kaçkar ve Çat YHGS'lerdeki Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	59
Şekil 4.39: İspir Verçenik ve Kiğı Şeytan Dağları YHGS'lerdeki Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	59
Şekil 4.40: Yaban Koyunu (<i>Ovis aries gmelini</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).	60
Şekil 4.41: Nallıhan Emremsultan ve Bozdağ YHGS'lerdeki Yaban Koyunu türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	62
Şekil 4.42: Vaşak (<i>Lynx lynx</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).....	63
Şekil 4.43: Alageyik (<i>Dama dama</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).....	65
Şekil 4.44: Düzlerçamı YHGS'deki Alageyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	67
Şekil 4.45: Ceylan (<i>Gazella subgutturosa</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).	68
Şekil 4.46: Kızılkuyu YHGS'deki Ceylan türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	70
Şekil 4.47: Sırtlan (<i>Hyaena hyaena</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).	71
Şekil 4.48: Altınözü YHGS'deki Sırtlan türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	72
Şekil 4.49: Boz Ayı (<i>Ursus arctos</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).....	73
Şekil 4.50: Tavşan (<i>Lepus europaeus</i>).	76
Şekil 4.51: Kelaynak (<i>Geronticus eremita</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).....	78
Şekil 4.52: Birecik YHGS'deki Kelaynak türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	80
Şekil 4.53: Toy (<i>Otis tarda</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).	81
Şekil 4.54: Merkez Altıntaş YHGS'deki Toy türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	83
Şekil 4.55: Dağhorozu (<i>Tetrao mlokosiewiczzi</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).....	84
Şekil 4.56: Posof YHGS'deki Dağhorozu türüne ait popülasyon gelişim grafiği.	86

Şekil 4.57: Sülün (<i>Phasianus colchicus</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).....	87
Şekil 4.58: Karacabey YHGS'deki Sülün türüne ait popülasyon gelişim grafiği	89
Şekil 4.59: Kımalı Keklik (<i>Alectoris chukar</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).....	90
Şekil 4.60: Ur Keklik (<i>Tetraogallus caspius</i>) (Kaynak: DKMP Arşivi).	92

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 2.1: Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları.	6
Tablo 2.2: Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları Plan Durumu ve İlan Tarihi.	13
Tablo 4.1: Türkiye YHGS'lerinde Yaban Keçilerinin 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	34
Tablo 4.2: Türkiye YHGS'lerinde Kızılgeyiklerin 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	43
Tablo 4.3: Türkiye YHGS'lerinde Karaca türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	51
Tablo 4.4: Türkiye YHGS'lerinde Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	58
Tablo 4.5: Türkiye YHGS'lerinde Yaban Koyunu türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	61
Tablo 4.6: Türkiye YHGS'lerinde Vaşak türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	64
Tablo 4.7: Düzlerçamı YHGS'de Alageyik türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	66
Tablo 4.8: Kızılkuyu YHGS'de Ceylan türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	69
Tablo 4.9: Altınözü YHGS'de Sırtlan türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	72
Tablo 4.10: Çamlıhemşin Kaçkar YHGS'de Boz Ayı türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	75
Tablo 4.11: Nallıhan Emremsultan YHGS'de Yaban Tavşanı türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	77
Tablo 4.12: Birecik YHGS'de Kelaynak türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	80
Tablo 4.13: Merkez Altıntaş YHGS'de Toy türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.	83

Tablo 4.14: Posof YHGS’de Dağhorozu türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.....	85
Tablo 4.15: Karacabey Ovakorusu YHGS’de Sülün türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.....	88
Tablo 4.16: Türkiye YHGS’lerinde Kınalı Keklik türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.....	92
Tablo 4.17: Yusufeli Çoruh Vadisi YHGS’de Ur Keklik türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.....	94

SİMGE VE KISALTMA LİSTESİ

Simgeler

Açıklama

DKMP	: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü
YHGS	: Yaban Hayatı Geliştirme Sahası
M	: Metre
KG	: Kilogram
X	: Yıllar
Y	: Envanter sayısı
Ha	: Hektar

Kısaltmalar

Açıklama

YH	: Yaban Hayatı
ÇBDK	: Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahası Envanterlerinin Değerlendirilmesi

Aygün KÖSE ÇITLAK

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Orman Mühendisliği Anabilim Dalı

Danışman : Doç. Dr. Zeynel ARSLANGÜNDOĞDU

Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahası Envanterinin Değerlendirilmesi çalışmasında; 2003-2017 yılları arasında yapılan envanter kayıtlarından Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Hedef Tür ve İkincil Tür popülasyonlarının yıllara göre popülasyon artış-azalış durumları değerlendirilmiştir. Çalışmanın aşamaları; ön etüt-veri toplama, popülasyon envanterleri ve popülasyon artış-azalış durumlarının belirlenmesi olarak üç bölümde gerçekleştirilmiştir.

Ön etüt aşamasında yerli ve yabancı kaynaklardan literatür taraması yapılmıştır. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünden Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının 2003-2017 yılları arası envanter sonuçları ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları hakkında ilgili kayıtlar temin edilmiştir.

Bu çalışma ile YHGS'lerinin 2003-2017 yılları arasında yapılmış envanter çalışmaları esas alınarak, bu alanlardaki Hedef türler ve İkincil türler ile yaban hayvanı popülasyonları ele alınmıştır.

Türkiye YHGS'ler hakkında verilen teknik bilgilere ilaveten, her bir saha için 2003-2017 yılları arası yapılmış envanter sayıları tablolaştırılarak sunulmuştur. Ayrıca bu envanter sayıları sonucu Hedef Tür ve İkincil tür için popülasyon gelişim durumlarını gösterir grafikler oluşturulmuştur.

Tartışma ve Sonuç kısmında ise YHGS'lerdeki Hedef tür ve İkincil tür hayvanları tespiti ve bu türlere ait popülasyon gelişim eğrileri hazırlanarak popülasyonlarının artış-azalış durumları saptanarak sebepleri ve iyileştirici faktörler için öneriler ortaya konulmuş olup; bugüne kadar bu sahalarla ilgili yapılmış tüm faaliyetler bütüncül bir şekilde değerlendirilerek, planlama, izleme ve YHGS'lerine dair genel değerlendirmelere yer verilerek çözüm önerileri üretilmiştir.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarında yapılan envanter çalışmalarını yapacak kişilerin daha bilinçli, bilgili, işini sağlıklı ve titiz bir şekilde yapması sağlanmalıdır. Envanter sayımına başlanılmadan önce türler hakkında ve sayımın doğru verilerde çıkabilmesi için ilgili sayım tekniği hakkında en iyi şekilde uzman kişilerce titizlikle eğitim verilmesiyle daha doğru sayım sonuçları elde edilebileceği anlaşılmıştır.

Ayrıca; Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarında gerek yerel halka gerek gelen ziyaretçilere yönelik olarak eğitim ve farkındalık çalışmalarının yapılmasıyla Hedef tür ve İkincil türlere ait popülasyonun korunmasının mümkün olabilecektir. Bununla birlikte; yerel halkın vereceği destekle popülasyon yoğunluklarının daha iyi seviyelere gelecektir.

Haziran 2019, 109 sayfa.

Anahtar kelimeler: Hedef Tür, İkincil Tür, Yaban Hayatı, YHGS, Popülasyon, Envanter

SUMMARY

M.Sc. THESIS

Evaluation of Turkey Wildlife Development Areas Inventory

Aygün KÖSE ÇITLAK

Istanbul University-Cerrahpasa

Institute of Graduate Studies

Department of Forest Engineering

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Zeynel ARSLANGÜNDOĞDU

During the study on Assessment of Wildlife Development Areas Inventory in Turkey, increase and decrease rates in the populations of target and secondary species by years in Wildlife Development Areas making use of inventory records between the years 2003-2017. The study was conducted in three stages such that data collection with preliminary survey, population inventories and determining population increase and decrease rates.

The preliminary study was conducted by reviewing the related literature. Also, the inventory results of Wildlife Development Areas between the years 2003-2017 were obtained from the General Directorate of Nature Conservation and National Parks by review literature.

In this study, populations of wild animal and secondary species in these areas were reviewed based upon the inventory studies conducted between 2003-2017.

As well as the technical information provided from WDA Turkey, inventory counting between the years 2003-2017 for each specified area was presented in tables. In addition, graphs that show population status for target and secondary species from these inventory results were generated.

In the Discussion and Conclusion section; target species and secondary species in the WDAs were determined and the population development curves of these species were prepared and the increase / decrease status of their populations were determined, then the suggestions for the curative factors were offered; all activities related to these areas by this time were evaluated in a holistic manner and solutions were produced by giving general evaluations about planning, monitoring and WDAs.

It should be ensured that the staff who will do the inventory studies in the Wildlife Development Areas are more conscious, literate about their duty, and they should carry out their duty in an efficient way. It was realised that the more the accurate counting results could be obtained, the more the proficiency of expert on the counting technique for the correct data could be achieved on the species before the inventory counting was started.

Therefore, it has been understood that it is possible to protect the target and secondary species by training and awareness-raising activities intended for local people and for visitors in the specified area, and thus the population intensities will be improved with the support of local people.

June 2019, 109 pages.

Keywords: Wildlife, YHGS, Target Species, Secondary Species, Population, Inventory

1. GİRİŞ

Yaban hayatı evcil olmayan yaban hayvanları ile bu hayvanların yaşam alanlarını ifade etmektedir. Yaban hayvanlarının yaşam alanlarını; orman alanları, tarım alanları, sulak alanlar, bakir alanlar ve diğer özel alanlar oluşturmaktadır.

Yaban hayatı geniş anlamda bir yaşama ortamında insan müdahalesi olmaksızın yaşayan bitki ve hayvan topluluklarının meydana getirdiği bir hayat birliği olarak tanımlanabilir (Oğurlu, 2001). Yaban hayvanları kaynağı yönünden verimli ve yüksek kapasite gösteren alanlar orman ve sulak alanlardır. Ancak, değerli av hayvanlarını barındırma bakımından en yüksek kapasiteyi ormanlar taşımaktadır (Çanakçıoğlu ve Mol, 1996).

Doğal alanlar, ormanlar, yaban hayatı türlerinin önemli bir kısmının korunduğu dünyadaki sayılı ülkelerden biriyiz. Dünyada sadece belli başlı ülkelerde, alınan özel tedbirler ve teknikler sonucu varlığını devam ettiren birçok yabani tür, ülkemizde doğal yaşam alanlarında hiçbir müdahalede bulunmadan kendiliğinden doğada varlıklarını sürdürmektedirler. Buna rağmen ülkemizde varlığını sürdüren yaban hayvanları popülasyonlarında olması gereken birey sayısından az sayıda birey bulunmasıdır. Popülasyon sayısında herhangi bir olumlu artış olmamasıdır.

Ülkemiz şartlarında; yaban hayatı planlı bir şekilde yönetilmemektedir. Diğer bir ifadeyle Yaban hayatının gelişimi ve korunması açısından yönetim durumunun düzgün ve geçerli bir plana dayanmaması gelecek için kaygı vericidir. Türkiye'nin önemli biyolojik üretim alanlarından olan başta ormanlar olmak üzere yaban hayatı (YH) sahaları da birçok türe ev sahipliği yapar. Bu alanlar; öncelikle değerli av hayvanları, balık türleri ve su kuşları olmak üzere, birçok bitki ve hayvan türünü barındırır. Bu sahaların birçok fonksiyonu bulunmakla birlikte en temel fonksiyonu; biyolojik çeşitliliği koruma fonksiyonudur. Ayrıca bu sahalar; rekreasyon, balıkçılık, av üretimi, saz üretimi ve otlatma gibi faaliyetler ve dolayısıyla toplum refahına hizmet etme (sosyoekonomik fonksiyon) gibi fonksiyonları da barındırır. Ne var ki, aşırı ve plansız faydalanma halinde, bu alanlar bozulma sürecine girmektedir (Oğurlu, 1993). Bu sahalarda kaynak değerleri plansız bir şekilde kullanılmakta olup planlı yönetim tedbirleriyle kontrol altına alınması, devamlılığı açısından hayati önem arz etmektedir.

Tez çalışması sırasında; Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nden Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarıyla ilgili gerekli kayıtlar alınarak, 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları, Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarıyla ilgili hazırlanmış raporlar incelenip gerekli değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırma sırasında, 6837 sayılı Orman Kanunu, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 8.11.2004 tarihli resmi gazete ile yürürlüğe giren Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile ilgili Yönetmelik, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, Yerli ve Yabancı Avcıların Av Turizmi Kapsamında Avlanmalarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği gibi yönetmelik ve kanunlardan faydalanılmıştır.

Bu tez çalışmasında; Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki hedef tür ve ikincil türlere ait yaban hayvanlarının envanteri ile sahadaki diğer kaynak değerleri konusunda çok yönlü bir inceleme yürütülmüş olup; ileride yapılacak YGS yönetim planlaması ve bu planlara altlık vazifesi görmesi amaçlanmıştır.

2. GENEL KISIMLAR

2.1.LİTERATÜR ÖZETİ

Yaban hayatı yönetimi, geçmişte sadece ava konu olan türlerinin yönetimini düzenlerken günümüzde ise tüm yaşam formlarıyla ilgilenir (Patton, 1992). Tüm kaynaklar gelecekte ekosistemin ana yapıları olarak yönetilecektir. Yaban hayatı yönetimi, amaçlanan hedefler doğrultusunda bilimsel verileri uygulanarak flora ve fauna elemanlarını düzenleme sanatıdır. Ekosistem içerisinde yer alan çeşitli organizmalar, bitki ve hayvan popülasyonları arasındaki ilişkiler, popülasyon dinamiği ve taşıma kapasitesi önemli kavramlar olup, habitatlar ve popülasyon arasında ilişkilerin anlaşılmasını sağlar (Burger, 1979).

Yaban hayatı yönetimi; müdahaleci veya korumacı olabilir. Yaban hayatı yönetimi; bir popülasyon üzerinde, o popülasyondaki birey sayısını azaltarak doğrudan etki edebildiği gibi; besin temini, habitat, yırtıcı yoğunluğunun değiştirilmesiyle veya hastalıkların yayılmasını engelleyerek dolaylı yoldan da etkide bulunarak müdahale edebilir. Bir popülasyonda ve onun habitatındaki dış etkileri en alt seviyeye indirerek korumayı hedefleyebilir (Caughley ve Sinclair, 1994).

Krausman (1946), kitabında yaban hayatının tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre yaban hayatı değerlendirmesi, koruma çalışmaları, yaban hayatı biyolog ve yöneticilerinin eğitim aşamaları, taşıma kapasitesi, popülasyon dinamiği, avcılık, yırtıcılar, hastalıklar, beslenme yetersizliği, su yetersizliği, çeşitli kaza faktörleri, yaban hayatı yönetimi ekonomisi, 21. yy'da yaban hayatı gibi yaban hayatı yönetiminin temelini oluşturan konulardan bahsetmiştir.

Atkinson-Willes (1968), ülkemizde bulunan sulak alanların genel özelliklerini inceler. Ayrıca bu sulak alanların kuşlar açısından önemini incelemektedir.

Kızıroğlu (1979), Ülkemizde; yaban hayatı yaşam ortamlarının korunması ve ekolojik dengenin bozulmasının nedenleri üzerine açıklamalarda bulunmuştur.

Van Home (1983), yaban hayatı popülasyonları, habitatlarının kalitesi üzerinde durmuş; habitatlarını oluşturan unsurlardan bahsetmiştir.

Tarhan (1987), av ve yaban hayvanlarının üretimi, korunması ve avcılığın düzenlenmesi hakkında yöntemlerden bahsetmiştir.

Oğurlu (1988), ülkemizdeki üretim ormanlarında yaban hayatı yaşam alanlarının nasıl düzenleneceği hakkında bilgiler vermiştir.

Ertan ve diğ. (1989), ülkemizdeki sulak alanların; vejetasyon yapısı, coğrafi konumu, ekolojik durumu ve alanlara ait koruma statüleri verilmiştir. Bunun dışında; sulak alanlarda alınabilecek tedbirler ve önlemler hakkında bilgiler verilmiştir.

Güneş (1993), Yaban Hayatı Gelişme Sahaları seçilirken dikkat edilmesi gereken hususlar üzerinde durmuştur.

Kızıroğlu (1993), Türkiye'nin biyolojik zenginliklerinden bahsetmiş ve maruz kaldıkları tehlikeleri örnekleme yoluyla anlatmışlardır.

Geray ve Aksen (2001), av ve yaban hayatı kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ve sürdürülebilir avcılık konularında açıklamalarda bulunmuşlardır.

Oğurlu (2001), yaban hayvanlarının habitat istekleri ve habitatların en uygun ekosistem şartlarından bahsetmiştir.

Oğurlu (2008), "Yaban Hayatı Kaynaklarımızın Yönetimi Üzerine" adlı eserinde; Türkiye'nin yaban hayatı kaynaklarının ekonomideki önemi, kaynak planlanmasına yönelik ihtiyaç, kaynak planlama yöntemi üzerine durmuştur. Ülkemize özgü bir yaban hayatı plan modelinin nasıl oluşturulabileceği konularında açıklamalarda bulunmuş, bugünkü yönetsel problemlerden ve yaban hayatı yönetiminde yaşanan başlıca idari ve politik hatalar, özellikle Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları bazında ele almıştır.

Gürdal (2008), "Türkiye'nin Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları Üzerine Araştırmalar" isimli Yüksek Lisans Tezi çalışmasında Türkiye'de, yaban hayatının korunup geliştirildiği sahalarda ve çevresinde yaşamlarını sürdüren halkın sosyal ve ekonomik yapısını incelenmiştir. Anket yoluyla çeşitli sorular yöneltilerek yerel halkın talepleri dinlenmiş ve bu sahalarda varlığını, devamlılığını tehdit eden konular ortaya konulmuştur. Tezin, sahalara yönelik ileride yapılması muhtemel bir planlama çalışmasına altlık vazifesi görmesi amaçlanmıştır.

Beşkardeş (2009), “Bolu – Yedigöller Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahasında Yaban Hayatı Yönetimi” adlı doktora tezinde; Yedigöller Yaban Hayatı Geliştirme Sahası’ndaki besin, su, örtü ve alan yönünden yaban hayatına uygun olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmasında sahanın taşıma kapasitesi belirlenerek, hayvanların popülasyonlarına uygun bir planlama yapılmaya çalışılmıştır.

Öymen (2010), “Yaban Hayatı Bilgisi” adlı kitabında yaban hayatı yaşam ortamları, çağdaş yaban hayatı kavramı, ve bu ortamların geliştirilmesi, yönetimi, popülasyon tahminleri, analizleri, biyolojik çeşitliliğin yönetimi, gibi konulardan bahsetmiştir.

Arslangündoğdu ve diğ. (2010), Alageyiklerin ülkemizdeki durumunu, popülasyon artışı ve karşılaştıkları sorunlardan bahsetmiştir.

2.2.YABAN HAYATI GELİŞTİRME SAHALARI

Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları (YHGS), av ve yaban hayvanlarının ve yaban hayatının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma plânı çerçevesinde avlanmanın yapılabildiği sahaları ifade eder (Resmi Gazete, 2003). Türkiye’de 81 adet Yaban Hayatı Geliştirme Sahası bulunmakla birlikte 2018 yılı Mayıs ayı itibarıyla 81 adet YHGS’den 81 adedinin Yönetim ve Gelişme Planı tamamlanarak onaylanmıştır (Tablo 2.1, 2.2).

Tablo 2.1: Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları.

Sıra No	İL	YHGS ADI	ALAN(Ha)	Koordinat Enlem	Koordinat Boylam
1	Adana	Maraş Hançerderesi	7895	38.00982	36.224032
2	Adana	Seyhan Baraj Gölü	11436	37.07862	35.291458
3	Adana	Pozantı Karanfıldağ	30739	37.583323	35.043188
4	Adana	Tuzla Gölü	3974	36.701729	35.053856
5	Adana	Akyatağan Gölü	15291	36.628257	35.267821
6	Afyon	Sandıklı Akdağ	14870	38.322634	30.040049
7	Afyon	Karakuyu Gölü	1374	38.054506	30.248262
8	Ankara	Beypazarı Kapaklı	9471	40.359866	32.129387
9	Ankara	Nallıhan Emremsultan	18284	40.070945	31.408679
10	Ankara	Nallıhan Saçak	5268	40.169058	31.292705
11	Ankara	Karaakbaba	1469	40.4715	32.5829
12	Ankara	Nallıhan Davutoğlu	451	40.112972	31.605275
13	Konya	Bozdağ	59297	37.937517	33.027963
14	Antalya	Akseki İbradı Üzümden	18462	37.108318	31.691413
15	Antalya	Alanya Dimçayı	48133	36.595685	32.263756
16	Antalya	Cevizli Gidengelmez D	16134	37.261698	31.838611
17	Antalya	Düzlerçamı	28972	36.97888	30.502558
18	Antalya	Gündoğmuş	8404	36.826499	32.137483
19	Antalya	Kaş Kıbrıs Çayı	3555	36.400228	29.662669
20	Antalya	Sarıkaya	40398	36.512114	30.13729
21	Antalya	Sivridağ	8127	36.814879	30.43923
22	Ardahan	Posof	58686	41.486069	42.68487
23	Artvin	Yusufeli Çoruh Vadisi	23222	40.825983	41.690104
24	Balıkesir	Kütahya Akdağ	3551	39.266189	28.80064
25	Bartın	Ulus Sökü	6374	41.358337	32.561674
26	Bingöl	Kığı Şeytan Dağları	24859	39.40348	40.442925
27	Bitlis	Adilcevaz Süphandağı	30737	38.918325	42.799782
28	Bolu	Göynük Kapıormanı	40153	40.409538	30.675558
29	Bolu	Yedigöller	21896	40.896305	31.643017
30	Bolu	Abant	1931	40.618002	31.352784
31	Burdur	Karataş Gölü	4022	37.373583	29.984224
32	Burdur	Burdur Gölü	26229	37.747102	30.18225
33	Bursa	Karacabey Ovakorusu	28513	40.334886	28.374986
34	Çorum	Kargı Köşdağ	1962	41.013543	34.385674
35	Denizli	Çardak Beylerli Gölü	919	37.729475	29.6827
36	Denizli	Çivril Akdağ	10634	38.317728	30.011859
37	Düzce	Gölyaka Efteni Gölü	764	40.769392	31.050819
38	Erzurum	Çat	62549	40.509976	42.001554
39	Erzurum	İspir Verçenik	62449	39.52528	40.821346
40	Erzurum	Oltu	4980	40.667465	41.142696

Tablo 2.1 (devam): Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları.

41	Eskişehir	Mihallıçık Çatacık	26654	39.969248	31.175618
42	Eskişehir	Sivrihisar Balıkdanı	1369	39.180723	31.608341
43	Gaziantep	Tahtaköprü Baraj Gölü	8036	36.902218	36.686496
44	Gümüşhan	Şiran Kuluca	5230	40.324554	39.071061
45	Hatay	İskenderun Arsuz	26077	36.256154	35.917596
46	Hatay	Altınözü	35785	36.146171	36.302304
47	İstanbul	Çatalca Çilingoz	35699	41.457384	28.230354
48	İstanbul	Sarıyer Feneryolu	1448	41.221224	29.077035
49	İzmir	Bayındır Ovacık	5789	38.31885	27.691275
50	İzmir	Selçuk Gebekirse Gölü	545	37.966596	27.276418
51	Karabük	Sırçalı Kanyonu	411	41.267391	32.787226
52	Karabük	Yenice	26775	41.07711	32.275972
53	Kars	Sarıkamış Kağızman	19939	40.036099	42.947076
54	Kars	Kuyucak Gölü	240	40.741935	43.45524
55	Kastamonu	Azdavay Kartdağı	11216	41.786048	33.350001
56	Kastamonu	İlgazdağı	17070	41.103922	33.819415
57	Kastamonu	Taşköprü Elekdağı	4236	41.530831	34.418644
58	Kastamonu	Tosya Gavurdağı	9262	41.084526	33.9505
59	Kayseri	Yahyalı Aladağlar	7302	37.966115	35.265911
60	Kocaeli	Kandıra Seyrek	1019	41.129818	30.127369
61	Kütahya	Merkez Altıntaş	13679	39.147991	30.03867
62	Kütahya	Tavşanlı Çatak	2802	39.413185	29.103674
63	Kütahya	Merkez Türkmenbaba	11888	39.468518	30.310351
64	Mersin	Mut Kestel Dağı	4546	36.762147	33.456306
65	Mersin	Tarsus Kadıncık Vadisi	8712	37.27638	34.59371
66	Mersin	Çamlıyayla Cehennemdere	27385	37.204168	34.384536
67	Mersin	Hisaradağ ve Gedikdağı	4189	36.397222	33.746237
68	Mersin	Tarsus Hopur Topaşır	5984	37.307838	34.879587
69	Muğla	Köyceğiz	31374	36.903075	28.519348
70	Muğla	Yılanlı Çakmak	1504	37.218904	28.610507
71	Niğde	Çamardı Demirkazık	18674	37.942636	35.16156
72	Osmaniye	Zorkun Yaylası	3866	37.014224	36.303557
73	Rize	Çamlıhemşin Kaçkar	4274	40.980975	41.133402
74	Sakarya	Kaynarca-Acarlar Köyü	2752	41.120684	30.463746
75	Samsun	Terme Gölardı Simenlik Gölü	3349	41.28248	36.966668
76	Samsun	Bafra Kızılırman Deltası	5173	41.641156	36.070841
77	Sinop	Bozburun	1039	42.066126	35.025591
78	Şanlıurfa	Kızılkuyu	20504	37.03713	38.765102
79	Şanlıurfa	Birecik	180	37.027636	37.976217
80	Tokat	Kaz Gölü	1216	40.285062	36.149761
81	Zonguldak	Yeşilöz	9168	41.012026	31.772675

2.2.1. Yaban Hayatı Geliştirme Sahasının Tarihi

Ülkemizde, 1839 Tanzimat Fermanından önceki devrelerde ormanın gerçek ve ülküsel faydalar oluşturan milli bir varlık olduğu düşüncesi fertlerde, kamu kuruluşlarında ve devlet kademesinde düşünmeye ve izlenmeye değer görülmemiş ve ormanlar Allah'ın insanlara sunduğu, herkes için faydalanmaya açık bir varlık sayılmıştır (Dursun, 1986).

Böylece orman ve içerisinde barındırdığı yaban hayvanlarından özgürce yararlanılmıştır. Cumhuriyet döneminde Kara Avcılığı işleri 1937 yılına kadar Osmanlı döneminden intikal eden 1882 yılında çıkarılan Kara Avcılığı Zabıtası Tüzüğü (Nizamname-i Zabıta-i Saydiyye) ile yürütülmüştür. 1937 yılında, dönemi için yeni sayılan 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu yürürlüğe girmiştir (Tarhan, 1987).

Bu kanun nesli tükenmekte olan türlerin korunması ve üretimi ile avcılığın düzenlenmesi konularında düzenlemeler getirmiştir. Bu kanunun ilgili hükümlerinde Av Koruma ve Üretme Sahalarında, avı yasaklanarak koruma altına alınan türün nüve teşkil edecek miktarda bulunması gereklidir. Bu sahalarda her türlü avlanmak, tüfek ve köpekle dolaşmak yasaklanarak korunan türün yanı sıra aynı yaşam alanını paylaşan bütün av ve yaban hayvanlarının korunması esas alınmıştır (Erkan, 1987).

Ancak yürürlüğe giren bu yeni kanun av kaynaklarımızın korunması ve geliştirilmesinde yeterli olamamıştır. İlki 1959 yılında kurulan av üretme istasyonlarına yenileri eklenerek sayıları arttırılmıştır. 1966 yılından sonra çeşitli yerlerde koruma ve üretme sahaları tesis edilmiş, kanun ve kararlarla korunmaya çalışılmıştır (Turan, 1987). Av ve yaban hayvanlarının korunması ve geliştirilmesi çalışmaları 1966 yılından sonra doğal üretim, suni üretim ve tüm yurttaki avlamlarda avlanmaların kontrolü ve düzenlenmesi şeklinde devam etmiştir (Tarhan, 1987).

Doğal üretimde nesilleri tehlike altında olan veya sayıları yüksek oranlarda azalan av ve yaban hayvanlarının bulunduğu tabiat parçaları tespit edilmekte ve Av Koruma ve Üretme Sahaları statüsü içinde buralardaki yaşama ortamını iyileştirici tedbirler alınmıştır. Ayrıca korunan tür aleyhine çoğalan ve zararlı olan diğer türlerle mücadele edilmiştir. En önemlisi de her türlü avlanmanın Av Koruma ve Üretme Sahalarında yasaklanması olmuştur (Tarhan, 1987).

Ayrıca her yıl düzenli olarak toplanan Merkez Av Komisyonu bir kısım kırsal kesim avlamlarında 1 veya 2 yıl geçici süre ile bütün avlanmaları yasaklanmıştır. Böylece buralarda

barınan av ve yaban hayvanlarının doğal olarak üremelerinin artması ile sayıca gelişmeleri sağlanmıştır (Tarhan, 1987). Suni üretimde ise amaç, nesli azalan bazı türleri tekniğine uygun olarak tesis edilmiş üretme istasyonlarında üretmektir (Tarhan, 1987).

Türkiye’de yıllardan beri yapılan aşırı ve plansız yaban hayatı kullanımı sonucu çok sayıda orman alanı tahrip olmuş, birçok arazi erozyona maruz kalmış, yaban hayvanlarının nesli ciddi bir şekilde azalmış veya tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Çeşitli yaban hayatı alanlarının korunması ve geliştirilmesi günümüzde Türkiye’de büyük önem taşımaktadır (Mol, 2006).

3167 sayılı Kara Avcılığı Yasası 2003 yılında yürürlükten kaldırılarak yerine 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunun amacı; sürdürülebilir av ve yaban hayatı yönetimi için av ve yaban hayvanlarının doğal yaşam ortamları ile birlikte korunmalarını, geliştirilmelerini, avlanmalarının kontrol altına alınmasını, avcılığın düzenlenmesini, av kaynaklarının milli ekonomi açısından faydalı olacak şekilde değerlendirilmesini ve ilgili kamu ve özel hukuk tüzel kişileri ile işbirliğini sağlamaktır (Resmi Gazete, 2003).

Kara Avcılığı Kanunu kapsamında alan koruması için iki statü belirlenmiştir. Bu statüler “Yaban Hayatı Koruma Sahaları” ve “Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları”dır. Yasa gereği ilan edilen Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarında ana amaç; alandaki hedef türleri korumak, yaşam alanlarını geliştirmek, gerektiğinde mevcut popülasyonları ilave bireyler ile takviye etmek, popülasyonun yeterli hale gelmesi ile hazırlanacak sürdürülebilir avlanma planları kapsamında avcılık faaliyetleri yapmaktır. YHGS’ler IUCN koruma kategorilerinden IV. kategori olan “habitat/tür Koruma Alanı”na karşılık gelmektedir. 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu bu alanların Yönetim ve Gelişme planlarının kanunun çıkış tarihinden itibaren 15 yıl içerisinde tamamlanmasını ön görmektedir. Hedeflenen süreler içinde bu planlar bitirilmiş ve DKMP Genel Müdürlüğü tarafından onaylanmıştır (Anonim, 2008).

Bu belirlenen alanlarda planlar bitirildikten sonra DKMP Genel Müdürlüğü her İl Müdürlüğünün sorumluluk alanında bulunan YHGS’nin planlarının yapılması çalışmasını başlatmıştır. 2018 yılı Mayıs ayı itibarıyla 81 adet YHGS’den 81 adedinin Yönetim ve Gelişme Planı tamamlanarak onaylanmıştır.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları, ülkemizde nesli tehlike altına girmiş av ve yaban hayvanlarının korunması için 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu gereğince ilan edilen bir alan

koruma statüsüdür. İlgili kanunda bu sahalarda “Av ve yaban hayvanlarının ve yaban hayatının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma plânı çerçevesinde avlanmanın yapılabildiği sahalarda” olarak tanımlanmaktadır. Bu sahalarda ilgili olarak bahse konu kanunda yaban hayatının tahrip edilemeyeceği, bu sahalarda içerisinde veya dışarısında ekosistemin bozulamayacağı, bu sahalarda olumsuz etki yapacak tesislere izin verilemeyeceği, onaylanmış yönetim ve gelişme plânlarında belirtilen yapı ve tesisler dışında hiçbir yapı ve tesis kurulamayacağı, irtifak hakkının tesis edilemeyeceği belirtilmektedir. Bu sahalarda amacına uygun bir şekilde yönetilebilmesi için ilgili yönetmeliklerle belirlenen yöntem ise bu sahalarda Yönetim ve Gelişme Planlarının hazırlanmasıdır. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Yönetim ve Gelişme Planları 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanununun 4. maddesinin 8. fıkrasına istinaden hazırlanarak 08.11.2004 tarih ve 25637 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmelik” çerçevesinde hazırlanır. Söz konusu yönetmeliğin 11. maddesinde “Yaban hayatı geliştirme sahalarda ve gerekli görülen yaban hayatı koruma sahalarda yaşama ortamını iyileştirici çalışmaların yer aldığı gelişme ve yönetim planları Genel Müdürlükçe hazırlanır veya hazırlattırılır, Genel Müdürlükçe onaylanarak yürürlüğe konulur.” hükmü yer almaktadır. Bu kapsamda, ülkemizde bugüne kadar tescil edilmiş 81 adet Yaban Hayatı Geliştirme Sahası bulunmaktadır. Bu sahalardan 17 adedi aynı zamanda sulak alan statüsündedir. Yönetim ve Gelişme Planları alanla ilgili grupların ihtiyaçları ile doğa koruma gerekliliklerinin uyumlu hale getirildiği belgelerdir. Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ilan edilirken ülkemizde nesli tehlike altında olan ve Bakanlığımızca koruma altına alınmış olan türlerden hedef türler seçilmiştir (Anonim, 2012).

2.2.2. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Seçimi

Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları, av ve yaban hayvanlarının veya biyolojik çeşitliliğin korunması gereken alanların muhafazası veya göçmen türlerin göç yollarını güvence altına almak için, yaşama ortamlarının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamlarını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma planı çerçevesinde avlanmanın yapılması amacı ile içerisinde hedef tür veya türlerin doğal olarak bulunduğu veya yeniden yerleştirildiği, av ve yaban hayvanlarının barınma, beslenme ve uygun yaşama koşulları ile doğal peyzaja sahip alanlardan seçilmektedir (Resmi Gazete, 2004).

2.2.3. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Büyüklüğü ve Sınırı

Yaban hayatı koruma ve geliştirme sahaları, yaban hayvanlarının barınma, beslenme ve üreme gibi yaşamsal ihtiyaçlarını temin edebileceği uygun yaşama şartlarına sahip, hedef tür ve/veya türlerin yıl içerisindeki mevsimsel olarak yaptıkları göç ve yayılma alanlarını, üreme alanlarını ve göç yollarını içeren, geliştiren ve artan popülasyonu barındırabilecek büyüklükte olmalıdır (Resmi Gazete, 2004).

YHGS içerisindeki orman alanlarının sınırları, Orman Genel Müdürlüğü tarafından yapılan amenajman haritalarında belirtilen bölmelerin sınırları, diğer alanların sınırları ise yol, dere, uçurum, sırt ve kaya gibi doğal hatlar, esas alınarak belirlenir. Bu şartların sağlanamadığı hallerde ise; arazinin topoğrafik yapısı dikkate alınarak gerekli işaretlemeler yapılmak suretiyle, alanın sınırları belirlenmektedir (Resmi Gazete, 2004).

2.2.4. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Teklifi, Tescili, İlanı

Yaban hayatı koruma ve geliştirme sahası olarak teklif edilecek sahalardan için, DKMP Bölge Müdürlüklerine bağlı İl Müdürlüğü tarafından oluşturulacak bir komisyon marifetiyle yerinde yapılan inceleme sonucunda ön etüt raporu, alan üzerinde yetki ve sorumluluğu bulunan tüm kurum ve kuruluşların uygun görüşünü alarak tanzim edilir ve alanın 1/25.000'lik haritası ile birlikte Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüne gönderilir. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünce ön etüt raporları uygun görülenler;

- a) Orman rejimine giren sahalarda Bakan oluru ile,
- b) Diğer sahalarda ise ilgili kurum ve kuruluşlardan görüş alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile Bakanlık adına tescil edilir ve ilan olunur (Resmi Gazete, 2004).

2.2.5. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Yönetim Planlaması

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünce tescil ve ilan edilen yaban hayatı koruma ve geliştirme sahaları, Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları Yönetmelik esaslarına göre hazırlanacak yönetim ve gelişme planlarına göre, DKMP Bölge Müdürlüklerine bağlı İl Müdürlükleri tarafından yönetilir, koruması yapılır veya yaptırılır (Resmi Gazete, 2004) (Tablo 2.2).

Yaban hayatı koruma ve geliştirme sahalarının büyüklüğü ve özelliğine göre koruma ve kontrol işlemleri yapmak, ziyaretçi ve tanıtım merkezlerinde faaliyette bulunmak ve alanların taşıma kapasitelerine ulaşmaları durumunda hazırlanacak olan avlanma planlarına göre yapılacak avcılıkla ilgili çalışmalarda görevlendirilmek üzere yeterli sayıda personel istihdam edilmektedir (Resmi Gazete, 2004).

Tablo 2.2: Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları Plan Durumu ve İlan Tarihi.

Alan Adı	Statü	İlan Tarihi	Plan Durumu	Plan Tarihi
Adana Akyatan Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	24.07.2012
Adana Kahramanmaraş Hançerderesi YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	31.05.2011
Adana Kahramanmaraş Hançerderesi YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	31.05.2011
Adana Pozantı Karanfil Dağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	29.03.2012
Adana Pozantı Karanfil Dağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	29.03.2012
Adana Seyhan Baraj Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	29.02.2012
Adana Tuzla Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	24.07.2012
Afyon Dinar Karakuyu Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	28.12.2010
Afyon Sandıklı Akdağ YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	24.04.2012
Afyon Sandıklı Akdağ YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	24.04.2012
Ankara Beypazarı Kapaklı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	3.06.2011
Ankara Nallıhan Davutoğlu YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	30.04.2018
Ankara Nallıhan Emre Sultan YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	3.06.2011
Ankara Nallıhan Saçak YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	3.06.2011
Antalya Akseki İbradı Üzümdere YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.06.2011
Antalya Alanya Dimçayı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.06.2011
Antalya Cevizli Gidengelmez Dağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	28.10.2015
Antalya Cevizli Gidengelmez Dağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	28.10.2015
Antalya Düzlerçamı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	3.06.2011
Antalya Gündoğmuş YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	28.10.2015
Antalya Kaş Kıbrıs Çayı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	11.02.2013
Antalya Sarıkaya YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	11.06.2012
Antalya Sivridağ YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.06.2011
Ardahan Posof YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	1.06.2011
Ardahan Posof YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	1.06.2011
Artvin Yusufeli Çoruh Vadisi YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	31.05.2011
Balıkesir Kütahya Akdağ YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	1.08.2012
Balıkesir Kütahya Akdağ YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	1.08.2012
Bartın Ulus Sökü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	1.09.2014
Bartın Ulus Sökü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	1.09.2014
Bingöl Kiğı Şeytandığı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	12.08.2014
Bitlis Adilceviz Süphandağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.09.2014
Bitlis Adilceviz Süphandağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.09.2014
Bitlis Adilceviz Süphandağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.09.2014
Bolu Abant YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	24.12.2012
Bolu Göynük Kapıormanı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	4.03.2014
Bolu Göynük Kapıormanı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	4.03.2014
Bolu Yedigöller YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	3.06.2011
Bolu Yedigöller YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	3.06.2011
Burdur Karataş Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	30.04.2018
Burdur Burdur Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	6.11.2008
Bursa Karacabey Karadağ Ovakorusu YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	26.05.2011
Çorum Kargı Köşdağ YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	22.08.2012
Denizli Çardak Beylerli Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	30.04.2018
Denizli Çivril Akdağ YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	24.04.2012
Denizli Çivril Akdağ YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	24.04.2012
Düzce Gölyaka Efteni Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	24.07.2012
Erzurum Çat YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	12.10.2012
Erzurum Çat YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	12.10.2012
Erzurum Çat YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	12.10.2012
Erzurum İspir Verçenik Dağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	12.05.2011
Erzurum İspir Verçenik Dağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	12.05.2011

Tablo 2.2 (devam) : Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları Plan Durumu ve İlan Tarihi.

Erzurum İspir Verçenik Dağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	12.05.2011
Erzurum Oltu YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	12.05.2011
Eskişehir Mihaliçcik Çatacak YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.09.2015
Eskişehir Sivrihisar Balıklıdamı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	24.07.2012
Gaziantep Tahtaköprü Baraj Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	30.04.2018
Gümüşhane Şiran Kuluca YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	11.02.2013
Hatay Altınözü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	17.06.2014
Hatay İskenderun Arsuz YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	11.02.2013
İstanbul Çatalca Çilingöz YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	24.12.2012
İstanbul Sarıyer Feneryolu YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	9.10.2012
İzmir Bayındır Ovacık YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	22.08.2012
İzmir Selçuk Gebekirse Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	30.04.2018
Kara Akbaba YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	27.02.2014	Planı Var	30.04.2018
Karabük Sırçalı Kanyonu YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	15.05.2013
Karabük Yenice YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	1.08.2012
Karabük Yenice YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	1.08.2012
Kars Kuyucuk Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	28.12.2010
Kars Sarıkamış Kağızman YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	11.02.2013
Kars Sarıkamış Kağızman YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	11.02.2013
Kastamonu Azdavay Kartdağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	4.04.2011
Kastamonu Ilgazdağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	22.08.2012
Kastamonu Ilgazdağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	22.08.2012
Kastamonu Taşköprü Elekdağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	18.09.2015
Kastamonu Tosya Gavurdağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	18.09.2015
Kayseri Yahyalı Aladağlar YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.06.2011
Kayseri Yahyalı Aladağlar YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.06.2011
Kocaeli Kandıra Seyrek YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	7.07.2014
Konya Bozdağ YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.08.2012
Kütahya Merkez Altıntaş YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	16.07.2012
Kütahya Merkez Türkmenbaba YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	23.06.2014
Kütahya Merkez Türkmenbaba YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	23.06.2014
Kütahya Tavşanlı Çatak YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.08.2012
Mersin Çamlıyayla Cehennemderesi YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	9.02.2011
Mersin Hisaradağ ve Gedikdağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	22.11.2012
Mersin Mut Kestel Dağı YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	24.12.2013
Mersin Tarsus Hopur Topaşır YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	11.02.2013
Mersin Tarsus Hopur Topaşır YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	11.02.2013
Mersin Tarsus Kadıncık Vadisi YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	21.04.2014
Muğla Köyceğiz YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	3.06.2011
Muğla Yılanlı Çakmak YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	30.04.2018
Niğde Çamardı Demirkazık YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	30.04.2018
Niğde Çamardı Demirkazık YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	30.04.2018
Osmaniye Zorkun Yaylası YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	15.05.2013
Rize Çamlıhemşin Kaçkar YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.09.2014
Sakarya Kaynarca Acarlar Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	25.12.2015
Samsun Bafra Kızılırmak Deltası YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	28.03.2008
Samsun Terme Gölardı Simenlik Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	30.04.2018
Sinop Bozburun YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	16.10.2005	Planı Var	1.09.2014
Şanlıurfa Birecik Fırat YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	4.07.2011	Planı Var	31.07.2015
Şanlıurfa Birecik Fırat YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	4.07.2011	Planı Var	31.07.2015
Şanlıurfa Merkez Kızılkuyu YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	31.07.2015
Tokat Kaz Gölü YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	30.04.2018
Zonguldak Yeşilöz YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	3.06.2011
Zonguldak Yeşilöz YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	3.06.2011
Zonguldak Yeşilöz YHGS	Yaban Hayatı Geliştirme Saha	5.10.2006	Planı Var	3.06.2011

2.2.6. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Hedef Tür ve İkincil Türler

Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarında Yaban Koyunu, Karaca, Geyik, Yaban Keçisi, Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi, Sırtlan Ceylan, Sırtlan, Dağ Horozu, Toy, Sülün ve Kelaynak türleri Hedef Tür olarak, Alageyik, Geyik, Ayı, Karaca, Tavşan, Vaşak, Yaban Keçisi, Keklik ve Ur Keklik türleri ise ikincil tür olarak 2003-2017 yılları arasında yapılan envanter sayım sonuçlarına göre kayıt altına alınan türlerdir.

2.2.7. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Olumsuz Durumlar

YHGS olarak ayrılan veya ayrılmasına karar verilen alanların içindeki ve yakınındaki ormanlar, bundan olumlu veya olumsuz şekilde etkilenmektedir (Mol, 2000). Genellikle yerel halkta da; sahayı kullanmalarının sınırlandırılacağı ve bu yüzden de gelir kaybı yaşayacakları düşüncesi yüzünden yaşayacakları etkinin olumsuz olacağı düşüncesi hâkimdir. Günümüz uygulamalarında tatmin edici düzeyde alternatif gelir kaynaklarının ortaya konamaması veya bu gelir kaynaklarının sürekliliklerinin sağlanamaması nedeniyle de bu düşünceleri pekiştirmektedir (Korkmaz ve diğ., 2005). Bu nedenle; geçmiş yıllardaki kendilerini negatif yönde etkileyen bu olumsuz düşüncelerin, yerel halkın gelecekte olan kaygılarını ve beklentilerini karşılamaya yönelik yaklaşımlarla, başka bir ifadeyle; yerel halkın katılımlarının sağlanarak, o yörede yaşayan insanların geleceklerini şekillendirecek olan alınacak kararlarda söz sahibi olmaları şeklindedir (Anonim, 2004). Nitekim bu süreçte, hem kırsal yerleşim halkının yerinin ne olacağına karar vermek, hem de yerel halkın katılım ve desteğini sağlayabilmek kolay olmayacaktır. Bu yüzden, öncelikle mevcut sosyoekonomik ve kültürel yapının analiz edilmeli, potansiyel gelişmeler öngörülmelidir. Daha sonra buna uygun bir yöntemin belirlenmesi ve böylelikle de yapılacak eylem planlarında, planlamadan en fazla etkilenecek kesim olan kırsal yerleşimlerin ve özellikle orman köylerinin yer almalarının sağlanması gerekmektedir (Geray, 1989; Mol, 2000). Bu nedenle, herhangi bir PS (planlama sahası) içerisinde ve bitişiğinde yer alan yerleşim yerlerinin sosyoekonomik, kültürel ve potansiyel gelişim durumları tespit edilmelidir. YH saharındaki farklı kullanımları planlayabilmek, farklı YH alanlarını birbiriyle karşılaştırabilmek ve özellikle YHGS'lerdeki popülasyonların zaman içerisindeki gelişimini değerlendirebilmek için gerekli standart envanter yöntemleri (Oğurlu, 2003) belirlenmeli veya kullanılmalıdır. Bu sebeple de bütün YH saharları için geçerli olabilecek ortak, standart yöntemlerin, planların geliştirilmesi ihtiyacı hasıl olmuştur. Buradan hareketle, YHGS'lerin genel profili göz önüne alınmak suretiyle, YH

envanterinde dünyada uygulanmakta olan yöntemlerden, tür ve habitat bazında en uygun ve pratik olanlar belirlenmelidir. Ayrıca; akış diyagramları halinde YH Planlama Rehberine dâhil edilmesi de yine etkin YH yönetimi için gereken önemli bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır (Oğurlu, 2008).

3. MALZEME VE YÖNTEM

Tez çalışması sırasında; öncelikle Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nden Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları'nın envanter kayıtları ve hazırlanmış raporları alınmıştır.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarında çalışan görevlilerle; sahaya ait döküman ve cetvellerin e-posta ve yoluyla aktarımı da gerçekleştirilmiştir.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ziyaret edilerek Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarında uygulanan faaliyetlere ve sayımlara ilişkin bilgiler alınmıştır.

YHGS Envanterlerinin değerlendirilmesinde Google Earth görüntüleri ve ArcGIS programında oluşturulan haritalar kullanılmıştır.

3.1. MALZEME

Ülkemizdeki Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ilan edildikleri tarihten itibaren düzenli envanter yapılan sahalardır. Her bir YHGS alanında yaşayan hedef türler ve ikincil türler bulunmaktadır. Bu envanter sonuçlarına göre yaban hayvanları; hedef türler ve ikincil türler kapsamında tek tek buldukları alanlardaki popülasyonları incelenecektir. Bunun sonucunda popülasyon gelişim eğrileri oluşturulacak ve popülasyonlarının yıllar bazında artış veya azalışları analiz edilecektir.

3.1.1. ARAŞTIRMA ALANININ TANITIMI

Avrupa Birliği Mevzuatı ile uyumlu 81 adet saha (toplam 1.227.179 Ha.) 2005, 2006, 2011 ve 2014 yıllarında Yaban Hayatı Geliştirme sahası olarak ilan edilmiştir. Bu tez çalışmamızda da bu sahalara ait 2003-2017 yılları arasını kapsayan envanter kayıtları incelenmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde değerlendirilen 81 adet Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (Şekil 3.1)'na ait sahalardan tanıtımları, alan büyüklükleri, hedef türler, ikincil türler, bölgeleme alanlarının büyüklüğü ve arazi kullanım durumlarına ait bilgiler aşağıda verilmiştir.

1- AKYATAN GÖLÜ YHGS: Adana İli, Karataş İlçesi sınırlarında yer alan Akyatan Gölü YHGS; 15.291,11 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 2 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Flora ve fauna çeşitliliği oldukça zengindir. Akyatan Gölü YHGS aynı zamanda Türkiye'nin Akdeniz kıyılarında, resmi olarak belirlenmiş 21 deniz

kaplumbağası yuvalama alanlarından biridir. Akyatan Gölü YHGS'nin kaynak değeri olan hayvanı; Su kuşu, Hedef Tür ise Yaban Keçisidir.

Şekil 3.1: Türkiye Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Dağılımı.

2- SEYHAN BARAJ GÖLÜ YHGS: Adana ili, Seyhan İlçesi sınırlarında yer alan Seyhan Baraj Gölü YHGS; 11.436,44 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi 56 m'dir. 05.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Seyhan Baraj Gölü YHGS'nin kaynak değeri olan hayvan; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

3- POZANTI KARANFILDAĞ YHGS: Adana ve Niğde illeri sınırları içerisinde kalan Pozantı Karanfıldağ YHGS; 30.739,42 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1938 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Pozantı Karanfıldağ YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

4- SANDIKLI AKDAĞ YHGS: Afyon ve Denizli İlleri sınırları içerisinde kalan Sandıklı-Akdağ YHGS; 14.869,43 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1555 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Sandıklı Akdağ YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik olarak belirlenmiştir.

5- ÇATALCA-ÇİLİNGOZ YHGS: İstanbul İli, Çatalca İlçesi sınırları dahilinde bulunan Çatalca-Çilingoz YHGS; 35.699,02 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 260 m'dir.

16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Çatalca-Çilingoz YHGS'nin birincil hedef türü Geyik olup ikincil hedef türü ise Karaca olarak belirlenmiştir.

6- SARIYER FENERYOLU YHGS: İstanbul İli, Sarıyer İlçesi sınırları dahilinde bulunan Sarıyer-Feneryolu YHGS; 1.448,10 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 106 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Sarıyer Feneryolu YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Karaca olarak belirlenmiştir.

7- KÜTAHYA AKDAĞ YHGS: Balıkesir ve Kütahya illeri, Simav İlçesi sınırları içerisinde kalan Kütahya-Akdağ YHGS; 3.550,78 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1300 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Akdağ YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik olarak belirlenmiştir.

8- BAYINDIR OVACIK YHGS: İzmir İli, Bayındır İlçesi sınırları dahilinde bulunan Bayındır Ovacık YHGS; 5.788,91 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 820 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Bayındır Ovacık YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Karaca olarak belirlenmiştir.

9- ÇİVRİL AKDAĞ YHGS: Denizli İli, Çivril İlçesi sınırları dahilinde bulunan Çivril Akdağ YHGS; 10.634,31 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1680 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Çivril Akdağ YHGS'nin kaynak değeri ve birincil hedef türü Geyik, ikincil hedef tür Karaca olarak belirlenmiştir.

10- KÖYCEĞİZ YGHS: Muğla İli, Köyceğiz İlçesi sınırları dahilinde bulunan Köyceğiz YHGS; 31.373,92 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 590 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Köyceğiz YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

11- YILANLI ÇAKMAK YHGS: Muğla İli, Ula İlçesi sınırları dahilinde bulunan Yılanlı Çakmak YHGS; 1.503,85 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 990 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Yılanlı Çakmak YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

12- ALTINTAŞ YHGS: Kütahya İli, Altıntaş İlçesi sınırları dahilinde bulunan Kütahya Merkez Altıntaş YHGS; 13.679,11 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1000 m'dir. 16.10.2005

yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Kütahya Merkez Altıntaş YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Toy olarak belirlenmiştir.

13-TAVŞANLI ÇATAK YHGS: Kütahya İli, Tavşanlı İlçesi sınırları dahilinde bulunan Kütahya Tavşanlı Çatak YHGS; 2.801,91 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1300 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Kütahya Tavşanlı Çatak YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik olarak belirlenmiştir.

14- TÜRKMENBABA YHGS: Kütahya ve Eskişehir İlleri sınırları dahilinde bulunan Kütahya Merkez Türkmenbaba YHGS; 11.888,48 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1400 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Kütahya Merkez Türkmenbaba YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik olarak belirlenmiştir.

15- KARACABEY KARADAĞ OVAKORUSU YHGS: Bursa İli, Karacabey İlçesi sınırları dahilinde bulunan Karacabey Karadağ Ovakorusu YHGS; 28.513,33 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 352 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Karacabey Karadağ Ovakorusu YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Sülün olarak belirlenmiştir.

16- MİHALLIÇIK ÇATACIK YHGS: Eskişehir İli, Mihallıçık İlçesi sınırları dahilinde bulunan Eskişehir Mihallıçık Çatacık YHGS; 26.653,55 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1340 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Eskişehir Mihallıçık Çatacık YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik olarak belirlenmiştir.

17- KANDIRA SEYREK YHGS: Kocaeli İli, Kandıra İlçesi sınırları dahilinde bulunan Kocaeli Kandıra Seyrek YHGS; 1.019,46 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 45 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Kocaeli Kandıra Seyrek YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Karaca olarak belirlenmiştir.

18- GÖYNÜK KAPIORMANI YHGS: Bolu ve Sakarya İlleri, Göynük İlçesi sınırları dahilinde bulunan Göynük Kapiormanı YHGS; 21.896,17 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 708 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Göynük Kapiormanı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik olarak belirlenmiştir.

19- YEDİGÖLLER YHGS: Bolu ve Düzce İlleri, Yığılca İlçesi sınırları dahilinde bulunan Yedigöller YHGS; 40.152,93 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1140 m'dir.

16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Yedigöller YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik ve Karaca olarak belirlenmiştir.

20- ABANT YHGS: Bolu İli, Merkez İlçesi sınırları dahilinde bulunan Abant YHGS; 1.931,00 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1500 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Abant YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik ve Karaca olarak belirlenmiştir.

21- BEYPAZARI KAPAKLI YHGS: Ankara İli, Beypazarı İlçesi sınırları dahilinde bulunan Beypazarı YHGS; 9.470,95 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1800 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Beypazarı Kapaklı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik olarak belirlenmiştir.

22- NALLIHAN EMREMSULTAN YHGS: Ankara İli, Nallıhan İlçesi sınırları dahilinde bulunan Nallıhan Emremsultan YHGS; 14.783,52 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 495 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Nallıhan Emremsultan YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Koyunu, Keklik, Tavşan olarak belirlenmiştir.

23- NALLIHAN SAÇAK YHGS: Ankara İli, Nallıhan İlçesi sınırları dahilinde bulunan Nallıhan Saçak YHGS; 5.267,59 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 790 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Nallıhan Saçak YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik olarak belirlenmiştir.

24- BOZDAĞ YHGS: Konya İli, Karatay-Selçuklu İlçeleri sınırları dahilinde bulunan Konya Bozdağ YHGS; 59.296,58 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1200 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Konya Bozdağ YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Koyunu olarak belirlenmiştir.

25- AKSEKİ İBRADI ÜZÜMDERE YHGS: Antalya İli, Akseki İlçesi sınırları dahilinde bulunan Akseki İbradı Üzümdere YHGS; 18.462,22 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 586 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Akseki İbradı Üzümdere YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

26- ALANYA DİMÇAYI YHGS: Antalya İli, Alanya İlçesi sınırları dahilinde bulunan Alanya Dimçayı YHGS; 48.132,99 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 848 m'dir. 16.10.2005

yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Alanya Dimçayı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

27- CEVİZLİ GİDENGELMEZ DAĞI YHGS: Antalya İli, Akseki İlçesi sınırları dahilinde bulunan Cevizli Gidengelmez Dağı YHGS; 16.133,95 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1976 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Cevizli Gidengelmez Dağı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

28- DÜZLERÇAMI YHGS: Antalya İli, Döşemealtı İlçesi sınırları dahilinde bulunan Düzlerçamı YHGS; 28.972,00 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 400 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Düzlerçamı Dağı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi ve Alageyik olarak belirlenmiştir.

29- GÜNDOĞMUŞ YHGS: Antalya İli, Gündoğmuş İlçesi sınırları dahilinde bulunan Gündoğmuş YHGS; 8.404,43 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 400 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Gündoğmuş YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

30- KAŞ KIBRIS ÇAYI YHGS: Antalya İli, Kaş İlçesi sınırları dahilinde bulunan Kaş Kıbrıs Çayı YHGS; 3.554,89 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 970 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Kaş Kıbrıs Çayı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

31- SARIKAYA YHGS: Antalya İli, Finike İlçesi sınırları dahilinde bulunan Sarıkaya YHGS; 40.397,70 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1500 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Sarıkaya YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

32- SIVRIDAĞ YHGS: Antalya İli, Merkez-Konyaaltı İlçesi sınırları dahilinde bulunan Sivridağ YHGS; 8.126,75 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1100 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Sivridağ YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

33- HANÇERDERESİ YHGS: Adana ve Kahramanmaraş İlleri, Saimbeyli İlçesi sınırları dahilinde bulunan Hançerderesi YHGS; 7.894,94 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi;

1475 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Hançerderesi YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

34- MUT KESTEL DAĞI YHGS: Mersin İli, Mut İlçesi sınırları dahilinde bulunan Mut Kestel Dağı YHGS; 4.546,47 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 950 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Mut Kestel Dağı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

35- TARSUS KADINCİK VADİSİ YHGS: Mersin İli, Tarsus İlçesi sınırları dahilinde bulunan Tarsus Kadıncık Vadisi YHGS; 8.711,68 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1050 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Tarsus Kadıncık Vadisi YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

36- ÇAMLIYAYLA-CEHENNEMDERESİ YHGS: Mersin İli, Çamlıyayla İlçesi sınırları dahilinde bulunan Çamlıyayla-Cehennemderesi YHGS; 27.384,79 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1400 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Çamlıyayla-Cehennemderesi YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

37- HİSARDAĞ VE GEDİKDAĞI YHGS: Mersin İli, Gedikli-Silifke İlçeleri sınırları dahilinde bulunan Hisardağ ve Gedikdağı YHGS; 4.189,18 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 780 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Hisardağ ve Gedikdağı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

38- TARSUS HOPUR TOPAŞIR YHGS: Mersin İli, Tarsus İlçesi sınırları dahilinde bulunan Tarsus-Hopur Topaşır YHGS; 5.984,20 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1500 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Tarsus-Hopur Topaşır YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

39- İSKENDERUN ARSUZ YHGS: Hatay İli, Arsuz-Samandağ İlçeleri sınırları dahilinde bulunan İskenderun Arsuz YHGS; 26.076,69 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 850 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. İskenderun Arsuz YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi ve Karaca olarak belirlenmiştir.

40- ALTINÖZÜ YHGS: Hatay İli, Altınözü İlçesi sınırları dahilinde bulunan Altınözü YHGS; 35.784,88 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 260 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS

olarak ilan edilmiştir. Altınözü YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Sırtlan olarak belirlenmiştir.

41- ZORKUN YAYLASI YHGS: Osmaniye İli, Merkez İlçesi sınırları dahilinde bulunan Zorkun Yaylası YHGS; 3.866,33 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 800 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Zorkun Yaylası YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Karaca olarak belirlenmiştir.

42- ÇAMARDI DEMİRKAZIK YHGS: Niğde İli, Çamardı İlçesi sınırları dahilinde bulunan Çamardı Demirkazık YHGS; 18.674,05 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 2000 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Çamardı Demirkazık YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

43- YAHYALI ALADAĞLAR YHGS: Kayseri İli, Yahyalı İlçesi sınırları dahilinde bulunan Yahyalı Aladağlar YHGS; 7.302,07 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 2000 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Yahyalı Aladağlar YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

44- YEŞİLÖZ YHGS: Zonguldak, Bolu, Düzce İlleri, Devrek İlçesi İlçesi sınırları dahilinde bulunan Yeşilöz YHGS; 9.168,34 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 602 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Yeşilöz YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik ve Karaca olarak belirlenmiştir.

45- SIRÇALI KANYONU YHGS: Karabük İli, Merkez İlçesi sınırları dahilinde bulunan Sırçalı Kanyonu YHGS; 410,68 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 625 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Sırçalı Kanyonu YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Karaca olarak belirlenmiştir.

46- YENİCE YHGS: Karabük ve Bolu İlleri, Yenice İlçesi sınırları dahilinde bulunan Yenice YHGS; 26.775,30 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 845 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Yenice YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik ve Karaca olarak belirlenmiştir.

47- ULUS SÖKÜ YHGS: Bartın İli, Ulus İlçesi sınırları dahilinde bulunan Ulus Sökü YHGS; 6.374,31 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1490 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS

olarak ilan edilmiştir. Ulus Sökü YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik ve Karaca olarak belirlenmiştir.

48- KARTDAĞI YHGS: Kastamonu İli, Azdavay İlçesi sınırları dahilinde bulunan Kastamonu Azdavay Kartdağı YHGS; 11.216,15 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 712 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Kastamonu Azdavay Kartdağı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik olarak belirlenmiştir.

49- ILGAZDAĞI YHGS: Kastamonu ve Çankırı İlleri, Ilgaz İlçesi sınırları dahilinde bulunan Ilgazdağı YHGS; 17.069,60 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1650 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Ilgazdağı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik olarak belirlenmiştir.

50- TAŞKÖPRÜ ELEKDAĞI YHGS: Kastamonu İli, Taşköprü İlçesi sınırları dahilinde bulunan Taşköprü Elekdağı YHGS; 4.236,33 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1300 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Taşköprü Elekdağı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik olarak belirlenmiştir.

51- TOSYA GAVURDAĞI YHGS: Kastamonu İli, Tosya İlçesi sınırları dahilinde bulunan Tosya Gavurdağı YHGS; 9.261,64 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1565 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Tosya Gavurdağı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Geyik olarak belirlenmiştir.

52- BOZBURUN YHGS: Sinop İli, Bozburun İlçesi sınırları dahilinde bulunan Bozburun YHGS; 1.038,74 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 40 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Bozburun YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Karaca olarak belirlenmiştir.

53- KARGI KÖSDAĞ YHGS: Çorum İli, Kargı İlçesi sınırları dahilinde bulunan Kargı Kösdag YHGS; 1.961,86 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1780 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Kargı Kösdag YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Karaca olarak belirlenmiştir.

54- ÇAMLIHEMŞİN KAÇKAR YHGS: Rize İli, Çamlıhemşin İlçesi sınırları dahilinde bulunan Çamlıhemşin Kaçkar YHGS; 4.273,72 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi;

2100 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Çamlıhemşin Kaçkar YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi ve Ayı olarak belirlenmiştir.

55- YUSUFELİ ÇORUH VADİSİ YHGS: Artvin İli, Yusufeli İlçesi sınırları dahilinde bulunan Yusufeli Çoruh Vadisi YHGS; 23.221,69 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1291 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Yusufeli Çoruh Vadisi YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi, Ur Keklik ve Vaşak olarak belirlenmiştir.

56- ŞİRAN KULUCA YHGS: Gümüşhane İli, Şiran İlçesi sınırları dahilinde bulunan Şiran Kuluca YHGS; 5.230,05 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 2190 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Şiran Kuluca YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

57- ÇAT YHGS: Erzurum, Erzincan ve Bingöl İlleri, Çat İlçesi sınırları dahilinde bulunan Çat YHGS; 62.549,12 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1609 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Çat YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi olarak belirlenmiştir.

58- İSPİR VERÇENİK YHGS: Erzurum, Artvin ve Rize İlleri, İspir İlçesi sınırları dahilinde bulunan İspir Verçenik YHGS; 62.448,81 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1900 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. İspir Verçenik YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi ve Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

59- OLTU YHGS: Erzurum İli, Oltu İlçesi sınırları dahilinde bulunan Oltu YHGS; 4.980,32 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1780 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Oltu YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi, Keklik, Vaşak olarak belirlenmiştir.

60- SARIKAMIŞ KAĞIZMAN YHGS: Ağrı ve Kars İlleri, Sarıkamış İlçesi sınırları dahilinde bulunan Sarıkamış Kağızman YHGS; 19.938,95 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1750 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Sarıkamış Kağızman YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

61- POSOF YHGS: Ardahan ve Artvin İli, Posof İlçesi sınırları dahilinde bulunan Posof YHGS; 58.685,78 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1480 m'dir. 05.10.2006 yılında

YHGS olarak ilan edilmiştir. Posof YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Dağ Horozu olarak belirlenmiştir.

62- KIĞI ŞEYTANDAĞLARI YHGS: Bingöl İli, Kığı İlçesi sınırları dahilinde bulunan Kığı Şeytandağları YHGS; 24.858,72 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1800 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Kığı Şeytandağları YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi, Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

63- ADİLCEVAZ SÜPHANDAĞI YHGS: Ağrı, Muş ve Bitlis İlleri, Adilceviz İlçesi sınırları dahilinde bulunan Adilceviz Süphandağı YHGS; 30.737,50 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 2975 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Adilceviz Süphandağı YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi, Yaban Keçisi olarak belirlenmiştir.

64- KIZILKUYU YHGS: Şanlıurfa İli, Merkez İlçesi sınırları dahilinde bulunan Kızılkuyu YHGS; 20.504,10 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 590 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Kızılkuyu YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Ceylan olarak belirlenmiştir.

65- BİRECİK-FIRAT YHGS: Şanlıurfa ve Gaziantep İlleri, Birecik İlçesi sınırları dahilinde bulunan Birecik YHGS; 179,91 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 342 m'dir. 04.07.2011 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Birecik-Fırat YHGS'nin kaynak değeri ve hedef türü Kelaynak olarak belirlenmiştir.

66- TOKAT KAZ GÖLÜ YHGS: Tokat İli, Hazar İlçesi sınırları dahilinde bulunan Tokat-Kaz Gölü YHGS; 3.349 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 540 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Tokat Kaz Gölü YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

67- TERME GÖLARDI SİMENLİK GÖLÜ YHGS: Samsun İli, Terme İlçesi sınırları dahilinde bulunan Terme Gölardı Simenlik Gölü YHGS; 1.216 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 4 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Terme Gölardı Simenlik Gölü YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

68- BAFRA KIZILIRMAK DELTASI YHGS: Samsun İli, Bafra İlçesi sınırları dahilinde bulunan Bafra Kızılırmak Deltası YHGS; 5.173 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 2 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Bafra Kızılırmak Deltası YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

69- KAYNARCA ACARLAR GÖLÜ YHGS: Sakarya İli, Kaynarca İlçesi sınırları dahilinde bulunan Kaynarca Acarlar Gölü YHGS; 2.752 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 30 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Kaynarca Acarlar Gölü YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

70- KUYUCAK GÖLÜ YHGS: Kars İli, Arpaçay İlçesi sınırları dahilinde bulunan Kuyucak Gölü YHGS; 240 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1600 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Kuyucak Gölü YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

71- SELÇUK GEBEKİRSE GÖLÜ YHGS: İzmir İli, Selçuk İlçesi sınırları dahilinde bulunan Selçuk Gebekirse Gölü YHGS; 545 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 2 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Selçuk Gebekirse Gölü YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

72- ANKARA KARA AKBABA YHGS: Ankara İli, Kızılcahamam İlçesi sınırları dahilinde bulunan Ankara Kara Akbaba YHGS; 1.469 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1500 m'dir. 27.02.2014 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Ankara Kara Akbaba YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

73- TAHTAKÖPRÜ BARAJ GÖLÜ YHGS: Gaziantep İli, İslahiye İlçesi sınırları dahilinde bulunan Tahtaköprü Baraj Gölü YHGS; 8.036 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 500 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Tahtaköprü Baraj Gölü YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

74- SİVRİHİSAR BALIKDAMI YHGS: Eskişehir İli, Sivrihisar İlçesi sınırları dahilinde bulunan Sivrihisar Balıkdanı YHGS; 1.369 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 802 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Sivrihisar Balıkdanı YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

75- GÖLYAKA EFTENİ GÖLÜ YHGS: Düzce İli, Gölyaka İlçesi sınırları dahilinde bulunan Gölyaka Efteni Gölü YHGS; 764 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 118 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Gölyaka Efteni YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

76- ÇARDAK BEYLERLİ GÖLÜ YHGS: Denizli İli, Çardak İlçesi sınırları dahilinde bulunan Çardak Beylerli Gölü YHGS; 919 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 850 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Çardak Beylerli Gölü YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

77- KARAKAŞ GÖLÜ YHGS: Burdur İli, Karamanlı İlçesi sınırları dahilinde bulunan Karakaş Gölü YHGS; 4.022 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1060 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Karakaş Gölü YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

78- BURDUR GÖLÜ YHGS: Burdur İli, Merkez İlçesi sınırları dahilinde bulunan Burdur Gölü YHGS; 26.229 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 845 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Burdur Gölü YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

79- NALLIHAN DAVUTOĞLAN YHGS: Ankara İli, Nallıhan İlçesi sınırları dahilinde bulunan Nallıhan Davutoğlan YHGS; 451 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 470 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Nallıhan Davutoğlan YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

80- KARAKUYU GÖLÜ YHGS: Afyon İli, Dinar İlçesi sınırları dahilinde bulunan Karakuyu Gölü YHGS; 1.374 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 1008 m'dir. 05.10.2006 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Karakuyu YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

81- TUZLA GÖLÜ YHGS: Adana İli, Karataş İlçesi sınırları dahilinde bulunan Tuzla Gölü YHGS; 3.974 ha büyüklüğünde olup, ortalama yükseltisi; 2 m'dir. 16.10.2005 yılında YHGS olarak ilan edilmiştir. Tuzla YHGS'nin kaynak değeri ve Hedef Türü; Su Kuşu olarak belirlenmiştir.

3.2. YÖNTEM

Araştırma alanları; ülkemizde bulunan 81 adet Yaban Hayatı Geliştirme Sahasını kapsamaktadır. 2007 yılında Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Yönetim ve Gelişme Planlarının yapımı için altlıklar hazırlanmış olup en son 2014 yılı itibariyle 81 Yaban Hayatı Geliştirme Sahasının Yönetim ve Gelişme Planı yapılmıştır. YHGS Yönetim ve Gelişme Planı YHGS Yönetim ve Gelişme Planı tamamlanmış olan sahalardaki tüm hedef türleri kapsayacak şekilde seçilmiştir.

Ülkemizde bulunan 81 adet YHGS içerisinde hedef türü su kuşu olanlar tez kapsamı dışında tutulmuştur. Bu YHGS'lerin sayısı 16 adettir. Bu sahalardaki su kuşu envanterleri tür tür olmayıp alanda farklı türlere ait toplam sayı verilmiştir. Hangi türe ait kaç kuş yaşadığı verilerden anlaşılamadığı için bunlarla ilgili herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.

Ülkemizdeki Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki hedef türler; Yaban keçisi (*Capra aegagrus*), Kızıl geyik (*Cervus elaphus*), Karaca (*Capreolus capreolus*), Çengelboynuzlu dağ keçisi (*Rupicapra rupicapra*), Ceylan (*Gazella gazella*), Anadolu yaban koyunu (*Ovis gmelini anatolica*), Sırtlan (*Hyaena hyaena*), Kelaynak (*Geronticus eremita*), Dağ horozu (*Tetrao mlokosiewiczzi*), Toy (*Otis tarda*), Sülün (*Phasianus colchicus*) ve bazı sahalardaki değerlendirilmeye alınmayan su kuşlarıdır.

Ülkemizdeki Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki ikincil türler; Alageyik (*Dama dama*), Ayı (*Ursus arctos*), Vaşak (*Lynx lynx*), Tavşan (*Lepus europaeus*), Keklik (*Alectoris chukar*), Urkeklik (*Tetraogallus caspius*) olarak envanter sonuçlarına dahil edilmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'de Yaban Hayatı Geliştirme Sahası'ndaki hedef yaban hayvanlarının popülasyonlarının gözlem ve envanter sonuçlarına göre; her bir tür için popülasyon gelişim eğrileri kullanarak modeller oluşturulacaktır. Popülasyon gelişim eğrileri örneğin her tür için 50 erkek birey ve 50 dişi bireyin 1:1 (birebir oranla) doğum ve ölüm oranları dikkate alınarak 2003-2017 yılları için teorik eğriler oluşturulacaktır. Oluşturulan teorik popülasyon gelişim eğrileri ile envanter sonuçlarına göre oluşturulan popülasyon gelişim grafikleri karşılaştırılacaktır. YHGS'lerdeki popülasyonlar bu karşılaştırma-kıyaslama ile yorumlanacaktır.

Bu modeller uygun-normal koşullardaki populasyon seyri olacak, envanter sonuçları kullanarak her bir hedef türün populasyon seyri oluşturulacak ve artış veya azalış eğilimi incelenecektir. Her bir türün yıllık artış ve azalışı basit bir grafik yardımıyla karşılaştırılacaktır. Sonuçlar tartışılacaktır.

Çalışmada Hedef tür ve İkincil türlerin populasyonlarının durumu sayımlarla tespit edilmeye çalışılmış, alanın ve türün ekolojik verileri toplanarak taşıma kapasitesi belirlenmeye çalışılmıştır. Sayımlar yaban hayvanlarının artış oranlarının sağlıklı olarak tespit edilebilmesi için yaz sayımı; Haziran sonu Temmuz ayı başlarında (Yaz dönemi) veya güz sayımı Kasım-Aralık aylarında(Güz dönemi) olarak belirli bir dönme içerisinde yapılmıştır.

4. BULGULAR

Yaban hayatı geliştirme sahalarındaki hedef türler tek tek tanıtılacak ve buldukları alandaki durumları incelenecektir.

4.1. YABAN HAYATI GELİŞTİRME SAHALARINDAKİ HEDEF TÜRLER

Bu kısımda Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki hedef türler ile ikincil türler tek tek tanıtılacaktır. Hedef tür ilgili yönetmelikte tanımlanmıştır. Yaban hayatı koruma ve yaban hayatı geliştirme sahalarında sahanın ayrılmasına gerekçe olan türü veya türleri hedef tür olarak tanımlar. İkincil tür ise yine hedef türdür ancak birinci hedef türden sonra gelen tür olarak belirlenmiştir. Bu kısımda öncelikle memeli türler, daha sonra kuş türleri verilecektir. Sıralama ise en fazla saha ayrılan türden başlayarak en az saha ayrılan türe doğru yapılacaktır.

4.1.1. Yaban Keçisi (*Capra aegagrus* Erxleben)

Tanımı

Yaban keçisi *Capra aegagrus* boyları 130-180 cm'dir. Omuz yükseklikleri 80-100 cm olup ağırlıkları ise, dişilerde 35-60 kg, erkeklerde ise 50-85 kg arasındadır. Kısa, sık ve sert kıllara sahip postları vardır. Ergin erkeklerde, çenelerinin altında; siyah, sert ve uzun bir sakal bulunur. Erkek yaban keçilerinin boynuzları; geriye doğru uzun ve kıvrıktır. Boynuz kısmı her yıl bir çizgi ve boğum kadar uzar. Bu çizgi ve boğumlar yaşlarının belirlenmesinde yararlanır. Ergin bir erkekte boynuz 150 cm'ye kadar uzayabilmektedir. Dişi bireylerde ise boynuz uzunluğu 25-28 cm olup kısa ve küttür (Şekil 4.1).

Postları genellikle; kahverengi, kırmızı veya gri olup, kış aylarında ise soluk, kirli sarı renktedir. Dişi bireylerin postlarının renkleri erkek bireylere göre daha açık renktedir. Sadece erkek bireylerde bulunan kolon; omuz başından başlayarak ön ayaklara, oradan da sırtta ve enseye kadar uzanır ve siyah renklidir.

Şekil 4.1: Yaban Keçisi (*Capra aegagrus*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Habitatı

Mağaralar ve sık ağaçlıkların bulunduğu alanlarda, 1500 m veya daha yükseklerde bodur çalılar ve otlarla kaplı kayalık sarp yerlerde, yaşamaktadırlar.

Sabahları erkenden ormanlık alanlardan yüksek yerlere otlamak için çıkarlar ve akşamüzeri tekrar ormanlık alanlara geri dönerler. Öğlen vakti sıcak saatlerinde ise otlamayı bırakarak gölgelik ağaçlık alanlarda dinlenirler.

Yayılışı

Orta Doğu ve Kafkasya'nın bazı ülkelerinde yayılış gösterirler. Ülkemizde ise Akdeniz, Ege, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde deniz seviyesinden başlayarak 4000-4500 m yüksekliğe kadar yayılış gösterirler. Dişi bireylerine keçi, erkek bireylerine ise teke, bir yaşına kadar olan yavrusuna oğlak denilmektedir.

Beslenme

Kızılağaç, Ardıç, Meşe, Karaağaç ve Boyacı sumacı gibi ağaçların sürgün ve tomurcukları ile çeşitli ot, yaprak, sürgün, ince dal, yosun ve meyveler ile beslenmektedirler.

Biyolojisi

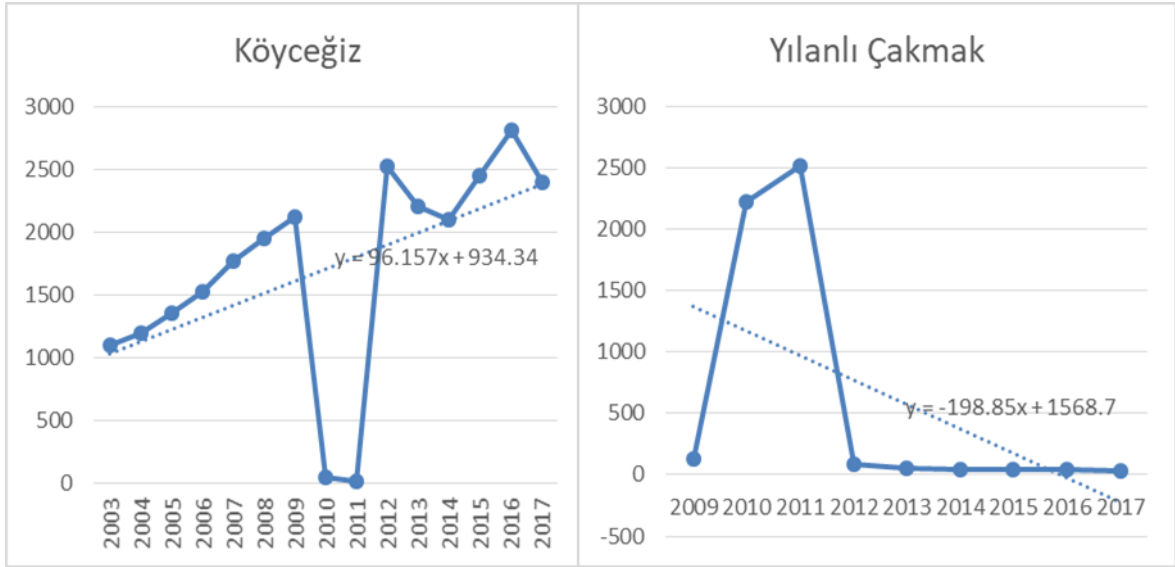
Kasım-Şubat ayları çiftleşme dönemleri olup; gebelik süreleri 5 aydır. Genellikle mayıs ayında; genellikle iki, seyrek olarak da üç yavru doğurdukları tespit edilmiştir.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

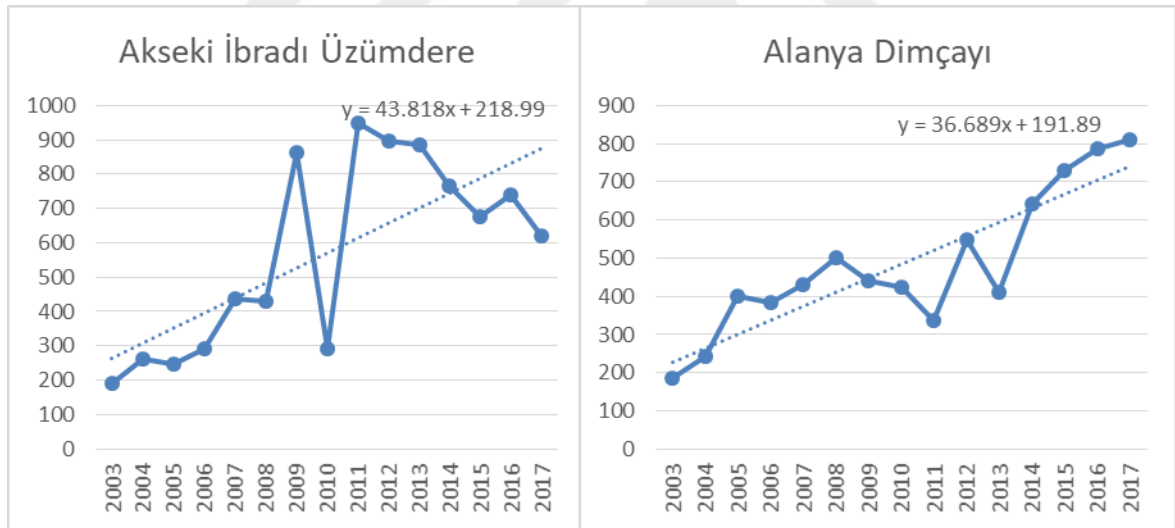
Yaban keçisi 25 sahada birinci ve 4 sahada ikinci hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.1). Türün sayımı yapılan her bir YHGS'deki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir (Şekil 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6, 4.7, 4.8, 4.9, 4.10, 4.11, 4.12, 4.13, 4.14).

Tablo 4.1: Türkiye YHGS'lerinde Yaban Keçilerinin 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

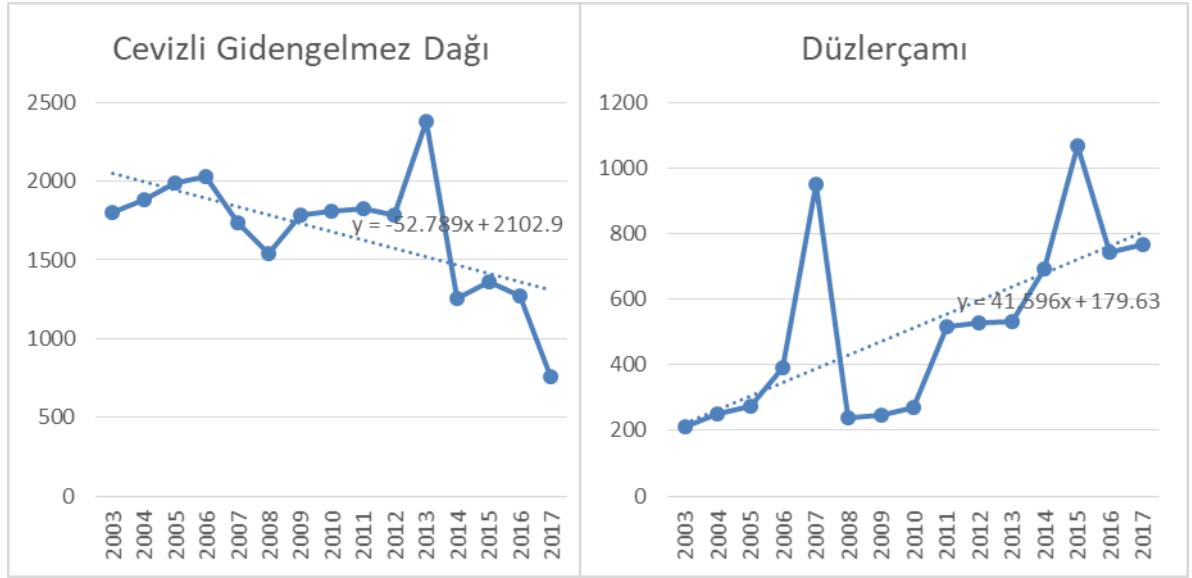
İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Muğla	Köyceğiz	1101	1193	1349	1522	1770	1954	2120	45	15	2521	2209	2101	2445	2816	2393
Muğla	Yılanlı Çakmak							133	2224	2517	82	51	45	42	44	32
Antalya	Akseki İbradı Üzümdere	189	263	245	293	438	430	863	292	949	896	887	765	675	739	619
Antalya	Alanya Dimçayı	186	242	399	385	430	502	442	425	337	550	410	644	730	788	811
Antalya	Cevizli Gidengelmaz Dağı	1802	1885	1985	2033	1737	1540	1783	1812	1826	1785	2380	1253	1358	1274	756
Antalya	Düzlerçami	212	249	273	390	951	240	248	269	517	530	532	694	1070	745	766
Antalya	Gündoğmuş	11	33	48	85	65	71	98	201	102	117	132	194	143	7	122
Antalya	Kaş Kıbrıs Çayı	28	67	102	41	58	149	1694	145	243	307	268	369	320	454	524
Antalya	Sarıkaya	0	341	429	701	1058	1036	180	1255	1664	1761	1515	1153	1548	1290	1663
Antalya	Sivridağ	92	95	184	141	158	166		1701	167	230	233	235	231	245	284
Adana	Maraş Hançerderesi							12	10	12	18	14	14	16	19	18
Adana	Seyhan Baraj Gölü															
Adana	Pozantı Karanfıldağ			905	956	963		831	915	990	1159	1262	1368	1607	1722	1790
Mersin	Mut Kestel Dağı	298	396	326	360	322	296	370	357	406	391	375	400	407	439	450
Mersin	Tarsus Kadıncık Vadisi				413	214	266	311	424	491	450	483	1021	936	941	978
Mersin	Çamlıyayla Cehennemderesi	402	475	117	618	438	682	389	770	721	458	533	813	1187	1239	758
Mersin	Hisardağ ve Gedikdağı	470	616	957	642	697	612	719	555	465	842	1107	993	942	1146	1118
Mersin	Tarsus Hopur Topaşır	109	207	349	496	538	487	483	1681	140	357	354	474	542	510	550
Hatay	İskenderun Arsuz	346	153	176	218	350	395	355	383	362	324	328	348	447	535	685
Niğde	Çamardı Demirkazık	793	1446	2081	2219	2633	1868	2033	186	47	1478	1564	1587	1343	1475	1548
Kayseri	Yahyalı Aladağlar	28	120	128	264	188	320	385	15	13	468	489	509	674	767	862
Artvin	Yusufeli Çoruh Vadisi	840	718	585	820	797	898	670	729	797	917	719	621	1057	1031	1107
Gümüşhane	Şiran Kuluca										3	27	7	35	127	8
Erzurum	Oltu	160	184	143		154	160	156	161	160	168	195	209	233	330	369
Kars	Sarıkamış Kağızman								0	0	0	0				
Erzurum	Çat (İkinci Tür)							338			0	122	131			
Erzurum	İspir Verçenik (İkinci Tür)			157		250		98	98	94	401	434	448	440	381	496
Bingöl	Kiğı Şeytan Dağları (İkinci Tür)								182	178	80	146	400	205	201	
Bitlis	Adilcevaş Süphandağı (İkinci Tür)										0	0				

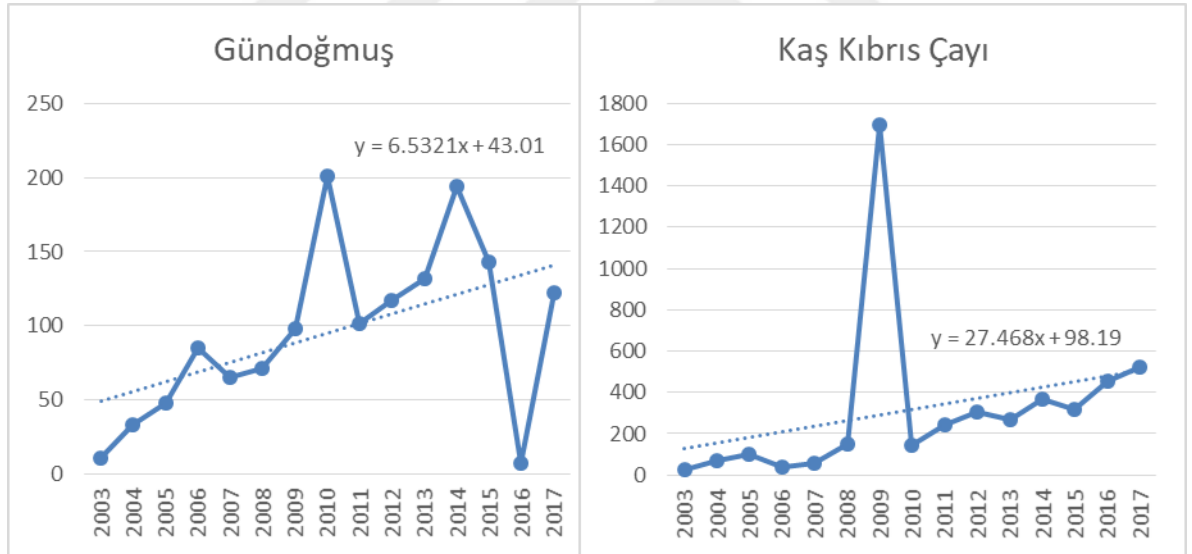
Şekil 4.2: Köyceğiz ve Yılanlı Çakmak YHGS'lerdeki Yabancı Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.

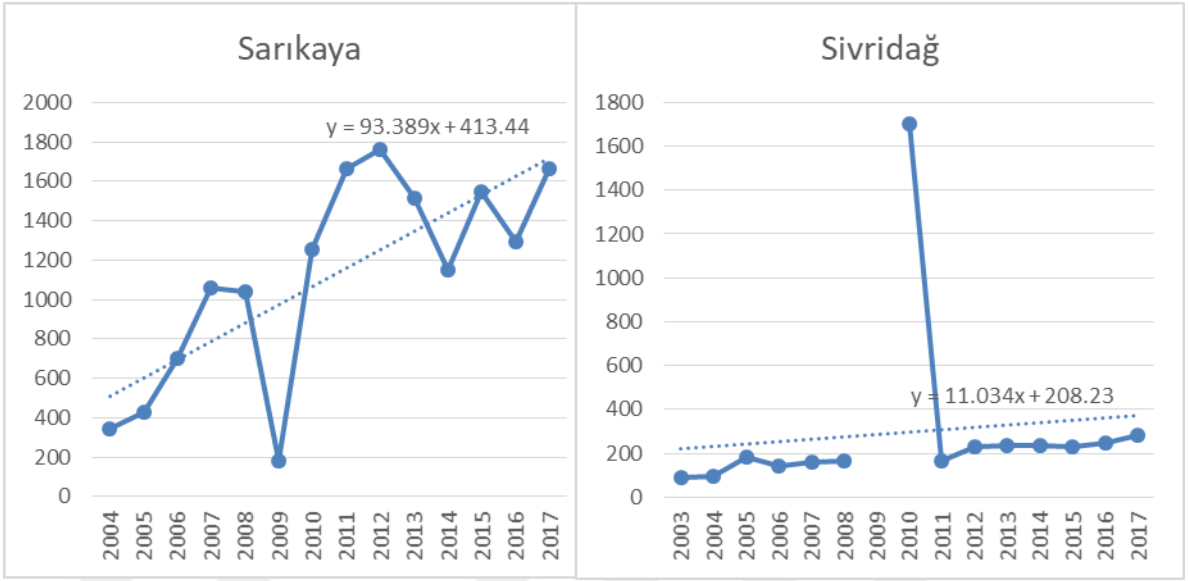
Şekil 4.3: Akseki İbradı Üzümdere ve Alanya Dimçayı YHGS'lerdeki Yabancı Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.

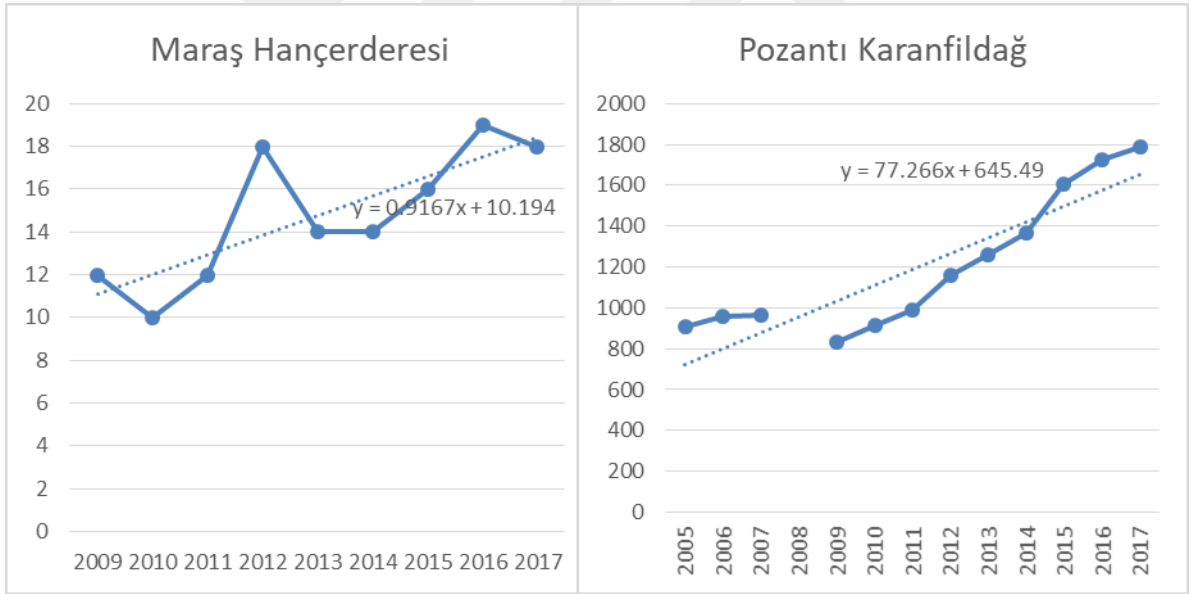
Şekil 4.4: Cevizli Gidengelmaz Dağı ve Düzlerçamı YHGS'lerdeki Yaban Keçisi türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

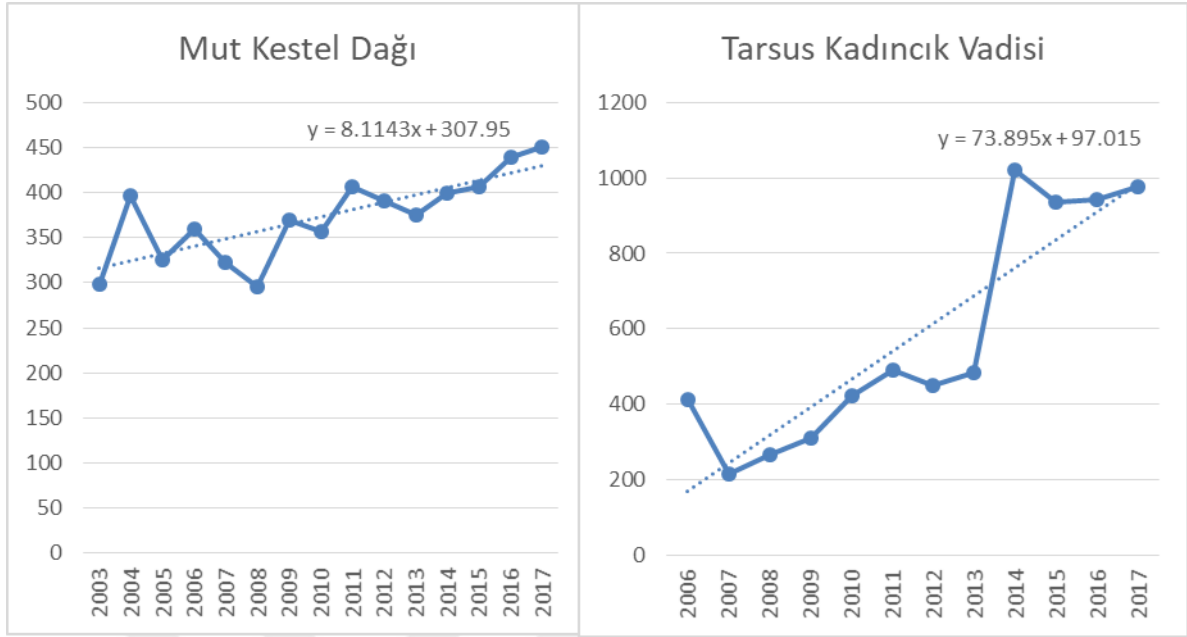
Şekil 4.5: Gündoğmuş ve Kaş Kıbrıs Çayı YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.

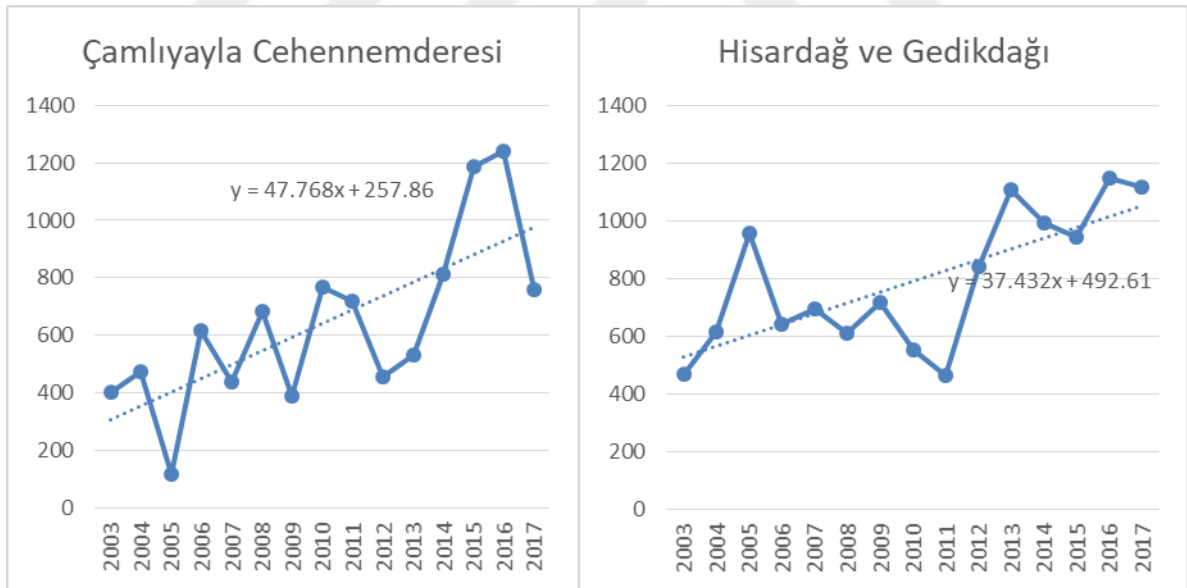
Şekil 4.6: Sarıkaya ve Sivridağ YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.

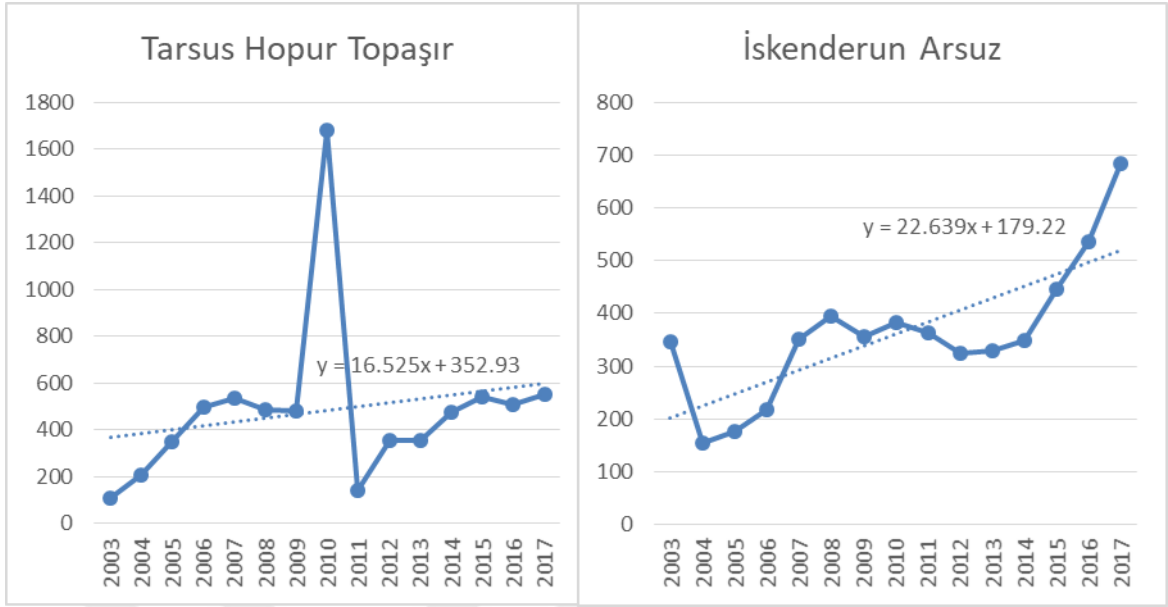
Şekil 4.7: Maraş Hançerderesi ve Pozantı Karanfıldağ YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.

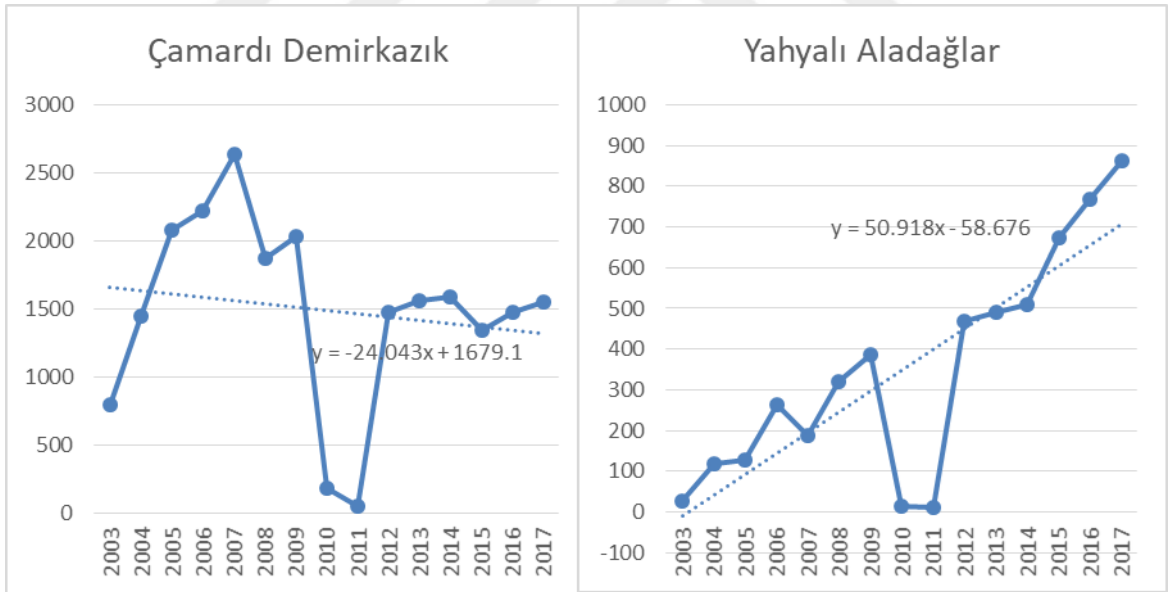
Şekil 4.8: Mut Kestel Dağı ve Tarsus Kadıncık Vadisi YHGS'lerdeki Yabancı Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.

Şekil 4.9: Çamlıyayla Cehennemderesi, Hisardağ ve Gedikdağı YHGS'lerdeki Yabancı Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.

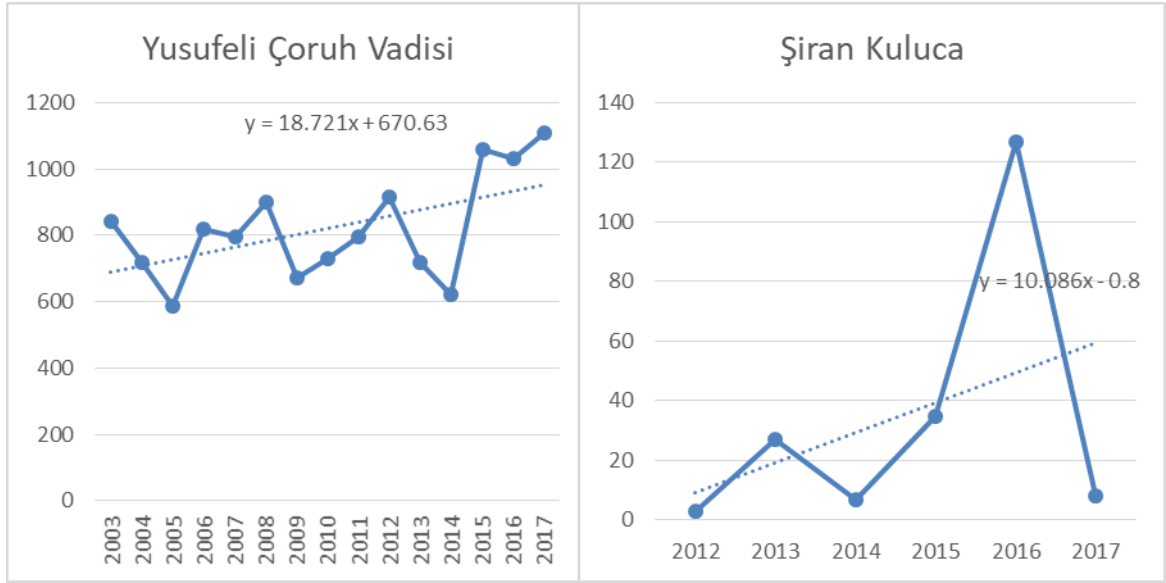

Şekil 4.10: Tarsus Hopur Topaşır ve İskenderun Arsuz YHGS'lerdeki Yabancı Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.

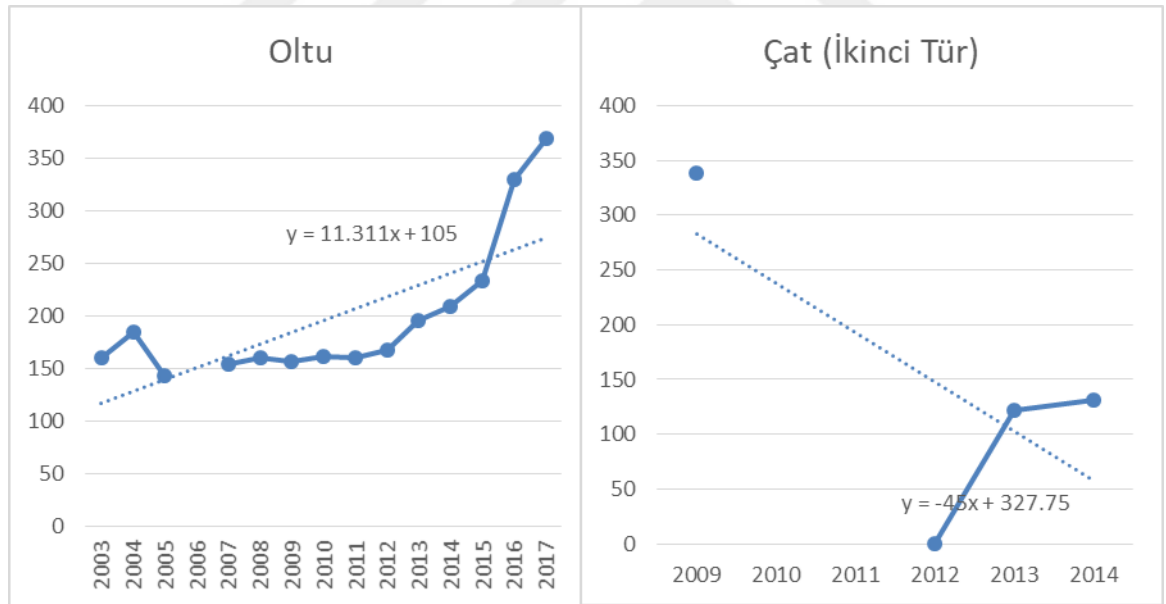

Şekil 4.11: Çamardı Demirkazık ve Yahyalı Aladağlar YHGS'lerdeki Yabancı Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.

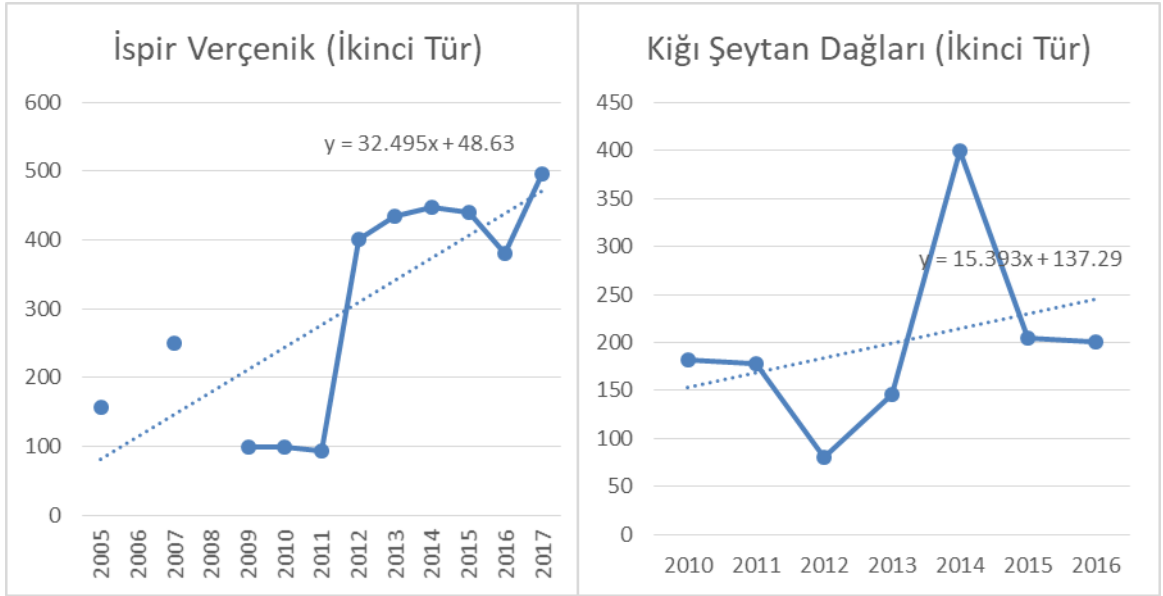

Şekil 4.12: Yusufeli Çoruh Vadisi ve Şiran Kuluca YHGS'lerdeki Yabancı Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.

Şekil 4.13: Oltu ve Çat YHGS'lerdeki Yabancı Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.

Şekil 4.14: İspir Verçenik ve Kiğı Şeytan Dağları YHGS'lerdeki Yaban Keçisinde ait popülasyon gelişim grafiği.

4.1.2. Kızılgeyik (*Cervus elaphus* (Linnaeus))

Tanımı

Ülkemizdeki popülasyonu en büyük geyik türlerinden olan Kızılgeyik kış aylarında koyu kahverengi yaz aylarında ise açık kahverengi veya bronz renkte bir postları bulunur. Baş, boyun, ön ve arka bacaklarının rengi genellikle postunun diğer kısımlarına göre daha koyu bir renge sahiptir. Erkek bireyler 110-150 cm aralığında değişen gösterişli büyük boynuzlara sahiptirler. Bacaklar ince ve uzun, vücut yapısı kalın ve kısa bir kuyruğa sahiptirler. Omuz yükseklikleri yaklaşık olarak 105-150 cm arasında değişmekte olup, burundan kuyruğa olan uzunlukları 165-250 cm arasında değişebilir. Dişiler erkeklerden yüzde 10 daha küçüktürler. Ağırlıkları 150-300 kg arasında değişir (Şekil 4.15).

Habitatı

Kızılgeyiklerin habitat ortamı genellikle açıklık, çok sık olmayan ve arada çayırlar bulunan ormanlardır. İğne yapraklı ormanlardan oluşan bataklık çayırlıklarda ve ormanüstü açık alanların bulunduğu yerlerde, ibrelili ormanlarda ile karışık ormanlarda bulunurlar. 3000 m rakıma kadar değişebilen çeşitli yüksekliklerde yaşayabilirler.

Şekil 4.15: Kızılgeyik (*Cervus elaphus*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Yayılışı

Kuzey Afrika'da Cezayir ile Tunus arasında bulunan Atlas dağlarında yaşarlar. Asya kıtasının Hazar Denizi kısmı ve Kafkas Dağları bölgesinde olup; Avrupa'nın ise korunan bölgeleri ve insan nüfusunun az olduğu yerlerde bulunurlar.

Ülkemizde ise Gaziantep, Zonguldak, Bartın, Karabük, Kastamonu, Sinop, İstanbul, Kırklareli, Edirne, Kocaeli, Bursa, Balıkesir, Bolu'da, Ankara, Eskişehir, Çorum'un kuzeyinde, Samsun, Kütahya, Afyon, Denizli ve Uşak illerinde yayılış göstermekte olup; popülasyona ait çoğu birey yaban hayatı geliştirme sahaları ve yaban hayatı üretme sahaları içerisinde bulunurlar.

Beslenme

Çok çeşitli bitkilerden beslenme alışkanlıkları olup; kışın ağaç ve çalılarının sürgünleri ve geven gibi dayanıklı bitkilerin gövdeleri ve otsu bitkiler ile beslenirler. Yazın ise sadece otsu bitkiler, çalı ve ağaççıkların sürgünleri ile beslenirler.

Biyolojisi

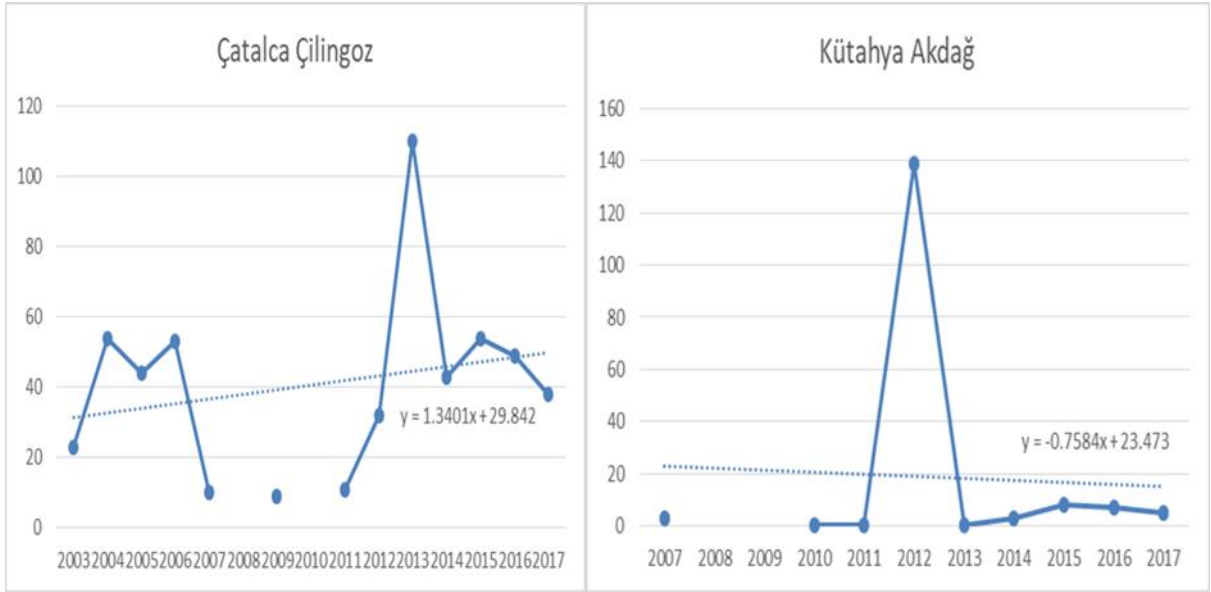
Erkek ve dişiler 16 aylıkken olgunluğa ulaşırlar. Erkek bireyler çiftleşme döneminden hemen önce her bahar uzayan boynuzlarını kaplayan deriyi kaybederler. Ekim-Kasım ayları çiftleşme dönemleri olup; 240-262 günlük gebelik sürecinden sonra genellikle tek yavru dünyaya getirirler. Yavruları 14-16 kg arası ağırlığa sahiptirler. Yazın; orman ve orman üstü bitki örtüsünün yoğun olduğu daha yüksek bölgelere, kışın ise çayırlıklara ve alçak ormanlara göç ederler.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

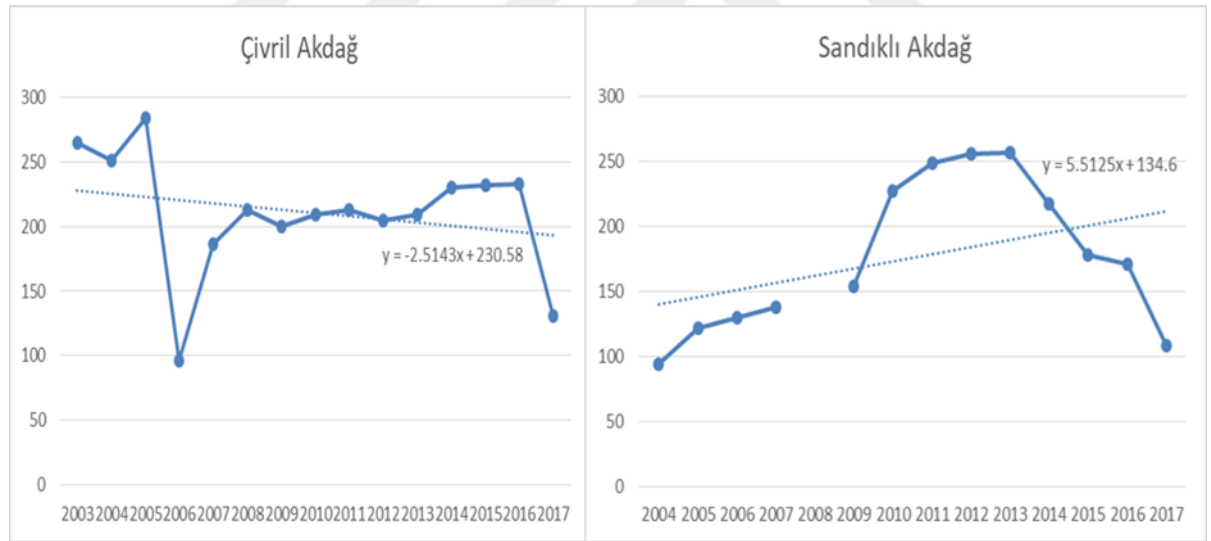
Kızılgeyik 19 sahada birinci ve 2 sahada ikinci hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.2). Türün sayımı yapılan her bir YHGS'lerdeki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir (Şekil 4.16, 4.17, 4.18, 4.19, 4.20, 4.21, 4.22, 4.23, 4.24, 4.25, 4.26).

Tablo 4.2: Türkiye YHGS'lerinde Kızılgeyiklerin 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

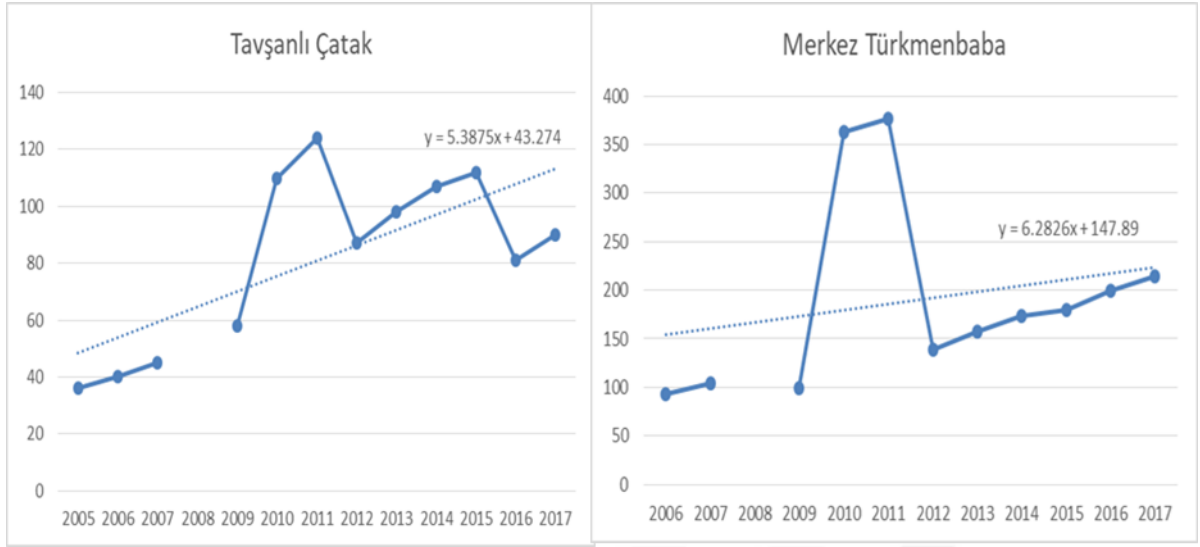
İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İstanbul	Çatalca Çilingöz	23	54	44	53	10		9		11	32	110	43	54	49	38
Balıkesir	Kütahya Akdağ					3			0	0	139	0	3	8	7	5
Denizli	Çivril Akdağ	265	251	284	96	186	213	200	209	213	205	209	230	232	233	131
Afyon	Sandıklı Akdağ		94	122	130	138		154	227	249	256	257	217	178	171	108
Kütahya	Tavşanlı Çatak			36	40	45		58	110	124	87	98	107	112	81	90
Kütahya	Merkez Türkmenbaba				93	104		99	363	376	139	158	173	180	199	214
Eskişehir	Mihallıçık Çatacak	575	661	693				404	436	444	116	152	664	692	826	837
Bolu	Göynük Kapıormanı					40	80	80	53	38	48	62		26		
Bolu	Yedigöller	222	238	361	494	484	514	610	575	616	620	680	402	725		
Bolu	Abant					100	72	92	123		139	167		128		
Ankara	Beypazarı Kapaklı				390	429		71	71	76	66	72	67	73	54	63
Ankara	Nallıhan Saçak				100	100		16	70	28	32	36	19	21	27	28
Zonguldak	Yeşilöz			32	30	25	28	25	25	25	32	44	56	57	63	3
Karabük	Yenice					106		172	13		202	291	328	32	40	48
Bartın	Ulus Sökü						132	98	0	4	8	8				305
Kastamonu	Azdavay Kartdağı			35				52	329	284	111	0	0			150
Kastamonu	İlgazdağı			47		78		200	104	124	304	76	77	187		200
Kastamonu	Taşköprü Elekdağı			38		46		68	0	0	142	0				50
Kastamonu	Tosya Gavurdağı			2					317	430	75	7				50
Karabük	Sırçalı Kanyonu (İkinci Tür)					2			306		0	9				
Çorum	Kargı Köşdağı (İkinci Tür)			42	48	55				12	91	19	113	101	111	120

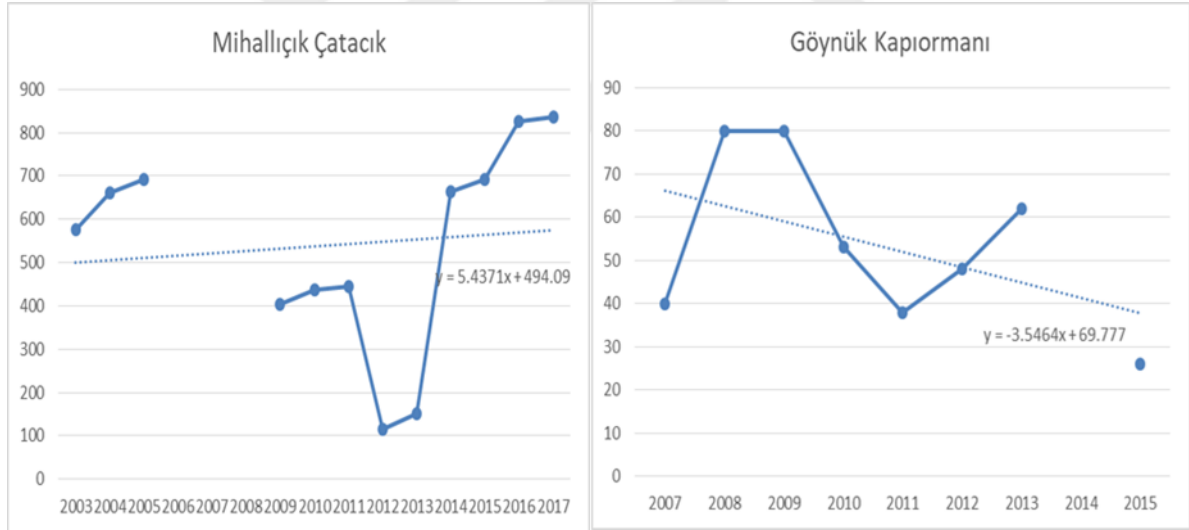
Şekil 4.16: Çatalca Çilingöz ve Kütahya Akdağ YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

Şekil 4.17: Çivril Akdağ ve Sandıklı Akdağ YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

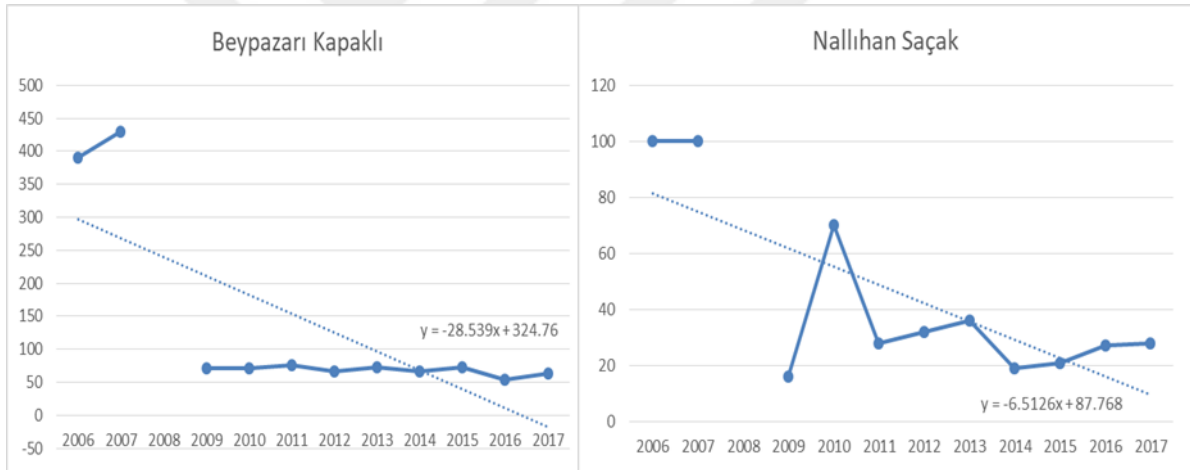
Şekil 4.18: Tavşanlı Çatak ve Merkez Türkmenbaba YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

Şekil 4.19: Mihallıçık Çatacak ve Göynük Kapıormanı YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

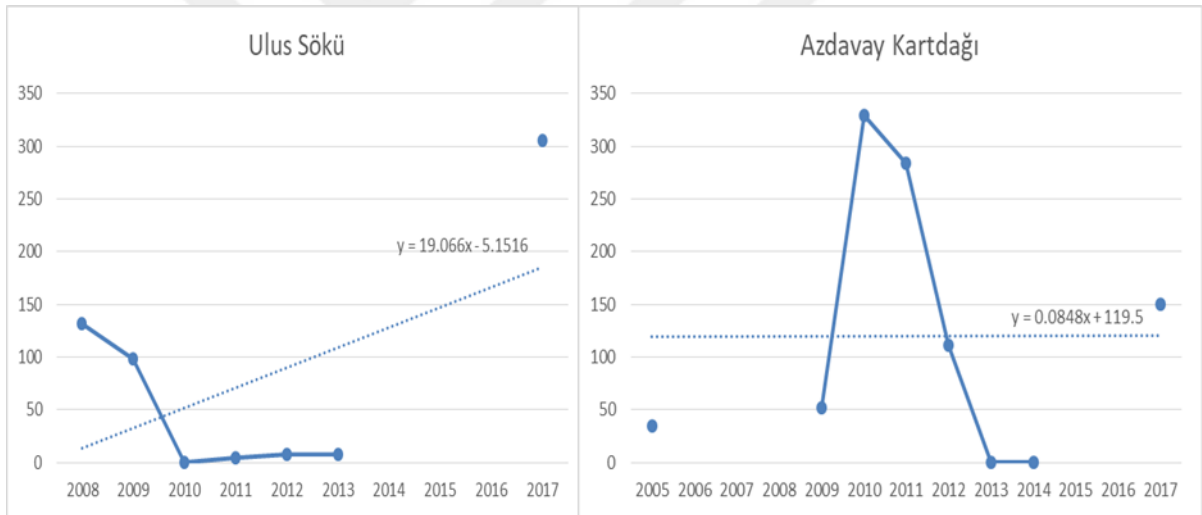
Şekil 4.20: Yedigöller ve Abant YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

Şekil 4.21: Beypazarı Kapaklı ve Nallıhan Saçak YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

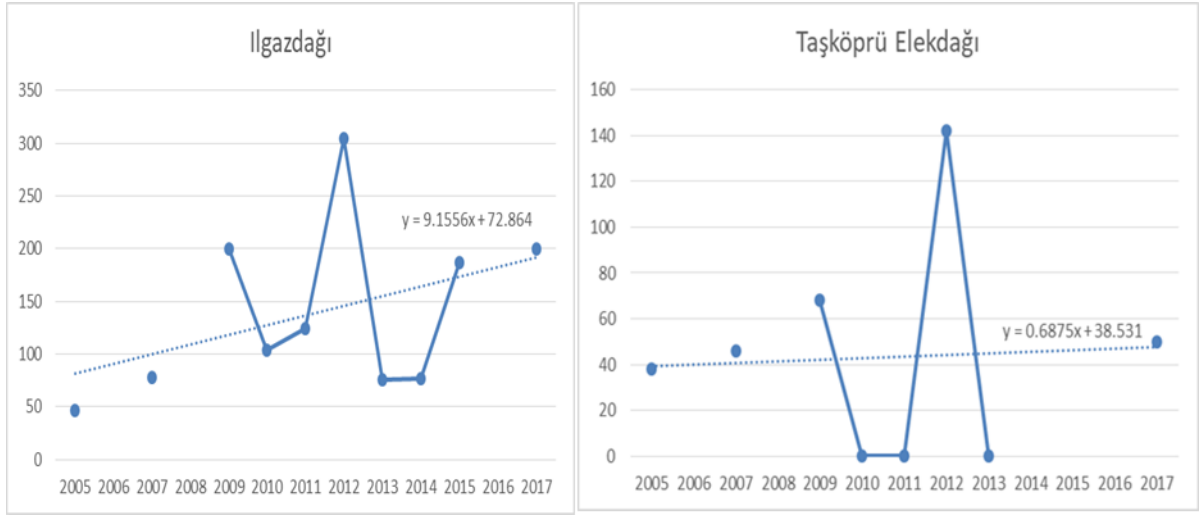

Şekil 4.22: Yeşilöz ve Yenice YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

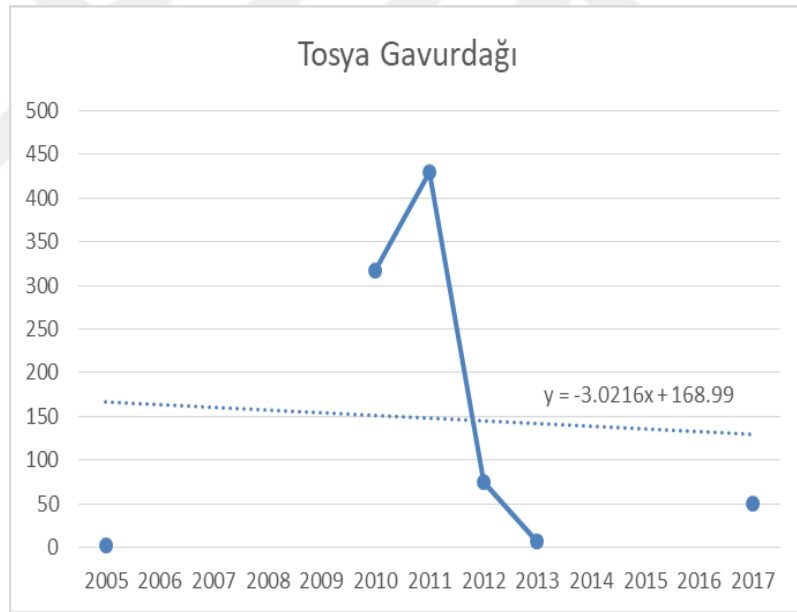

Şekil 4.23: Ulus Sökü ve Azdavay Kartdağı YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

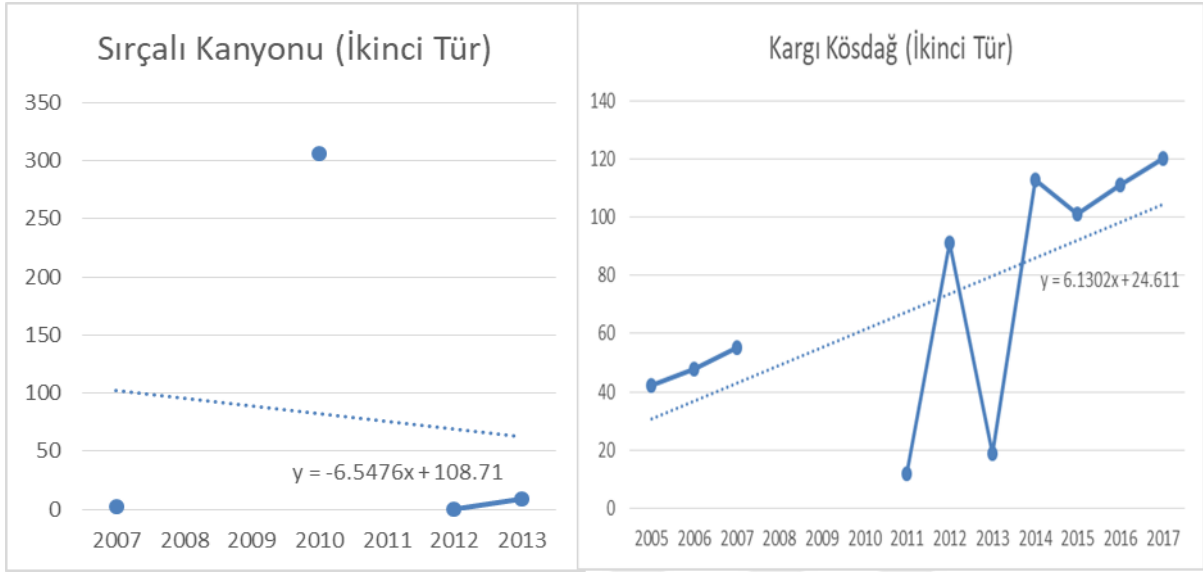

Şekil 4.24: Ilgazdağı ve Taşköprü Elekdağı YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

Şekil 4.25: Tosya Gavurdağı YHGS'deki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

Şekil 4.26: Sırçalı Kanyonu ve Kargı Köşdağ YHGS'lerdeki Kızılgeyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

4.1.3. Karaca (*Capreolus capreolus* (Linnaeus))

Tanımı

Uzunlukları 60-90 cm arasında değişmekle birlikte, ağırlıkları ortalama 18-35 kg arasında olup erkek bireyler dişilere oranla daha ağır ve büyüktür. Sadece erkek bireylerde bulunan boynuz; kısa çatalı ve üstü pürüzlüdür. Uzun bacaklara, büyük gözlere ve uzun kirpiklere sahiptirler. Ön taraflarına bakan ve yukarı şekilde kalkık çok büyük kulakları bulunur. Postlarının rengi; yaz aylarında kırmızımsı kahverengi, kış aylarında ise grimsi boz kahverengidir. Kuyruklarının bulunduğu kısmın civarında “ayna” denilen çok geniş beyaz renkte bir iz bulunur (Şekil 4.27).

Habitatı

Karacalar; genellikle açık alanlar, karışık, ibreli veya yapraklı ormanlık yerlerde yaşarlar.

Yayılışı

Dünyada; İran, Suriye, Kafkas ülkeleri ve Avrupa’da yayılış gösterirler. Ülkemizde; Trakya, Çanakkale çevresinde, Balıkesir ili sınırları içerisinde bulunan bütün ormanlarda, Kocaeli,

Sakarya, Bolu, Kastamonu, Karadeniz sahil boyunca, Manisa ormanlarında, Trakya, Ege ve Akdeniz' de Antalya ve Hatay illerinde ve Doğu Anadolu'da Hakkari' de bulunurlar.

Şekil 4.27: Karaca (*Capreolus capreolus*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Beslenme

Beslenmeleri çok çeşitli olup; otlar, eğretiler, güller, çayırlar, yapraklı ve ibreli ağaçlar ile aynı zamanda çalılıarın genç sürgünleri ve yaprakları vb. ile beslenirler.

Biyolojisi

Temmuz-Ağustos ayları üreme dönemleri olup bu dönemde erkek bireyler saldırgan davranışlar sergiler ve boynuzlarındaki deri tabakayı ağaçlara sürterek atmaya çalışırlar. Dişiler Mayıs-Haziran aylarında genellikle ikiz; bazen tek veya üçüz doğururlar.

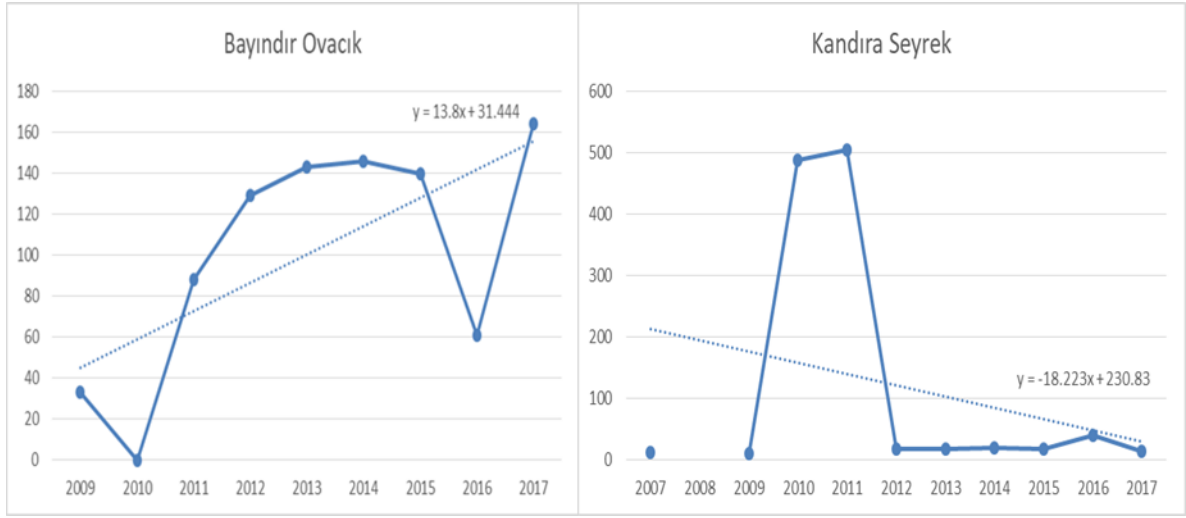
Yaşam uzunlukları 8 yıl olup; avlanma ve kurt, çakal, tilki gibi predatörleri nedeniyle bu yaşlara kadar yaşayamayabilirler.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

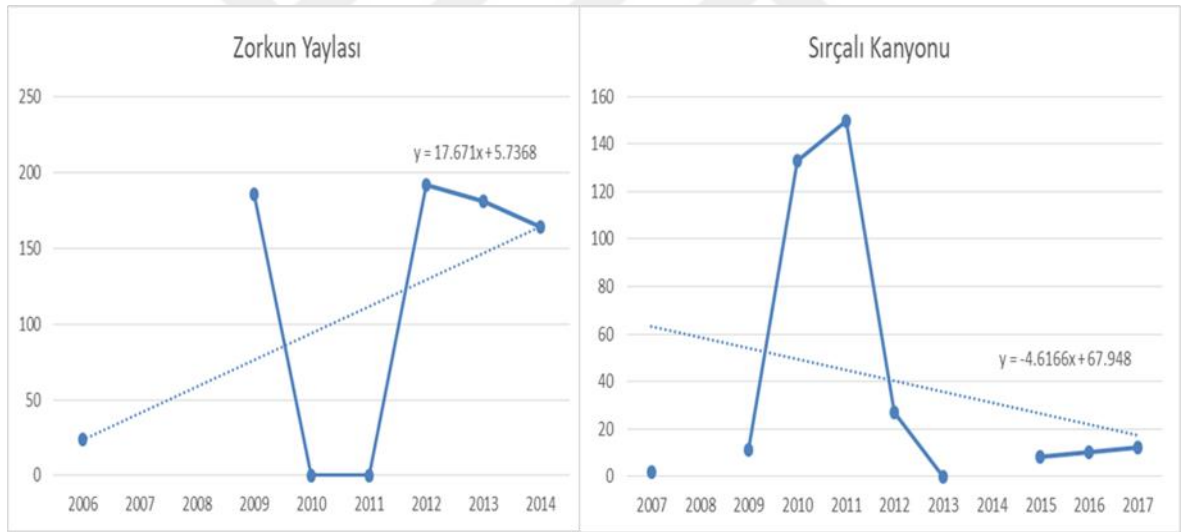
Karaca 7 sahada birinci ve 12 sahada ikinci hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.3). Türün sayımı yapılan her bir YHGS'lerdeki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir (Şekil 4.28, 4.29, 4.30, 4.31, 4.32, 4.32, 4.33, 4.34, 4.35, 4.36).

Tablo 4.3: Türkiye YHGS'lerinde Karaca türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

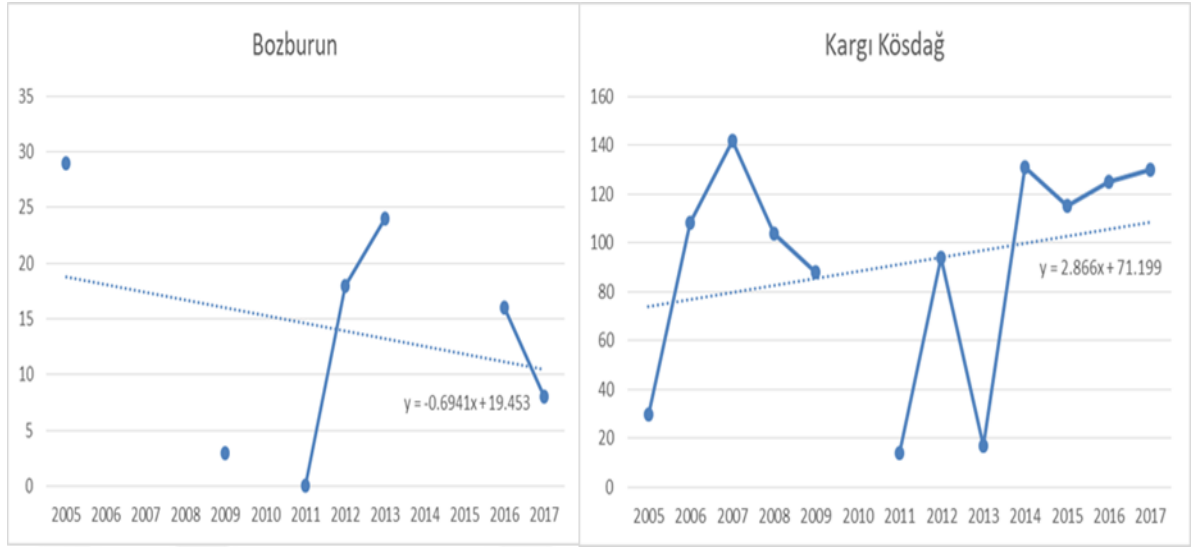
İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İstanbul	Sarıyer Feneryolu															
İzmir	Bayındır Ovacık							33	0	88	129	143	146	140	61	164
Kocaeli	Kandıra Seyrek					12		11	487	505	17	18	19	18	40	15
Osmaniye	Zorkun Yaylası				24			186	0	0	192	181	164			
Karabük	Sırçalı Kanyonu					2		11	133	150	27	0		8	10	12
Sinop	Bozburun			29				3		0	18	24			16	8
Çorum	Kargı Köşdağ			30	108	142	104	88		14	94	17	131	115	125	130
İstanbul	Çatalca Çilingöz (İkinci Tür)			80	72	31		18	124		134	189	150	140	137	109
Denizli	Çivril Akdağ (İkinci Tür)				66						0	0				
Bolu	Yedigöller (İkinci Tür)			758	887	804		1048	860	840	845	995		1263		
Bolu	Abant (İkinci Tür)					12		38			50	57		128		
Hatay	İskenderun Arsuz (İkinci Tür)				65	11		26	39		37	0	48	53	65	76
Zonguldak	Yeşilöz (İkinci Tür)			116	110	90		90	92	106	118	170	151	115	123	69
Karabük	Yenice (İkinci Tür)				75	230		361			372	452	504	48	56	105
Bartın	Ulus Sökü (İkinci Tür)					137			100	44	212	236	272	306	252	
Kastamonu	Azdavay Kartdağı (İkinci Tür)			87		328		324	361	616	589	240	248			297
Kastamonu	İlgazdağı (İkinci Tür)			20		226		292	68	112	653	204	215	235		302
Kastamonu	Taşköprü Elekdağı (İkinci Tür)					31			0	0	130	0				110
Kastamonu	Tosya Gavurdağı (İkinci Tür)			25							63	4				100

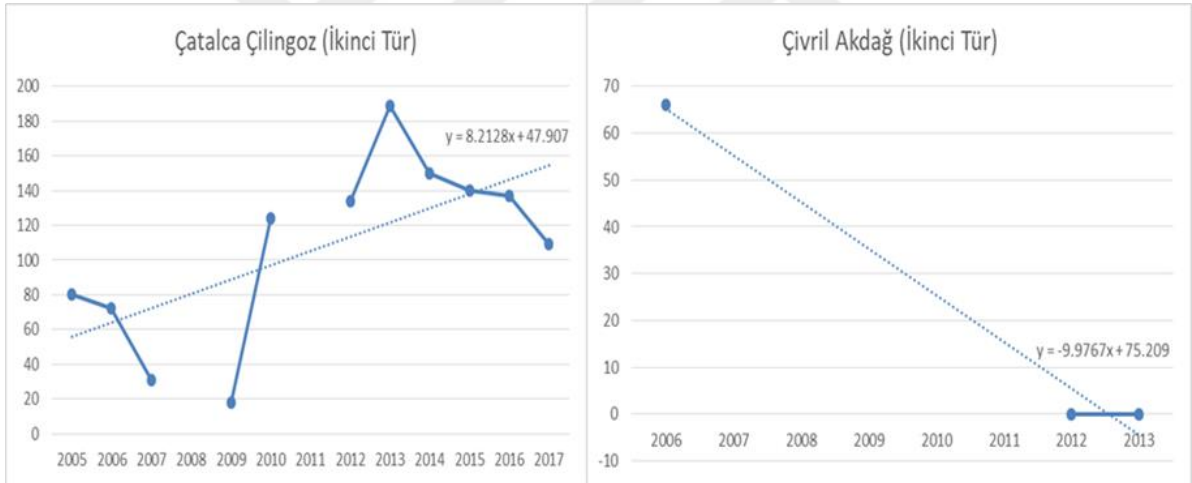
Şekil 4.28: Bayındır Ovacık ve Kandıra Seyrek YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

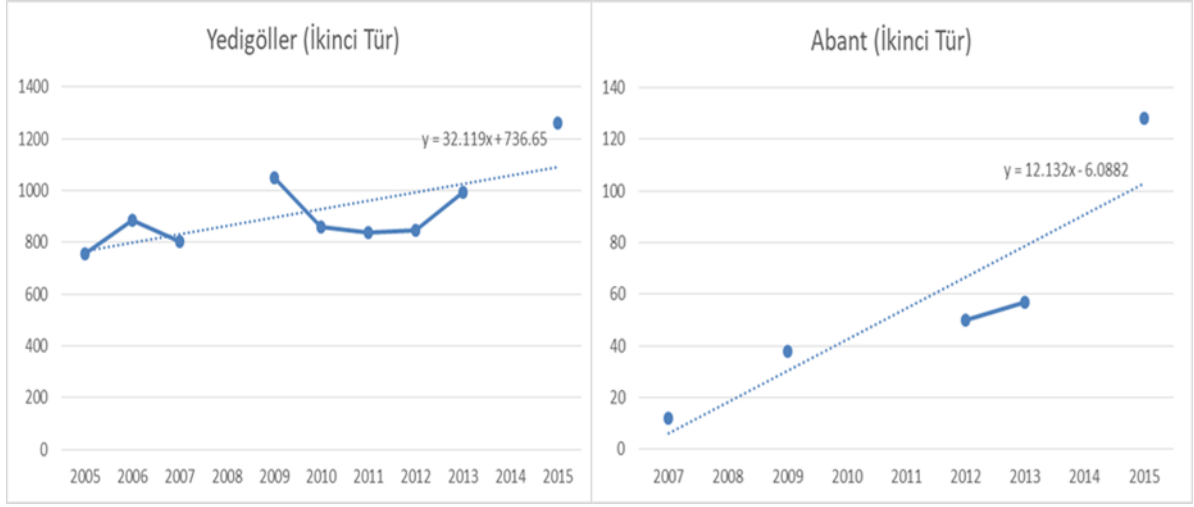
Şekil 4.29: Zorkun Yaylası ve Sırçalı Kanyonu YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

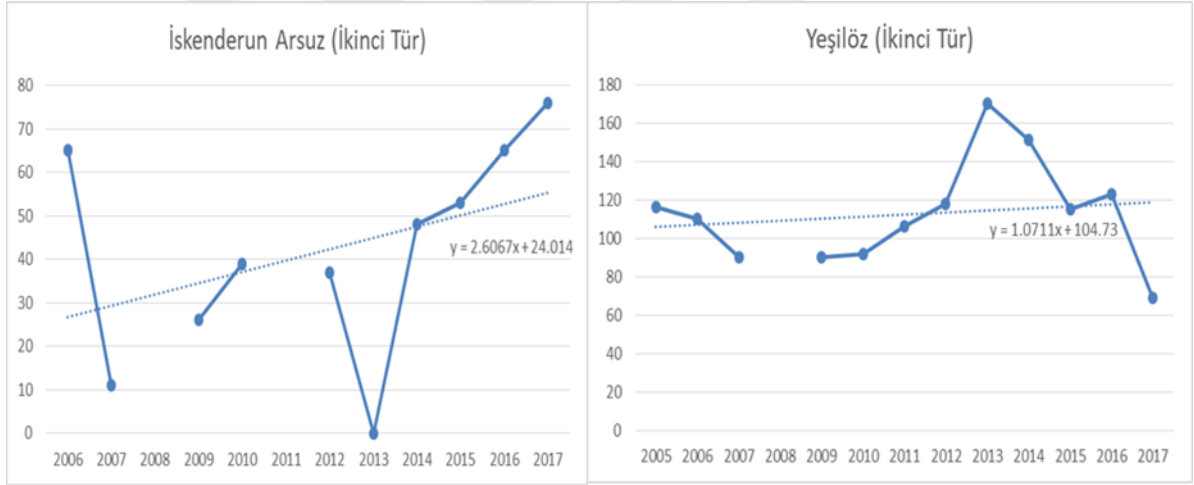
Şekil 4.30: Bozburun ve Kargı Köşdağ YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

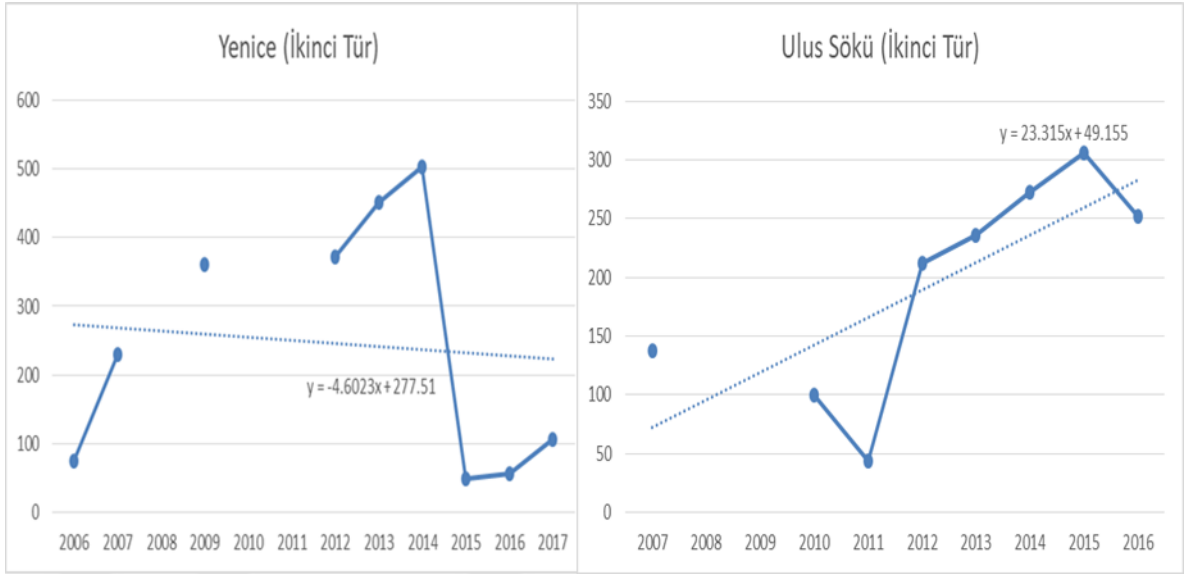
Şekil 4.31: Çatalca Çilingöz ve Çivril Akdağ YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

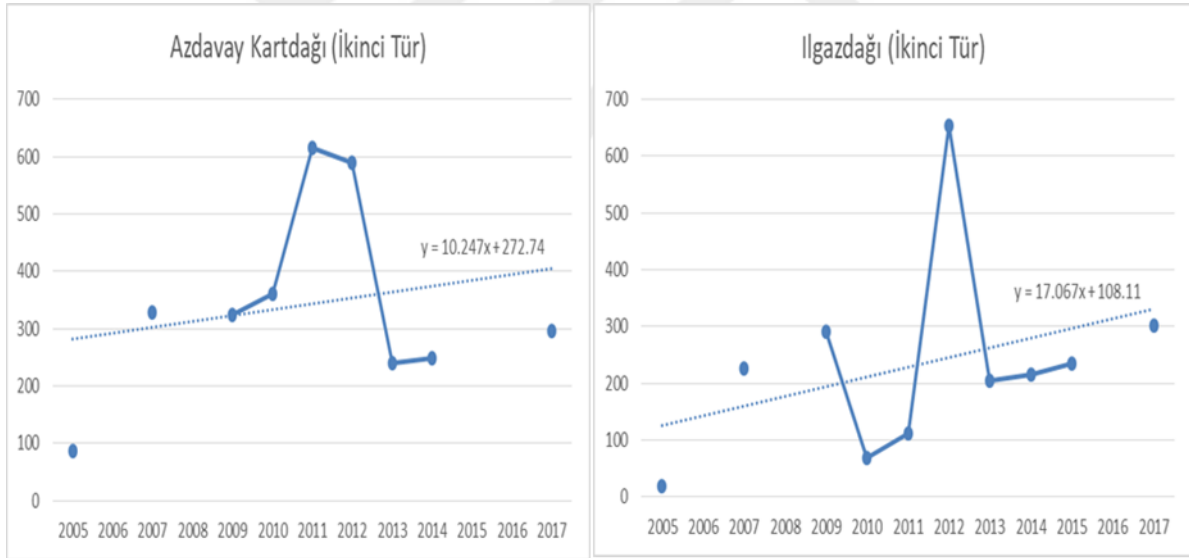
Şekil 4.32: Yedigöller ve Abant YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

Şekil 4.33: İskenderun Arsuz ve Yeşilöz YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

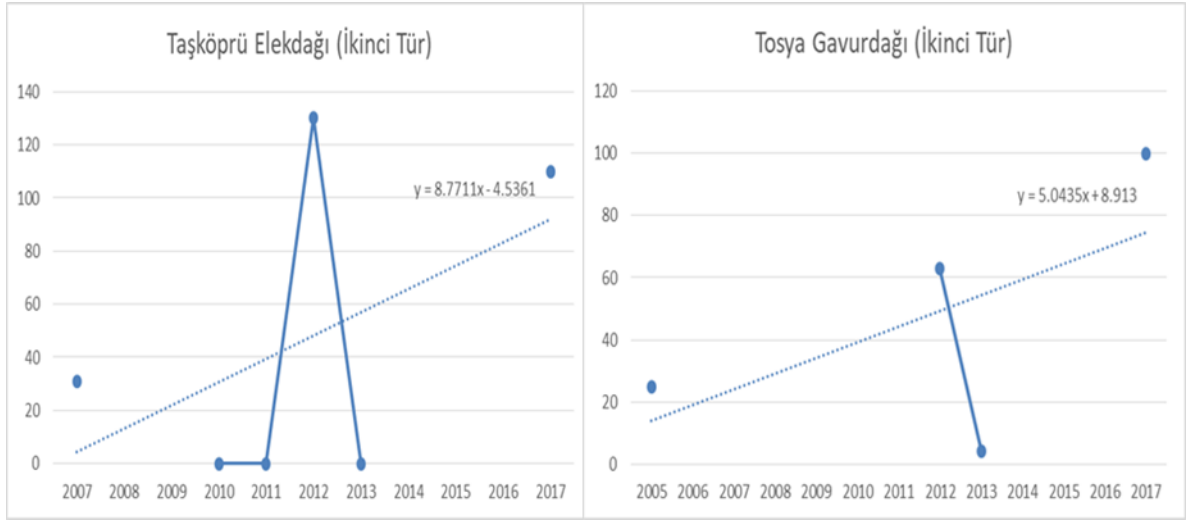

Şekil 4.34: Yenice ve Ulus Sökü YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

Şekil 4.35: Azdavay Kartdağı ve Ilgazdağı YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

Şekil 4.36: Taşköprü Elekdağı ve Tosya Gavurdağı YHGS'lerdeki Karaca türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

4.1.4. Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi (*Rupicapra rupicapra* (Linnaeus))

Tanımı

Ülkemizde; Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi (ÇBDK) başta Doğu Karadeniz dağları olmak üzere, Doğu Anadolu'daki dağların birçoğunda yayılış gösterirler. Boynuzlar kafatasından dik olarak çıkıp uç kısmına doğru çengel gibi içe bükülen boynuzlara sahip olduğu için çengel boynuzlu dağ keçisi adı verilmektedir. Kış mevsiminde postunun rengi gri veya siyahımsı koyu kahverengi olduğu için de “kara keçi” adı verilmektedir. Yaz mevsiminde ise postunun rengi soluk açık kahverengi veya turuncumsu kahverengidir. Omuzlarından başlayıp sırtından kuyruğa kadar uzanan siyah bir şerit bulunur. Ağız kenarından başlayarak göz arkasında kadar uzanan ve yanaklarını da kapsayan kalın siyah bir şerit bantta sahip olup bu bant ayırt edilmelerini kolaylaştırır (Şekil 4.37).

Şekil 4.37: Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi (*Rupicapra rupicapra*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Habitatı

Kışları karların diğer kısımlara nazaran daha az toplandığı ve daha ılık olan kuytu bölgeleri veya sarp kayalık yamaçları tercihen daha çok kullanırlar. Yazları düşük rakımlara inmeyip, ormanların üst sınırına yakın kayalık, kar tabakası bulunan vadilerde hayatlarını sürdürürler. Yazın çok sıcak bunaltıcı havalardan kaçarak biraz olsun ferahlamak, serinlemek veya dinlenmek maksadıyla kalıcı kar örtüsünün veya buzul kısımların üstüne uzanırlar, yatarlar.

Yayılışı

Ülkemizde; bazı kaynaklara göre kuzeydoğuda Ordu Mesudiye ilçesinden Gürcistan sınırına kadar bazı kaynaklarda ise Kastamonu'ya kadar yayılış gösterdiği belirtilmiştir. Ayrıca Ardahan-Posof, Rize, Artvin, Trabzon, Gümüşhane, Kars, Erzincan, Erzurum, Tunceli ve Bingöl' de halen popülasyonlarına rastlanılmakla birlikte Hakkâri, Bitlis, Van ve arasında bulunan bir kısım dağlık alanlarda da rastlanılmıştır.

Beslenme

Sabahın erken saatlerinden akşama kadar beslenirler diğer zamanlar dinlenirler. Otçul bir hayvan olup, vücutlarının ihtiyacı olan suyu aldığı besinlerden karşılamaktadırlar. Kış mevsiminde iğne yapraklı ağaçların ibreleri, eğrelti otları, yosunlar ve çalılarla, ilkbahar ve yaz mevsiminde; ağaçların tazecek sürgünleri ve Alpin bitkilerle beslenirler.

Biyolojisi

Hem erkek bireylerde hem de dişi bireylerinde çengel şeklinde boynuz bulunur. Boynuzlarının uzunluğu çengele kadar ortalama 18-20 cm olup, boynuzlarının tamamı ise 25-30 cm uzunluktadır. Erkek bireylerin boynuzları dişi bireylerin boynuzlarına göre daha kalın ve daha uzundur.

Sonbahar mevsiminde en alçak 1800 metre rakımda rastlanabilen ÇBDK 2000 metrenin üzerinde de hayatını devam ettirebilmek için birçok uyum geliştirmiştir. ÇBDK 2-3 metre yukarı, 6-7 metre ileri kadar sıçrayabilirler. İyi bir koşucu ve tırmanıcıdırlar.

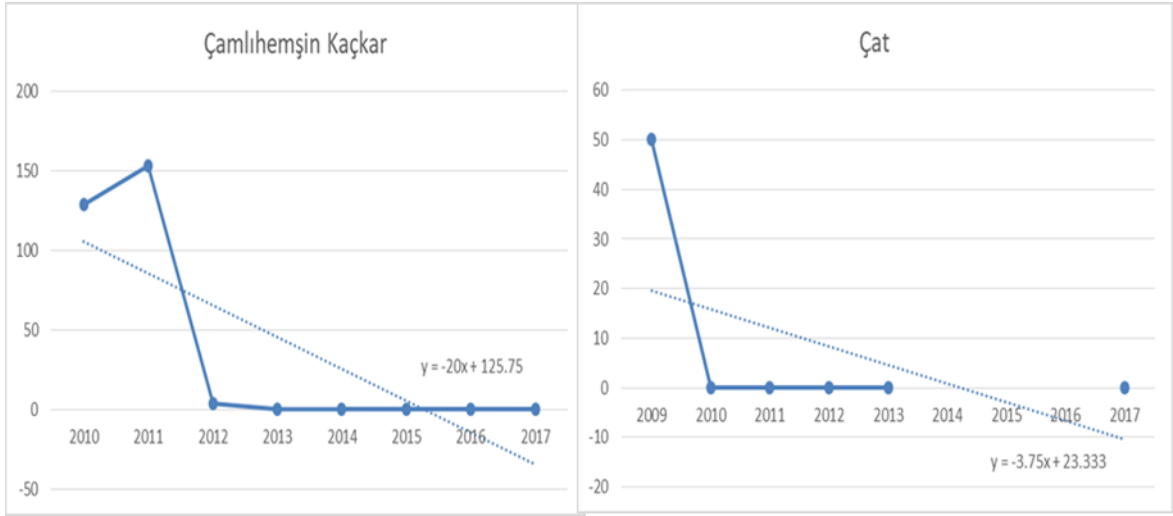
Kasım – Aralık ayları çiftleşme dönemleri olup; erkek bireyler haremelerini oluşturmak için birbirleri ile kavga ederler. Mayıs ayında tek veya ikiz doğum yaparlar.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi 5 sahada hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.4). Türün sayımı yapılan her bir YHGS'lerdeki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir (Şekil 4.38, 4.39).

Tablo 4.4: Türkiye YHGS'lerinde Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Rize	Çamlıhemşin Kaçkar								129	153	4	0	0	0	0	0
Erzurum	Çat							50	0	0	0	0				0
Erzurum	İspir Verçenik					91	103	97	96	91	84	105	120		3	25
Bingöl	Kiğı Şeytan Dağları								44	80	178	301	175	150	152	
Bitlis	Adilcevaz Süphandağı										0	0		0	0	0

Şekil 4.38: Çamlıhemşin Kaçkar ve Çat YHGS'lerdeki Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

Şekil 4.39: İspir Verçenik ve Kiğı Şeytan Dağları YHGS'lerdeki Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

4.1.5. Yaban Koyunu (*Ovis aries gmelini* (Gmelin))

Tanımı

Yaban Koyunu evcil koyunun atasıdır. Dişilerinde boynuz gözükmeyen tek koyundur. Dişileri 80-90 cm boy ve 40-50 kg ağırlığa, erkekler ise 100-105 boy 45-85 kg ağırlığa sahiptir. Boynuzlarının ağırlığı 14 kg olup, koçun tüm kemik ağırlığı bu kadardır. Boynuzlar; 3-4

aylıkken çıkmaya, 3-4 yaşındayken dikleşmeye, 5-6 yaşında dışarı doğru kıvrılmaya ve 12-13 yaşındayken en büyük boyuna ulaşır (Şekil 4.40).

Şekil 4.40: Yaban Koyunu (*Ovis aries gmelini*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Habitatı

Yüksek dağların sarp ve kayalık alanlarında, mera ve bozkırlarda, kurak habitatlarda bazen de tarım alanlarına yakın yerler yaşam alanlarını oluşturur.

Yayılışı

Dünyadaki yayılışı; çoğunlukla Ermenistan ve İran'da olmak üzere Özbekistan, Kazakistan, Umman, Türkmenistan, Pakistan ve Tacikistan' da yayılış gösterirler. Ülkemizde ise Doğu Anadolu'da sınır illerimizde komşu ülkeler arası geçiş yaparak yaşadıkları bilinmektedir.

Ülkemizde ise Doğu Anadolu' da sınır illerimizde komşu ülkeler arası geçiş yaparak yaşadıkları bilinmektedir. Ayrıca ülkemizde Konya-Bozdağ, Bolu, Ankara ve Karaman illerine üretme çiftliklerinde yetiştirilmiş Yaban Koyunları yerleştirilmiştir.

Beslenme

Genellikle step ve bozkır bitkileriyle beslenirler.

Biyolojisi

Kasım ve Aralık ayları çiftleşme dönemleri olup; ortalama 5 ay süren gebelik süresinden sonra, Mayıs - Haziran aylarında doğum meydana gelir. İlkbahar ve yaz mevsimini ülkemizde, sonbahar ve kış mevsimini ise Ermenistan ve İran'da geçirirler.

Yaban koyunlarında dişi ve erkek sürüleri, yılın neredeyse 10 ayını ayrı geçirdikleri belirtilmektedir. Genellikle dişiler 18-20, erkekler ise 10-15 bireylik sürüler oluşturmakla birlikte; yılın neredeyse 10 ayını ayrı geçirirler. Yaban Koyunlarında sürü lideri genelde yaşlı ve deneyimli olandır. Tehlikeli bir durumda ıslık gibi bir ses çıkararak ayağını yere vurup sürüyü uyarır ve güvenli bölgeye kaçmaları için sürüyü yönlendirir.

Çiftleşme dönemi olan Kasım-Aralık aylarında dişilerin bölgesinde görülmeye başlayan koç grupları, dişiler için şiddetli kavgalar ederler.

Yaban Koyunları kışın kalın kar örtüsünün altında yiyecek bulmakta zorlanırlar ve toprağı kazarak yazdan kalma yumru köklerle beslenirler.

Mayıs ayında, hamile dişiler Mayıs ayında doğum yapmak üzere sürüden ayrıлып ulaşılması zor bölgelere gidip doğum yaptıktan sonra tekrar sürüye geri dönerler.

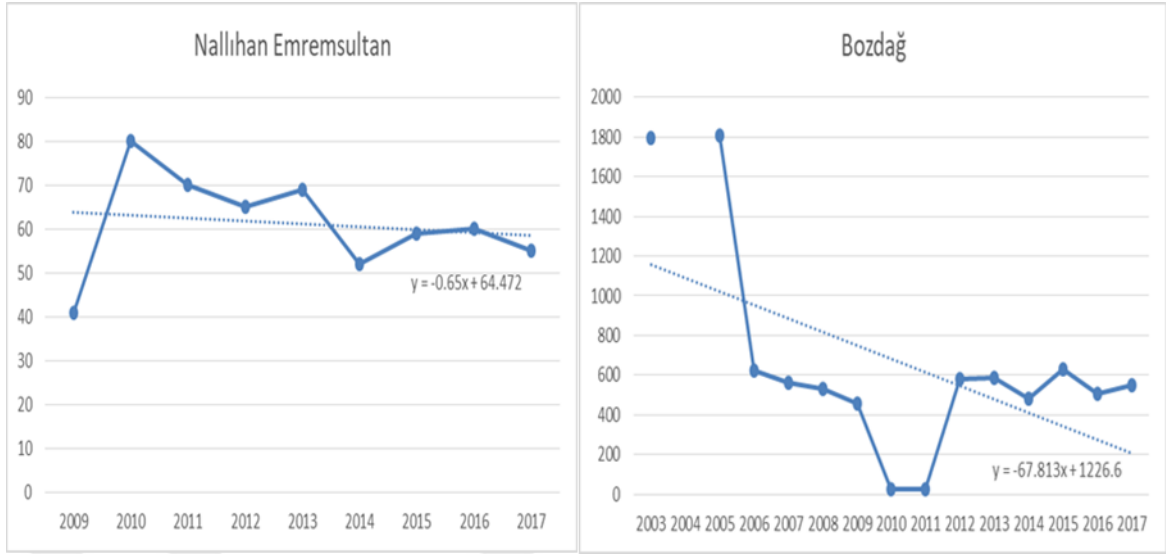
Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Yaban Koyunu 2 sahada hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.5). Türün sayımı yapılan her bir YHGS'lerdeki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir (Şekil 4.41).

Tablo 4.5: Türkiye YHGS'lerinde Yaban Koyunu türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ankara	Nallıhan Emremsultan							41	80	70	65	69	52	59	60	55
Konya	Bozdağ	1796		1809	626	565	530	460	24	28	582	585	481	630	505	549

Şekil 4.41: Nallıhan Emremsultan ve Bozdağ YHGS'lerdeki Yaban Koyunu türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

4.1.6. Vaşak (*Lynx lynx* (Linnaeus))

Tanımı

Ülkemizde Anadolu Vaşağı olarak anılmakta olup; kendilerini dondurucu soğuklardan koruyan kürke sahip yırtıcı memeli türüdür. Genellikle paslı sarımtırak lekeli grimsi kürklerini kaplayan büyük siyah-koyu gri lekeler bulunur (Şekil 4.42).

Uzun ve siyah belirgin uzantıları olan kulakları bulunmaktadır. Kulakları içindeki uzun kıllar sayesinde ileri derecede işitme duyusuna sahiptirler. Bununla birlikte görme duyguları da çok gelişmiştir. Güçlü bacakları sayesinde çok iyi ağaçlara tırmanabilirler. Aynı zamanda kayalık arazilerde; iyi gelişen sıçrama yetenekleriyle oldukça rahat ilerleyebilirler.

Habitatı

Genellikle beslenme şekilleri geceleri avlanma şeklinde olduğundan; gündüz saatlerinde pek görülmezler. Besin kaynakları tilki, tavşan ve geyik gibi hayvanlardan oluşur. Şubat- Nisan ayları arasında çiftleşme dönemleri olup normalde görülme olasılığı düşük vaşakların bu dönemde görülebilme durumu daha yüksektir.

Akşamüzeri saatlerinde ve sabaha doğru olan saatlerde aktif olarak hareketlenmeye geçen vaşaklar; gece saatlerinde ve gün ortası saatlerde dinlenmeye çekilirler (Bernhart, 1990).

Şekil 4.42: Vaşak (*Lynx lynx*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Yayılışı

Yapraklı ormanlar, sık çalılık ve kayalık bölgeler yaşam ortamlarını oluşturur. Vaşaklar son yıllarda Türkiye'de; Kars, Bolu, Sivas, Erzurum, Rize ve Artvin'de gözlemlenmiş ve varlıklarına dair tespitite bulunulmuştur. Antalya, Ankara, Mersin'de de Vaşakların yaşadığı belgelenmiştir.

Beslenme

Beslenme şekilleri; küçük ve orta boylu toynaklıları avlamak suretiyledir. Bunların dışında yaşam koşullarında buldukları tüm küçük memeli ve kuş türlerini de avlamak suretiyle beslenirler. Pusu kurmak suretiyle birden saldırıp avlanır, avlarının leşlerini; kuru yaprakların ve dalların altına 5 gün boyunca saklarlar. Daha sonra sakladıkları yere dönüp avladıkları leşin etinden beslenirler.

Biyolojisi

Şubat ile Nisan ayları arası olan çiftleşme dönemlerinin ardından on hafta süren bir gebelik süreci geçirirler. Mayıs-Haziran aylarında 2-3 yavru dünyaya gelir ve yavrularını korunaklı bir mağaranın içinde saklayarak beslerler. Yavru vaşaklar bir yaşına gelene dek annelerinin bakımındadırlar.

Yaşam alanlarındaki oluşan başkalaşım dolayısıyla Vaşakların bölge değiştirdikleri ve yeni habitatlar oluşturdukları gözlemlenmiştir.

Vaşaklar genellikle yalnız yaşamaktadırlar. Beslenme şekilleri; genellikle küçük ve orta boylu toynaklılar olup avlamak suretiyle olur. Ayrıca yaşam koşullarında bulunan tüm küçük memeli ve kuş türlerini de avlamak suretiyle beslenirler.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Vaşak 2 sahada hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.6). Yusufeli Çoruh Vadisi ve Oltu YHGS'lerinde sayım yapılmış olmasına rağmen türe rastlanılamamıştır.

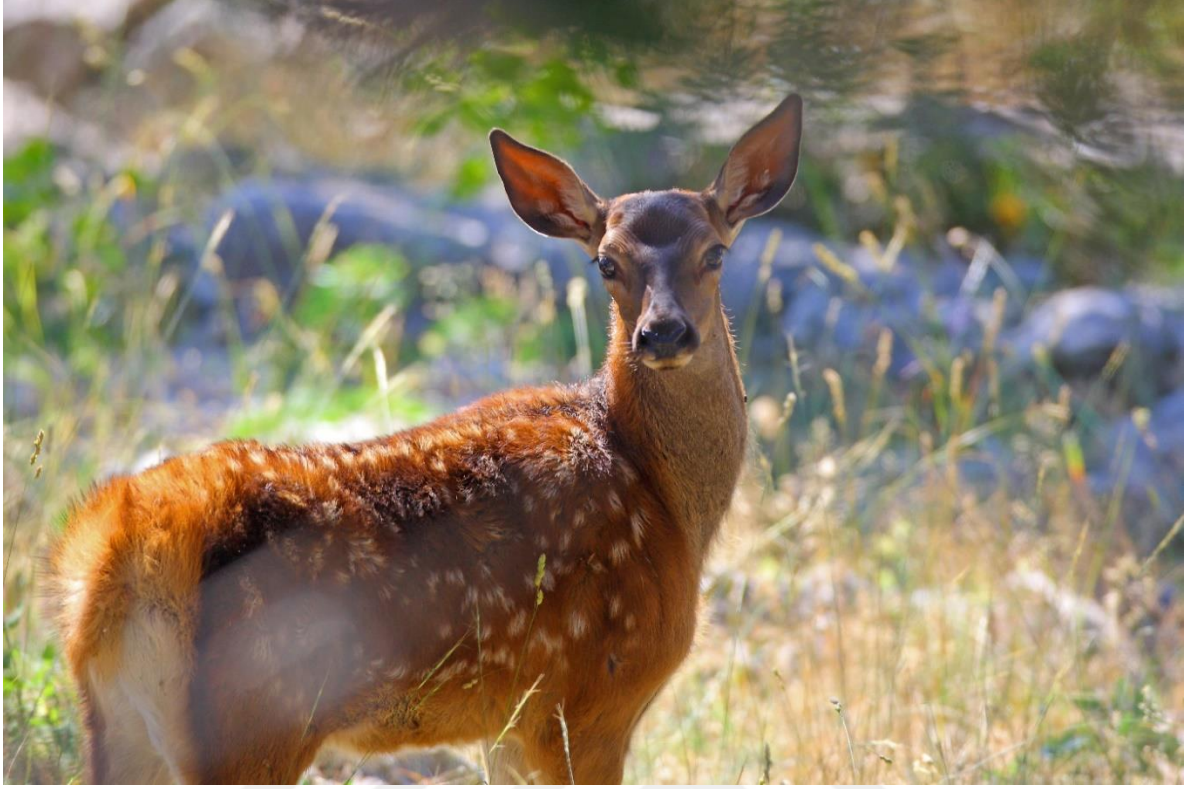
Tablo 4.6: Türkiye YHGS'lerinde Vaşak türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Artvin	Yusufeli Çoruh Vadisi									0					
Erzurum	Oltu									0	0		0		

4.1.7. Alageyik (*Dama dama* (Linnaeus))

Tanımı

Erkek Alageyik omuz hizasında 90 cm boyunda ve 100 kg ağırlığındadır. Alageyiğin boynuzları dallı, kalın ve yassı şekildedir. Boynuzların uç kısmında bir elin parmakları gibi açılmış dişler bulunur. Alageyiklerin postları yazın açık sarımsı kahve olup üzerinde beyaz lekeler bulunur. Kışın ise grimsi renkte posta sahiptirler. Bazı korunan alanlarda ve av hayvanlarının korunduğu koruluklarda kalabalık sürüler halinde toplanır. Ancak doğada daha çok küçük sürüler oluşturarak dolaşırlar, gündüz saatlerinde ise sık çalılıkların arasında gizlenirler (Şekil 4.43).

Şekil 4.43: Alageyik (*Dama dama*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Habitatı

Yaşam alanları; ormanlık alanlar ve orman içi açıklıklar olmakla birlikte; çoğunlukla kapalı ormanların iç bölgelerinde yaşamlarını sürdürürler. Genellikle ibrelili ormanları tercih etmelerine rağmen yapraklı ormanları da kullanırlar. Orman tabanında beslenmeyi ve dolaşmayı severler. Yaşamlarını sürdürdükleri alanlar tamamen koruma statüsündedir hatta bazı korunan alanlardaki özel beslenme noktalarında kış mevsiminde besin yetersizliğinden dolayı yemlenmek suretiyle beslenirler.

Yayılışı

Alageyikler Türkiye’de Toros Dağları üzerinde Antalya, Mersin bölgesinde ve Bolu Dağları’nda yayılış göstermektedirler.

Beslenme

Besin kaynaklarının ana kaynağı ot ve taze filizler olmakla birlikte ayrıca ağaçların sürgünleri, yapraklar ve çalılarla da beslenirler.

Biyolojisi

Alageyiklerin çiftleşme dönemlerindeki derin homurtular veya havlamalardan meydana gelen çiftleşme çağırışları 3 - 3,5 kilometre uzaklıktan duyulabilecek şiddettedir. Alageyikler, bağırırken boyunlarını ileri doğru uzatırlar. Çiftleşme ekim ayında başlar ve bir ay boyunca devam eder. Haziran ayında genellikle tek yavru nadiren de ikiz yavru doğururlar. Anne Alageyik herhangi tehlike karşısında yavrusunu yanına alır ve tehlikeli bölgeden uzaklaşır. Veya yavrusunu çalılarının arasına gizler ve sonra arkasına bakmadan hızla uzaklaşır.

Göç etmezler. Ancak yaşam ortamlarının içinde; yavrulama dönemlerinde ormanın derinliklerine, kış aylarında ise besin kaynaklarının yetersizliğinden dolayı yer değiştirirler.

Genellikle sürüler halinde yaşarlar ve sürü lideri büyük bir erkek Alageyiktir.

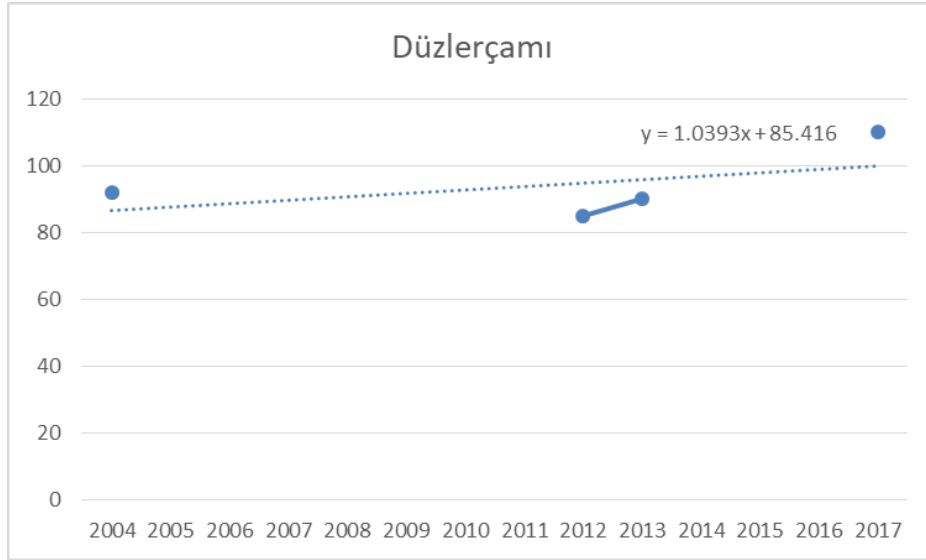
Alageyikler hızlı hareket eden hayvanlardır. Koşmaya hazırlanırken kuyruklarını sallarlar ve sonra geniş adımlarla koşarlar; 1 metre yüksekliğe kadar sıçrayabilirler. Oldukça temkinli olan Alageyiklerin doğada ayak izlerinin takip edilmesi oldukça zordur. Anneler yavrularını sürüden belli bir müddet uzaklaşıp dünyaya getirirler.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Alageyik Düzlerçamı YHGS'de hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.7). Düzlerçamı YHGS'deki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir (Şekil 4.44).

Tablo 4.7: Düzlerçamı YHGS'de Alageyik türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Antalya	Düzlerçamı	92								85	90				110

Şekil 4.44: Düzlerçamı YHGS'deki Alageyik türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

4.1.8. Ceylan (*Gazella subgutturosa* (Güldenstädt))

Tanımı

Boyu 90-110 cm, kuyruğu 20-24 cm ve omuz yüksekliği 55-60 cm olup, ağırlığı 8-18 kilogram olan ince bacaklı, zarif, güzel ve iri gözlü, boynuzlarının içi boş bir hayvandır. Burunlarının üst kısmı beyaz ve yüzün yan taraflarında koyu renkli şeritler vardır. Kursak bölgesinde bulunan şişlik çiftleşme döneminde şişmek suretiyle daha belirgin hale gelir. Dişilerinde boynuz bulunmaz ve erkek bireylerin boynuzları ise dipten yukarı doğru ve ucuna geldikçe geriye doğru kıvrılan; parlak boğumlu ve siyah renklidir. Yaşadıkları yerin toprağına az çok uyacak şekilde renkleri vardır. Postlarının rengi açık kiremit kahverengi veya koyu kremdir. Kuyruğu uzun, siyah renkte sert kıllarla kaplıdır (Şekil 4.45). Boyunlarının altından başlayarak; göğüslerinde, karınlarının altında, bacaklarının iç kısmında ve arka bacaklarından kuyruğa kadar olan alt kısımları beyaz renktir. Baş kısımlarında alınları ve gözlerinin arka kısmı açık renktedir.

Şekil 4.45: Ceylan (*Gazella subgutturosa*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Habitatı

Engebesi az olan stepleri, kumullu, tepecikli ve seyrek ağaçlık bölgeleri tercih ederler. Vadi tabanlarından ve nehir kenarlarından hoşlanmazlar. Yaşam alanları olarak tercihen çöllerin kenarlarında ve step bölgelerde yaşamlarını sürdüren hayvanlardır.

Akdeniz sahilleri, nehir ve vadi tabanları gibi nemli bölgeler tuza gereksinimi olan bu hayvanların yaşamaları için uygun değildir.

Yayılışı

Arabistan, Kuzey Afrika, Suriye, İsrail, İran, Irak, Kafkasya, Afganistan, Türkmenistan ve Hindistan'ın batı bölgelerinde farklı ceylan alt türlerinin yaşadığı tespit olmuştur.

Ülkemizde Şanlıurfa'nın güneydoğusunda ve Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği bölgelerinde yaşamlarını sürdürmektedir. Geçmişteki yayılış alanları; Hassa civarı, Kırıkhan, Viranşehir, Akçakale, Ceylanpınar'dan Cizre'ye kadar uzanırdı.

Beslenme

Günün aydınlanmaya başladığı ilk saatlerden, sabahın geç saatlerine kadar otlar arasında yayılırlar. Öğlen sıcaklarında; güneş görmeyen gölge yamaçlarda, kayaların gölgelerinde, varsa ağaçlıkların gölgelerinde yatarak dinlenirler. Akşamüzeri hareketlenirler. Beslenme şekilleri çeşitli otlar, yüzeydeki kökler, yumrular, yapraklar ve sürgünler oluşturur. Her Ceylan günde en az 6 kg yem yemek zorundadır, bu kendi ağırlığının % 30'u kadardır. Çöl ve step hayvanı olduklarından susuzluğa dayanıklıdır. Buna karşın tuz gereksinimleri fazladır.

Biyolojisi

Erkek bireyler çok eşli olup; çiftleşme dönemi dişileri bölgelerinde tutmaya çalışırlar ve çiftleşme bölgelerine girip bölgelerindeki dişi bireylere erişmek isteyen diğer erkek bireylere karşı çok çetin savaş verirler.

Eylül sonu ve Ekim başı çiftleşme dönemleridir. 5-6 ay süren bir gebelik süreci bulunur. Genellikle Nisan sonu Mayıs başında ikiz bazen de 3-4 yavru görülebilir. Dişi ceylanlar doğumdan önce sürüden ayrılırlar. Doğumdan sonra, yavrularıyla birlikte birkaç hafta ağaç kovukları ve çalıkların diplerinde saklanırlar, daha sonra dişi sürüsüne tekrar katılır.

Acımasızca avlanıldıkları için, çiftlik dışında bir tek örneğe rastlamak mümkün değildir. Gündüzcül hayvanlar olan Keklikler daima sürüler halinde dolaşırlar, bazen de büyük sürüler oluştururlar. Çiftleşme zamanına kadar dişiler, yavrular ve genç erkekler ayrı; yaşlı erkekler ayrı sürüler oluştururlar.

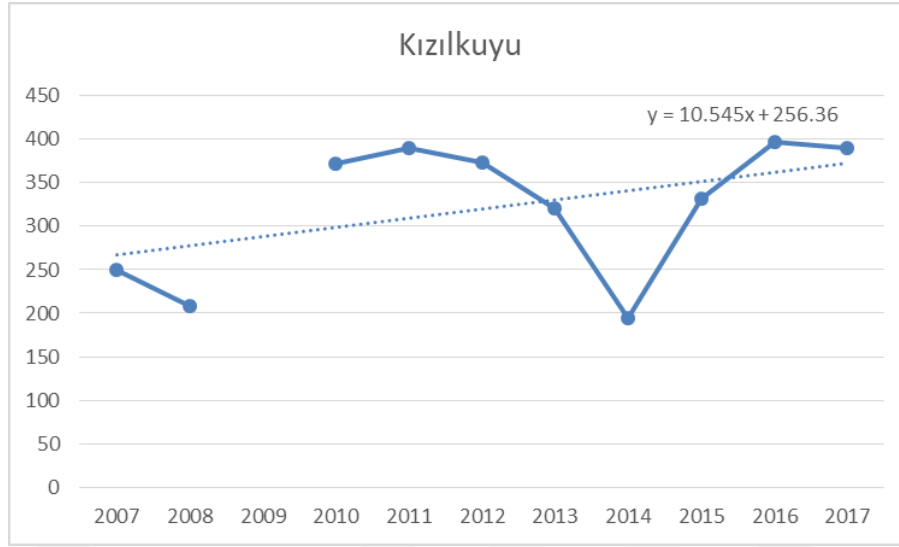
Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Ceylan Kızılkuyu YHGS'de hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.8). Kızılkuyu YHGS'deki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir (Şekil 4.46).

Tablo 4.8: Kızılkuyu YHGS'de Ceylan türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Şanlıurfa	Kızılkuyu					250	209		372	390	373	320	195	332	397	390

Şekil 4.46: Kızılkuyu YHGS'deki Ceylan türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

4.1.9. Sırtlan (*Hyaena hyaena* (Linnaeus))

Tanımı

Türkiye'de bulunan Çizgili Sırtlan türü; kirli açık sarı renkte postu olup; postunun üzerinde değişen kalınlıkta siyah şeritler bulunur. Çizgili sırtlanların ensesinden başlayan ve beline kadar uzanan, sert-dik kıllardan oluşan ve uçları siyah renkte bir yele bulunmaktadır. Sırtlarındaki bu yele; kavga, heyecan veya korku anlarında dikleşerek Sırtlanın olduğundan %38 daha iri görünmesini sağlar.

Kulak içi ve kenarları beyaz, boyun ve çene altı siyah olup; ön ve arka ayakları 4 parmaklı ve ön bacaklar arka bacaklara oranla daha uzundur. Çizgili sırtlanların kafaları iri ve kulakları büyük olmakla birlikte, başlarının küte benzer bir görüntüsü vardır (Şekil 4.47).

Habitatı

Yarı çöl ve steplerde, seyrek ağaçlı kayalık yamaçlarda ve Anadolu'da makilik ve ormanlık bölgeler de yaşam alanlarını oluşturmaktadır. Yuvalarını; kayalık alanlara, çatlak ve derin vadilere kurarlar.

Şekil 4.47: Sirtlan (*Hyaena hyaena*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Yayılışı

Ülkemizde Ege, Marmara'nın güneyi, Güneydoğu ve Akdeniz bölgelerinde yaşamlarını sürdürürler.

Beslenme

Besinlerini; diğer yırtıcı türlerin avladığı hayvanların leşleri, kalıntıları, hasta, sakat ve vücut direnci zayıf hayvanlar, böcek türleri ve yakalayabildiği küçük memeliler oluşturur. Ayrıca; karpuz, kavun ve üzüm gibi meyveler ile bazı sebzeler ve yabani yemişler oluşturur. Yaşamlarını sürdürdükleri alanlar içerisinde bulunan çöplüklere de besin bulma amaçlı giderler. Yiyecek herhangi bir besin bulamadığı ve çok aç kaldığı durumlarda evcil hayvanlara dahi saldırabilirler.

Biyolojisi

Yılın her ayında üreyebilen bir memeli türüdür. Üreme 2-3 yaşından itibaren gerçekleşir ve 88-92 gün süren gebelikten sonra siyah renkli 1-6 adet yavru dünyaya getirirler. Anne Çizgili sırtlanlar yavrular 1 aylık olunca yaklaşık 1 yıl boyunca inlerine yiyecek taşımaya başlayarak yavrularına bakarlar. Çizgili sırtlanların yaşam uzunlukları yaklaşık 15 yıldır.

Çizgili sırtlanlar yerel ve bölgesel türlerden olup göç etmezler. Çizgili Sırtlanlar ıssız vadiler, az kullanılan tarım alanlarının doğal alanlarla birleştiği bölgeler ve zeytinlikler gibi, bazı ormanlık alanlar da küçük popülasyonlar halinde yaşamlarını sürdürmektedirler.

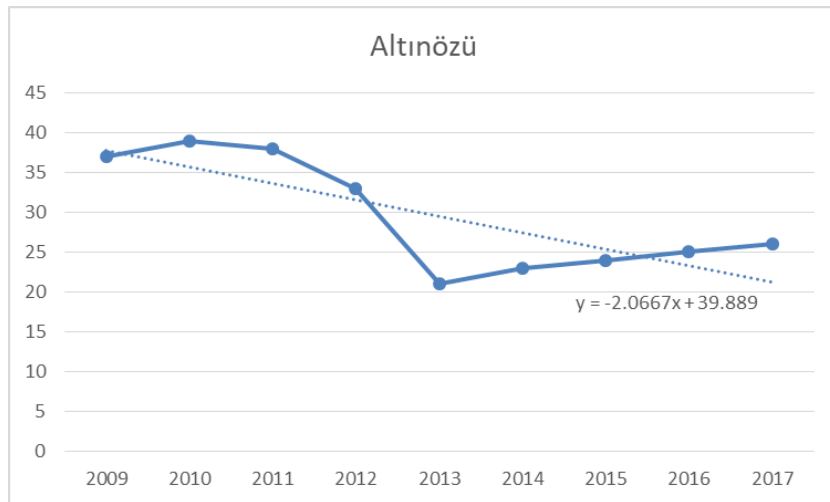
Çizgili sırtlanlar, tek bir birey olarak dolaşır sadece yuvalanma bölgelerinde küçük sürüler halinde yaşamlarını sürdürürler. Seyrek de olsa gruplar halinde dolaştıkları da görülür.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Sırtlan Altınözü YHGS’de hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.9). Altınözü YHGS’deki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir (Şekil 4.48).

Tablo 4.9: Altınözü YHGS’de Sırtlan türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Hatay	Altınözü							37	39	38	33	21	23	24	25	26

Şekil 4.48: Altınözü YHGS’deki Sırtlan türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

4.1.10. Boz Ayı (*Ursus arctos* (Linnaeus))

Tanımı

Ortalama boyları 110-250 cm arasında değişmekte ve ortalama olarak erkekler 100-230 kg arasında, dişiler ise 80-150 kg arasında olduğu bilinmektedir. Boz ayıların hemen fark edilebilen iri vücutları, türlerine özğü belirgin bir burun ve kafa yapısına sahiptirler. Tüylü yuvarlak şekilde kulakları, vücutlarına oranla küçük gözleri vardır. Genel olarak boz renk, kahverengi, altın sarısı, gri, siyah veya açık bej renğinde olan çok çeşitli kürk renkleri vardır. Genellikle baş kısımları vücutlarına göre koyu renkli olup; sırtlarından bellerine uzanan bir şerit bulunur. Buna rağmen; morfolojik bakımdan yaşama alanı ve beslendikleri bölgelere göre çok fazla farklılıklar gözlemlenebilir. Yüksek rakımlarda, kayalık bölgelerde yayılış gösteren bireyler; gri tonlarında, kahverengi ve gümüş renk tonlarında post rengine de sahip olabilirler. Topraklı yamaçlarda ve açık alanlarda yaşayan bireyler boz renkte veya kıvıllı tarçın renk tonlarında olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 4.49).

Şekil 4.49: Boz Ayı (*Ursus arctos*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Habitatı

Ayılar; deniz seviyesinden yüksek dağlara kadar tüm yaşam ortamlarına uyum sağlayabilir, birçok farklı habitatta yaşayabilirler. Genellikle besinlerinin bol olduğu orman içi açıklıklarında, yamaçlardaki taşlık, kayalık alanlarda ve gündüz saatlerinde rahatlıkla saklanabilecekleri yüksek kapalılık oranına sahip iğne yapraklı ve yapraklı ormanlarda yaşamlarını sürdürürler. Ayrıca insan etkisinden uzak tenha bölgeler yaşamları için daha uygundur.

Yayılışı

Ege, Akdeniz ve İç Anadolu bölgesinin bazı yerleri, Trakya bölgesi ile Suriye sınırında bulunan yerlerin bir kısmı hariç ülkemizin çoğu yerinde yayılış göstermektedirler.

Beslenme

Boz ayının besin aralığı çok geniş olmakla birlikte genellikle otçul beslenirler. Büyük memeliler, küçük memeliler, kuş yumurtaları, böcek ve larvaları, bitki kökleri, meyveler besin kaynaklarını oluşturur. Kışın ardından gelen ilkbahar mevsiminin başlarındaki iklim koşullarında ise larvalar, arı kovanlarındaki bal ve yonca tarlalarındaki yoncalar, yaz mevsiminde ise bahçelerdeki meyveler ve tarlalardaki ürünler ile bazen de evcil hayvanlarla dahi beslenebilirler. Meyveleri ya da sebzeleri en iyi, en vitaminli ve protein bakımından en zengin olduğu olgunlaşmış zamanlarında tüketirler.

Biyolojisi

Kuzey yarım kürede ve ılıman iklimlerde ayılar yeteri kadar yiyecek bulamadıkları kış mevsiminde bir çeşit kış uykusuna yatarlar. Kış uykusundayken; metabolizmaları yavaşlar, vücut sıcaklıkları bir iki derece azalır. Ancak istenildiğinde rahatlıkla uykudan uyandırılabilirler. Uyku sırasında ve uykudan kalktıklarında ihtiyaçları olan enerjiyi yağ depolarından kullandıklarından kış uykusuna yatacağı zaman yaklaşırken, beslenme ihtiyaçları çok artar. Gündüz saatlerinde ise beslenmek üzere dışarı çıkıp besin arayışına girebilirler ve beslendikleri besin maddelerini vücutlarında yağ şeklinde depolarlar. Mevsimsel olarak Kasım-Aralık aylarında uyuşukluk hali başlar ve uykuya yatarlar; Mart-Nisan ayları arasında uyanırlar. Kış uykusunda Ayılar beslenmez, su içmez, dışkı veya idrar yapmazlar. Bununla birlikte

oldukça fazla oranda yağ ve kemik ağırlığından kaybederler hatta dişi ayılar bu esnada doğum bile yapabilirler.

Boz ayıların yaşam ömrü uzun olmakla birlikte; 20-35 yıla kadar yaşayabilirler. Mayıs'ın ortalarından Temmuz ayına kadar olan zaman çiftleşme dönemleridir. Boz ayılar çok eşlidirler ve genelde iki yavru yaparlar ancak nadir de olsa 3 veya 4 yavru da görülebilir. Yavrular ilk 2 yıl anneleriyle birlikte yaşarlar. Annelerinden; doğa koşullarında tehlikelerden saklanmayı, yiyecek bulmayı ve kış uykusuna nasıl hazırlanacaklarını öğrenirler. Dişi boz ayılar erkek bireylerle sadece çiftleşme zamanlarında bir araya gelirler.

Ayılar; genellikle göç davranışı sergilemezler. Ancak annelerinden yeni ayrılan yavrular, kendilerine yaşamak için uygun yaşam ortamları bulabilmek için bölgelerinden uzak mesafelere gidebilirler. Ayı popülasyonu Türkiye'nin güney bölgelerinde yok olacak kadar azalmış olmakla birlikte Doğu Karadeniz bölgesindeki popülasyonu sayıca iyi durumdadır.

Ormanlarımızın en büyük memeli hayvanı olmasına ve iri vücuduna rağmen ürkek ve korkak bir canlıdır. İnsanlar ile ani karşılaşmalarında ve korktuğunda gizlenebilecekleri yere kaçmaya çalışır ve gözden kayboluncaya kadar koşabilir.

Ayılar ağaçların gövdesini; kemirir, sırtlarını kaşıyıp tüy bırakır veya pençe izlerini bırakmak suretiyle birbirlerine karşı önleyici davranışlar gösterirler. Yavru ayıların her daim erkek ayılarca öldürülme tehlikesi olduğundan dişi bireyler erkek ayılara karşı daima sinirli ve tedbirli davranış sergilerler. Ayılar; çok iyi bir hafızaya sahip olup; kolaylıkla öğrenebilirler. Ayılar daima yalnız yalnız yaşayan hayvanlardır.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Boz Ayı Çamlıhemşin Kaçkar YHGS'de hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.10). Çamlıhemşin Kaçkar YHGS'de üç yıl boyunca sayım gerçekleşmiş ancak sayılamamıştır.

Tablo 4.10: Çamlıhemşin Kaçkar YHGS'de Boz Ayı türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Rize	Çamlıhemşin Kaçkar										0	0	0			

4.1.11. Yaban Tavşanı (*Lepus europaeus* (Pallas))

Tanımı

Vücut ağırlıkları 2-7 kg arasında değişmekle birlikte; 10 cm uzunluğunda kuyruğa sahiptirler. Kulakları genellikle arka ayakları kadar uzunlukta, hatta daha uzun olduğu da görülmüştür. Kulaklarını etrafa çevirerek hareket ettirebilirler. Kürkleri; yaz mevsiminde kahverengi ya da kahverengi- gri, kış mevsiminde ise daha açık tonda ya da beyaz renkte olur. Ortalama yaşam süreleri doğa koşullarında 3-4 sene kadardır. Hareket kabiliyeti çok hızlıdır (Şekil 4.50).

Şekil 4.50: Tavşan (*Lepus europaeus*).

Habitatı

Habitatı ve yayılış alanı; çok geniştir. 0 rakım deniz kenarından otlarla kaplı, ormanlık alanlarda ve açık arazilerde, bataklık bölgelerde ve 2500 m yüksekliğe kadar olan dağlık alanlarda yaşarlar. Yerdeki küçük toprak oyukları ve çalılarının altına gizlenip yerleşirler.

Yayılışı

Türkiye'nin hemen her bölgesinde yayılış göstermekle birlikte, Orta ve Güney Avrupa'dan, Çin'e kadar görülebilir.

Beslenme

Yaz aylarında; yeşil bitkiler, meyveler, mantarlar, kış aylarında ise ağaç kabukları ve kuru bitkilerle beslenirler.

Biyolojisi

Gebelik süreleri 40 gün olup; yılda 2 veya 4 defa doğum yaparlar. Doğum yıllarına paralel olarak yavru sayılarında artış gözlemlenmiştir. Anne tavşan, yavrularını gizlenerek emzirmeye dikkat eder. Çiftleşme döneminde erkekler bireyler, dişiler için kavga ederler. Göç davranışı sergilemezler. Yaz ve kış aylarında yaşadıkları bölgeyi terk etmezler, aynı yerde kalırlar.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Yaban Tavşanı Nallıhan Emremsultan YHGS'de hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.11). Nallıhan Emremsultan YHGS'de iki yıl boyunca sayım gerçekleşmiş ancak sayılamamıştır.

Tablo 4.11: Nallıhan Emremsultan YHGS'de Yaban Tavşanı türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ankara	Nallıhan Emremsultan										0	0				

4.1.12. Kelaynak (*Geronticus eremita* (Linnaeus))

Tanımı

Kelaynakların erişkin bireylerinin başları tüysüz, uzun kıvrık gagaları ve kırmızı renkte kısa bacakları vardır. Yakalarında bulunan uzun tüyleri siyah renklidir. Uzun kanatlara ve kuyruğa sahiptirler; siyah tüyleri metalik yeşil renkte olup, omuz başlarındaki tüyler erguvani renktedir. Kelaynakların genç bireyleri kırmızı renklere yoksun ve gri tonlarındadır (Şekil 4.51).

Şekil 4.51: Kelaynak (*Geronticus eremita*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Habitatı

Kuru havası olan dağlık, yüksek bölgelerde yaşarlar. Bu bölgelerin kayalıklarında yuva kurarlar ve etrafındaki akarsularda beslenme kaynaklarıdır. Deniz kıyılarındaki kayalıklar da üreme alanlarını oluşturabilir.

Yayılışı

Afrika ve Avrupa Alplerinde ve Orta Doğu, Sahra'nın kuzeyinde yoğun sayıda bulunmakla birlikte; Avrupa'da bulunan Kelaynak nüfusunun nesli, 400 yıl önce tükenmiştir.

Ülkemizde Urfa'nın Birecik ilçesinde koloni halinde yaşayan Kelaynakların Fas hatta Suriye'de de yabanda yaşadıkları gözlemlenmiştir. Kelaynaklar; ülkemizde nesli tehlikede, yok olma tehlikesinde olan yaban hayvanlarının başındadırlar. Bu nedenle ülkemiz fauna çeşitliliği açısından özel bir önemi ve yeri olan, aynı zamanda kamuoyu tarafından yakından izlenen Kelaynakların, korunması ve üretilmesi çalışmaları ayrı bir önem arz etmektedir.

Bu kuşlar; koloniler halinde kayalıklarda bulunan teraslara kurdukları yuvalarına genellikle 2-4 adet yumurta bırakırlar ve kuluçka süreleri ortalama 27-28 gündür.

Beslenme

Kelaynaklarda; genellikle böcekçil beslenme şekli görülür. Kelaynakların besin kaynakları; kınkanatlılar, ağustos böcekleri, çekirgeler, cırcır böcekleri, akrep, kertenkele, yılan ve kurbağalardan oluşmaktadır.

Biyolojisi

Kelaynaklar Şubat ayı ortalarında üreme bölgelerine 5 çift olarak veya 40 bireyden oluşan koloniler şeklinde yerleşirler. Kelaynaklar yuvalarını; Mart ve Nisan aylarında kayalıklarda bulunan teraslara veya oyuklara dal parçası ve onun üzerine çim koyarak yaparlar. Yavrular; yaklaşık 45 gün sonra yuvadan ayrılırlar. Ülkemizdeki Kelaynaklar üreme dönemi sonunda kafeslere alınarak göçmeleri önlenir.

Göçmen bir tür olmakla birlikte; doğuda varlığını sürdüren popülasyon genellikle Habeşistan'ın yüksek bölgeleri, Somali, Sudan, Suudi Arabistan ve Yemen' e göç ederler. Fas'ta iki ayrı bölgede bulunan koloniler arasında da göç hareketleri gözlemlenmiştir. Bu göç hareketlerinin dışında bu bölgedeki Kelaynaklar yerleşik tipte kolonilerdir.

Ülkemizde; yabanıl hayattaki doğal yaşam ortamlarında 420 adet birey bulunur. Aynı zamanda kontrol altında olan 1500 adet birey yaşadığı tahmin edilmektedir.

Sürüler halinde yaşayan bir tür olup; yeri gagalarıyla eşeleyerek yada yerde ve kayalıklarda bulunan delik ve çatlakları gagalarıyla karıştırarak buldukları besinlerle beslenirler. Besleme vakitleri genelde gündüz saatleridir. Büyük kanatlarını yumuşak ama güçlü ve etkili bir şekilde çırpırlar. Uzun mesafelere olan uçuşlarında kanat çırpmadan süzülebilirler. Sürü V formu oluşturarak uçar. Kelaynaklar; tek eşli olup; eşlerine çok sadık olduğu gözlemlenmiştir. Eşlerini kaybeden Kelaynaklar tekrar eş tutmadıkları söylenmektedir.

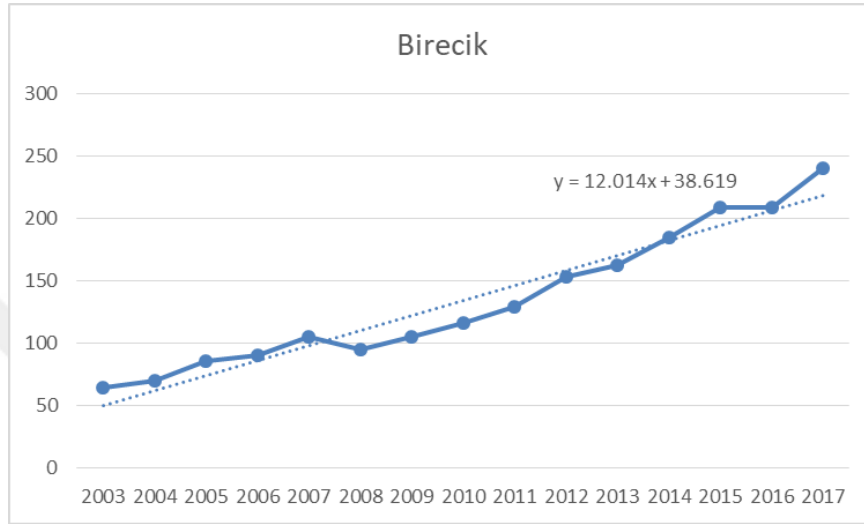
Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Kelaynak Birecik YHGS’de hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.12). Birecik YHGS’de popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir (Şekil 4.52).

Tablo 4.12: Birecik YHGS’de Kelaynak türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Şanlıurfa	Birecik	65	70	86	91	105	95	105	116	129	153	163	185	209	209	240

Şekil 4.52: Birecik YHGS’deki Kelaynak türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

4.1.13. Toy (*Otis tarda* (Linnaeus))

Tanımı

Toylar, yaşayan kuşlar arasında en büyük eşeyssel dimorfizm gösteren kuşlardandır. Erkek bireyler dişi bireylerin ortalama 2,5 katı kadar daha ağır ve vücut ölçüsü olarak da yaklaşık 1,18-1,30 katıdır. Toyların erkek bireyleri; iri, kalın boyunlu ve güçlü yapılı kuşlardır. Boyları 90-105 cm arası, kanat açıklıkları 210-260 cm arasında ve ağırlıkları ise 5,8-18 kg arasında değişmektedir. Dişi toylar ise erkeklere göre daha ufaktır ve daha narin boyunludurlar. Boyları 75-85 cm arası, kanat açıklıkları 170-190 cm arası ve ağırlıkları da 3,3-5,5 kg arasında değişmektedir. Toyların yumurtaları açık kahve, krem veya yeşilimsi açık kahve gibi renklerde olabilir ve üzerinde, genelde boylamasına olan, açık kahverengi benekler bulunur (Şekil 4.53).

Şekil 4.53: Toy (*Otis tarda*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Habitatı

Toylar, genelde ağaçsız, geniş ve düz olan, sürülmüş araziler, ekilmiş araziler, doğal ve yarı doğal bozkır ve çayırlar ve nadas arazilerinden oluşan yaşam alanlarında yaşarlar. Toyların yaşam alanı seçimlerinde, mevcut yiyecek miktarına, mevsimsel olarak, aile durumuna bağlı olarak (yavru varlığı gibi), cinsiyetler arasında ve popülasyonlar arasında farklılık gösterir. Dişi Toylar; yuvalama için ekin tarlalarından sonra en çok tercih ettikleri alanlar ise sırasıyla yeni biçilmiş ve anızı bırakılmış tarlalar, eski anızlı tarlalar ve sürülmüş tarlalardır. Toylar ayrıca baklagillerin, lahanagillerin, yoncaların ve kanolanın ekildiği tarlaları tercih ettiği de görülmüştür. Tepelik, kayalık, çöl, ormanlık, insan yerleşimleri, yollar ve patikalar, sürülmüş tarlalar, elektrik hatlarının geçiş noktaları ve sulu tarım yapılan tarım arazilerinden mümkün olduğunca uzak dururlar.

Yayılışı

Dünyada Fas-İspanya'dan, Doğu'da Pasifik Okyanusu'na kadar olan bozkır ve step alanlar; ülkemizde ise tüm coğrafi bölgelerde gözlemlenmiş olsa da türün temel yaşam alanları İç ve Doğu Anadolu'daki açık ve bozkır alanlardır.

Beslenme

Toylar bitkiler, omurgasızlar ve düşük miktarlarda da olsa küçük omurgalı besin kaynaklarını oluşturmaktadır. Toyların beslenme özellikleri cinsiyet, yaş grubu ve mevsimlere göre değişiklik gösterir. Kışın, sonbaharda ve baharın ilk günlerinde bitkisel besinler besin kaynaklarının büyük çoğunluğunu oluştururken, üreme dönemi olan ilkbaharda ve yazın omurgasızlar ve diğer hayvansal besin kaynakları besin kaynaklarıdır.

Biyolojisi

Üreme dönemleri mart ve temmuz ayları arası dönemdir. Üreme döneminde bireyler, lek alanı veya nümeyiş alanı olarak bilinen kur yapma ve eşleşme alanlarına intikal ederler. Çiftleşme gerçekleştikten sonra ise dişi bireyler yuvalarını yapmak için genelde lek alanlarına yakın genellikle uzun otların veya tahıl ekinlerinin arasına yaparlar. Yuvalarını yere, otları ve bitkileri ezerek veya direkt tarlaların açık yerlerinde bulunan birkaç bitki parçasının üzerine yaparlar. 1-3 arası yumurtayı 1-2 günlük bir süreç boyunca yuvaya bırakırlar ve kuluçka süreleri, 21-28 gün arası veya 25-27 gün arasındadır. Yavrular 30-35 gün içinde gelişirler ancak bir sonraki kışa kadar annelerinin bakımına muhtaçtırlar ve çoğunlukla bir sonraki üreme dönemine kadar anneleriyle kalırlar.

Toyun doğu alt türü (*O.t. dybowskii*) ve doğu popülasyonları göçmen iken, türün dünyadaki çoğu popülasyonu kısmi veya ayrışık göçmendir.

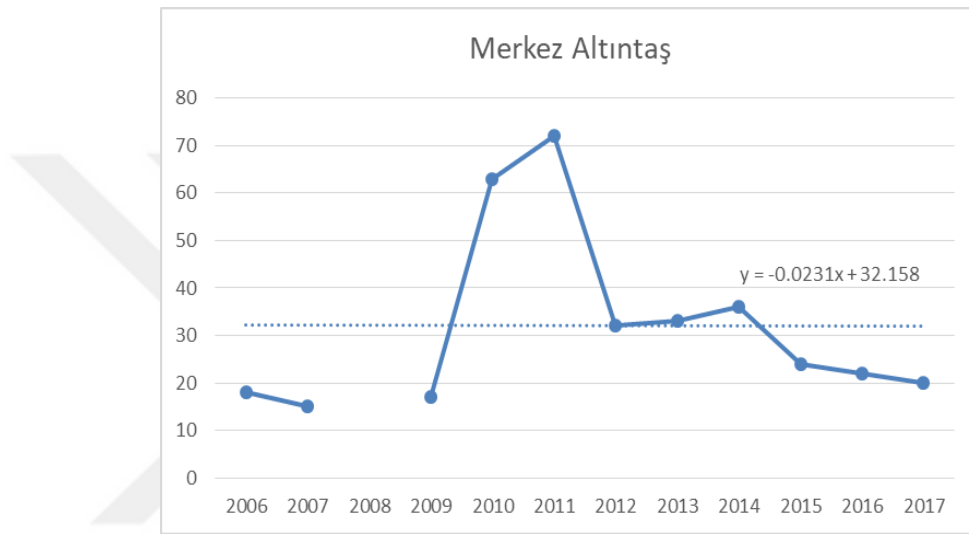
Toy; ülkemizde nadir görülen bir kuş türü olmakla birlikte; popülasyonlarının mevsimsel göç hareketleri tam olarak bilinmediği için, çoğu popülasyonun yerli veya kısmi göçmen olduğu düşünülmektedir.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Toy Merkez Altıntaş YHGS’de hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.13). Kütahya Merkez Altıntaş YHGS’de popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir (Şekil 4.54).

Tablo 4.13: Merkez Altıntaş YHGS’de Toy türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kütahya	Merkez Altıntaş				18	15		17	63	72	32	33	36	24	22	20

Şekil 4.54: Merkez Altıntaş YHGS’deki Toy türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

4.1.14. Dağ Horozu (*Tetrao mlokosiewiczzi* (Taczanowski))

Tanımı

Orta boy bir kuş türü olan Dağ Horozu; tüyleri siyah renkte olup, yakından mavimsi yeşil renk veren yanardönerli bir tüy görüntüsüne sahiptirler. Dağ horozunun erkek bireylerinde uzun, aşağı doğru kıvrık ve çatalı bir kuyruk bulunur, dişi bireylerin kuyruğu erkek bireylerinkinden kısa ve köşelidir. Omuzlarında beyaz leke, gözlerinin üzerinde belirgin şekilde, çıkıntılı, iki yanda kırmızı ibikleri bulunur. Erkekler bireyler dişi bireylerden daha büyük olup dişi bireylerin üst kısımları siyah çizgili, alt kısımları ise grimsi kahverengi renktedir (Şekil 4.55).

Şekil 4.55: Dağhorozu (*Tetrao mlokosiewiczi*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Habitatı

Dağ horozu 1500–3000 m rakımda dağların ağaç sınırı ile Alpin çayırlıklar arasında yuvalanarak yaşayan yabani bir dağ kuşudur. Genellikle orman güllerinin yakınlarındaki çayırlarda veya Ardıç ve ayı üzümü olan bölgelerde yaşarlar. Ayrıca ibreli ağaçlar ve huş ağaçlarının olduğu bölgelerde de yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Yayılışı

Dağ Horozları Kafkasya'nın endemik bir türüdür. Ayrıca Gürcistan, İran, Rusya, Ermenistan ve Türkiye'de popülasyonları mevcut olmakla birlikte, ülkemizde Doğu Karadeniz, Karçal, Yalnızçam, Kılıç Dağları, Arsiyan ve Gürcistan sınırında bulunan vadilerde yayılış göstermektedirler.

Rusya, İran, Azerbaycan ve Türkiye ile sınırlı bir bölge içinde yaşamlarını sürdürürler. Avrupa'daki en dar yayılışı olan orman tavuğu türüdür.

Beslenme

Dağ horozları kış mevsiminde; ardıç ağaçlarının tohum ve ibrelerini, huş ağacının çiçekleri, orman güllerinin sürgünleri, kuşburnu ve kuş üvezi meyveleri ile beslenmektedirler. Bahar mevsiminde ise Alpin bitkilerin sapları, çiçekleri ve olgunlaşmamış tohumları besin kaynaklarını oluşturur. Sonbaharda ise Alpin meyveleri, böğürtlen ve ayı üzümü besin kaynakları olmaktadır.

Biyolojisi

Yaşam uzunlukları 9 yıla yakın olmakla birlikte; Nisan ortasından Haziran sonuna kadar olan dönem üreme dönemlerinin sonunda yaklaşık 20-25 gün süren kuluçkanın ardından bir kez yavru yaparlar.

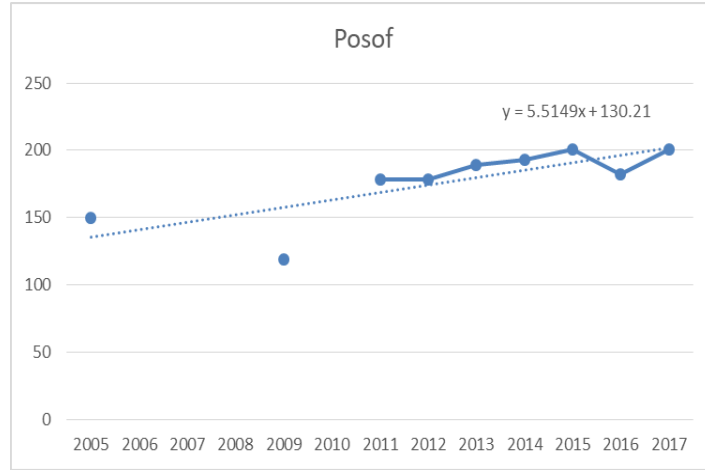
Yaz mevsimini yüksek rakımlarda, kış mevsimlerinde ise daha alçak rakımlarda yaşamlarını sürdürürler.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Dağ horozu Posof YHGS’de hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.14). Posof YHGS’de popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir (Şekil 4.56).

Tablo 4.14: Posof YHGS’de Dağhorozu türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ardahan	Posof			150				119		178	178	189	193	201	182	201

Şekil 4.56: Posof YHGS'deki Dağhorozu türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

4.1.15. Sülün (*Phasianus colchicus* (Linnaeus))

Tanımı

Sülünlerin erkek bireyleri çok renkli ve kuyruğu uzundur. Sülünlerin gözlerinin etrafı kırmızı bir bölge ile çevrili, başları ve boyunları parlak koyu yeşil mavimsi ve arkaya doğru uzantısı olan kulak tüyleri vardır. Kısa, güçlü gagası ayrıca güçlü tırnakları bulunur. Sülünlerin göğüslerinde ve enselerinden sırtına kadar uzanan bölgelerinde koyu kırmızı, kahverengi ve siyah enine çizgiler bulunur.

Sülünlerin kanatlarının tüyleri, kahverengi ve üzerinde donuk sarı bir bant bulunur. Sülünlerin kuyrukları oldukça uzun olup; kahverengimsi kızıl renkli ve enine siyah çizgilidir. Ayaklarında mahmuzları bulunur. Sülünlerin dişi bireyleri erkek bireylerden daha kahverengi renkte ve koyu beneklidir. Bu görüntüleri çok iyi bir saklanma avantajı sağlar. Sülünlerin dişi bireylerinin gıdısı ve göz çevresi vücutlarının diğer kısımlarından daha açıktır (Şekil 4.57).

Şekil 4.57: Sülün (*Phasianus colchicus*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Habitatı

Sülünlerin yaşam ortamlarını; akarsulara yakın açık araziler, sulak alanlar veya, fundalıklar ağaçlıklar ve orman kenarlarında bulunan çalılık bölgeler oluşturur.

Yayılışı

Ülkemizde yerli bir türümüz olan Sülün; dünyada Kafkaslardan Çin'e kadar uzanan bir alanda yaşamlarını devam ettirmektedirler.

Yerli bir kuş türümüz olan Sülünler; önceleri Karadeniz, Trakya ve Marmara'nın bazı bölgelerinde, Kocaeli ve Sakarya illerinde oldukça fazla oranda yayılış göstermekle birlikte günümüzde; buralarda yapılan Sülün salıverme yöntemiyle tekrar bir popülasyon oluşturma çalışmaları sürdürülmektedir. Günümüzde; Doğu Karadeniz bölgesinde doğal ortamlarında yaşayan ve üreyen sülünler gözlemlenmiştir.

Beslenme

Sülünlerin besin kaynakları; tohumlar, kökler, tahıl türleri, yemişler ve böceklerdir.

Biyolojisi

Isırgan otu veya yüksek kuru ot yoğunluğu olan bölgelere yuvalanma maksatlı yerleşirler. Sülünler; yuvalarını yerlerde yaparlar. Yuvaları; kuru otlardan oluşur, kuluçkaya sadece dışı Sülünler yatmaktadır.

Sülünlerin yumurtaları; mat, yeşilimsi kahverengi renktedir. Sülün yavruları; 12-14 gün içerisinde tüylenirler. Yuvanın ve yavruların bütün ihtiyaçlarını dışı sülünler tek başlarına karşılarlar. Sülünler, yerleşik kuşlar olup; göç etmezler.

Sülünlerden, doğal yaşam alanlarında bulunan yabani sülünlerin sayı ve miktarı belli değildir. Ancak Avrupa kıtasında; 11. ve 12. asırlarda bu bölgelerde yapay olarak yetiştirilip salınmış sülünlerden üreyerek günümüze kadar popülasyon oluşturmuş ve başarılı bir şekilde o bölgelere adapte olmuş kuşların olduğu bilinmektedir.

Sülünler çok rahatsız edilmedikleri müddetçe uçmazlar. Sık çalılıarın arasında ustalıkla izlerini kaybettirebilme yeteneğindedirler.

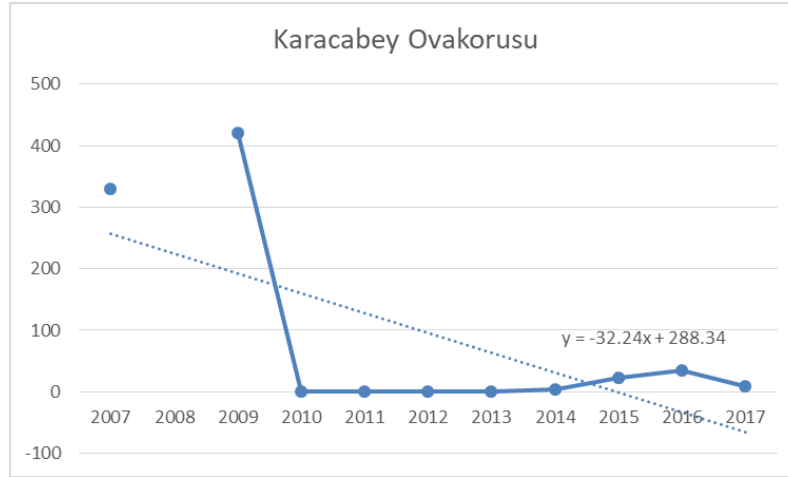
Erkek bireyler; birden fazla dişiyle çiftleşirler. Bölgelerini ve haremelerini korumak için diğer erkeklerle çetin rekabet ve kavgalara girişirler. Tüy dökme dönemlerini ağaçlarda geçirirler. Kış aylarında sürüler oluşturarak beslenirler.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Sülün Karacabey Ovakorusu YHGS'de hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.15). Posof YHGS'de popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir (Şekil 4.58).

Tablo 4.15: Karacabey Ovakorusu YHGS'de Sülün türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bursa	Karacabey Ovakorusu					330		420	0	0	0	0	4	22	35	9

Şekil 4.58: Karacabey YHGS’deki Sülün türüne ait popülasyon gelişim grafiği.

4.1.16. Kınalı Keklik (*Alectoris chukar* (Gray))

Tanımı

Kınalı Keklik, Anadolu’da çok iyi tanınan bir kuş türü olup; kalın gövdeli ve tombuldur. Boz rengine tüyleri, kısa kuyruğa, kısa kanatlara sahip bir kuştur. Gagası, ayakları ve bacakları ile göz kapaklarının kenarları koyu kırmızı renklidir ki bundan dolayı kınalı keklik adını almıştır.

Erkek ve dişi bireylerinin dış görünüşleri ve tüylerinde bulunan desen, genel olarak aynı olmakla birlikte erkeğin rengi daha parlaktır. Dişi Kınalı Keklik daha küçüktür. Kınalı Kekliklerde baş kısımlarının üstü açık kurşun rengine olup; alın kısımları başın diğer kısımlarına göre daha açık renklidir.

Kınalı kekliğin burnundan başlayarak, göz hizasından ve kulaktan aşağı doğru, boynun her iki yanından inen ve gerdan kısımlarının altında birleşen doğal siyah renkte kolyeyi andıran şerit vardır. Gerdanlar kirli beyaz renktedir. Sırtları açık kahverengi ya da gri, göğsü açık kil rengidir. Boyunları beyaz, yanları pas rengine ve çizgili olup; kulak tüyleri kahverengidir. Karınları koyu krem rengine veya çok açık kahverengimsi beyaz renktir. Ense ve sırt kısımları grimsi kahverengi, omuzlarındaki tüyler parlak mor renkte olup; üzerinde açık renk leke ve hareler bulunur. Gagası kalın olup; üst gaga aşağıya doğru hafif kıvrık yapıdadır. Yavruları kahverengi veya gri renkte olup üzerleri beneklidir. Yaşadıkları ortama göre renkleri daha açık ya da koyu

olabilir ve büyüklükleri farklılık gösterebilir. Mahmuz her iki cinste bulunur ancak erkek bireyin kıkırdaksı mahmuza sahip oluşu en belirgin özelliğidir (Şekil 4.59).

Şekil 4.59: Kınalı Keklik (*Alectoris chukar*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Habitatı

Genellikle kayalık ve sarp arazilerde yaşamlarını sürdürürler. Yarı kurak ve kurak iklim bölgelerinde, çalılıklar ve otsu bitkilerle kaplı yamaçlarda, açık vadilerde ve yüksek tepelik yerlerdeki ekili alanlar ile bağ ve bahçelerin çevresindeki taşlık ve kayalık kısımlarda sürüler oluşturarak yaşadıkları görülmüştür.

Yayılışı

Güney Avrupa, Kuzey Afrika, Ege Adaları, Sina Yarımadası, Kıbrıs, Suriye, Kırım, Kafkaslar, Filistin'in kıyı kesimleri, İran, Çin ve Tibet'e kadar oldukça geniş bir alanda yayılış göstermektedirler.

Ülkemizde ise; çok yağış alan Karadeniz sahillerindeki sık ormanlarda ile Ege, Akdeniz ve Marmara Bölgeleri'nde bulunan düz ovalar dışında hemen hemen her yerde yayılış göstermektedirler.

Beslenme

Sabah ve ikindi vakitlerinde bitki tohumları, kök yumruları, körpecik filizler, tahıl taneleri, funda meyveleri, tomurcuklar ve böcekler besin kaynaklarını oluşturur.

Biyolojisi

Şubat ya da mart başı çiftleşme dönemleridir. Dişi bireyler yuvalarını; kayalıkların diplerine ve çalılıklar arasına, ot ve tüy gibi yuva materyalleriyle kurarlar ve ortalama 15 gr ağırlıkta 15-20 adet yumurta yuvaya bırakırlar. Genellikle erkek yuvayı korur, dişi kuluçkaya yatar.

Yaklaşık 7-10 gün içinde yavrular uçmaya başlayıp, 12. haftada, anne veya baba, ya da her ikisiyle birlikte yuvalarını terk ederler. Sürülerde ergin bireylerden bir veya 3 keklik liderlik yapar, hâkimiyet kurar.

Göç davranışı sergilemezler. Zor kış koşullarından korunmak için; Doğu ve güneydoğu Anadolu'da, daha ılıman, az kar tutan vadilere sığınır.

Yerde yaşayan ağaçlara konmayan bir kuş türüdür. Gündüzleri ovalarda, geceleri funda ve kayalık arazilerde, hatta kalın gövdeli yaşlı ağaçların ana gövde çatallarında, çatlaklarında da tünedikleri gözlemlenmiştir.

Büyük guruplardan oluşan sürüler halinde su kaynaklarının çevresinde görülebilir. Kış mevsiminde diğer sürülerle birleşerek çok daha büyük sürüler oluşturup yaşamlarını sürdürürler.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Kınalı Keklik Oltu ve Nallıhan Emremsultan Ovakorusu YHGS'lerinde hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.16). Her iki YHGS'de sayımlar gerçekleşmiş ancak sayılamamıştır.

Tablo 4.16: Türkiye YHGS'lerinde Kınalı Keklik türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Erzurum	Oltu										0	0		0		
Ankara	Nallıhan Emremsultan										0	0				

4.1.17. Ur Keklik (*Tetraogallus caspius* (Gmelin))

Tanımı

Görüntü olarak bir hindi büyüklüğünde olan, Sülüngillerin en büyük türüdür. Boyları 60 cm civarında olup; tüyleri kül rengidir. İrice bir başa sahip olan Ur kekliklerin baş kısımlarında; alın ve yanakları krem renginde, tepeleri ve ensesi kül rengi, gerdanları grimsi beyazdır. Gagalarının başlarına birleştiği yerden başlayıp gerdanlarının her iki yanından boyuna kadar inen koyu gri renkte bir leke bulunur (Şekil 4.60).

Şekil 4.60: Ur Keklik (*Tetraogallus caspius*) (Kaynak: DKMP Arşivi).

Kursakları, sırt ve karın kısımları koyu gri renkte olup, kursakta enine olacak şekilde koyu renkte hareler vardır. Sırt ve karın kısımlarında, boyuna şekilde soluk renkte lekeler bulunur.

Gövdelerinde bulunan yan tüyler; açık kül renginde olup, üzerlerinde kahverengi lekeler bulunur. Kuyrukları koyu gri-kahverengidir. İri gagalarının, üst ucu hafif aşağı kıvrık olup boynuz renginde, ayakları ise kirli sarıdır. Erkek bireylerin ayaklarında mahmuz bulunur.

Habitatı

Yüksek kayalıklarda, 1800-4000 m arasındaki yüksekliklerde, çoğunlukla 2400 m rakım seviyelerinde yaşamlarını sürdürürler.

Yosun ve bitki olan yerler yaşam ortamlarını oluşturur. Kış mevsimlerinde bodur ardıçların ve çalılıarın bulunduğu alanlara inerler. Ur Keklikler yuvalarını sarp bölgelerde; genellikle kayaların veya taşların çıkıntılarının altına oluştururlar.

Yayılışı

Dünyada; Ermenistan, Kuzey İran, Azerbaycan ve Gürcistan'da; ülkemizde ise Doğu Karadeniz, Doğu Akdeniz, Orta Toroslar ve Doğu Anadolu'da yayılış gösterirler.

Beslenme

Beslenme kaynakları; taze otlar, yosunlar, tohumlar ve böceklerdir.

Biyolojisi

Dişiler 10-18 yeşilimsi renkte yumurta yumurtlar ve 10-15 yavru çıkar. Ur Kekliğin kuluçka süreleri 28 gündür. Dişi bireyler kuluçkaya yatar, erkek bireyler ise yuvalarının çevresinde gelebilecek tehlikelere karşı nöbet tutar. Tek eşlidirler.

Göçmen bir kuş değildir. Kanatları kısa ve küt olmasına rağmen tehlike anında fırlar ve vadilerden aşağı süratle süzülerek uçarlar.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki Sayısı

Ur Keklik Yusufeli Çoruh Vadisi YHGS’de hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.17). Yusufeli Çoruh Vadisi YHGS’de bir defa sayım gerçekleşmiş ancak rastlanılamamıştır.

Tablo 4.17: Yusufeli Çoruh Vadisi YHGS’de Ur Keklik türünün 2003-2017 yılları arası envanter kayıtları.

İL	YHGS ADI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Artvin	Yusufeli Çoruh Vadisi										0					

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ülkemizde 81 Yaban Hayatı Geliştirme Sahası bulunmaktadır. Bu sahalar içerisinde 16'sında su kuşu envanteri yapılmıştır. Ancak bu envanterlerde su kuşu türleri tür tür ayrılmayıp tüm türlerin toplu sayım sonucu verilmiştir. Hangi türe ait kaç su kuşu yaşadığı verilerden anlaşılamadığı için bunlarla ilgili herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu envanterlerin bulunduğu 16 YHGS tez kapsamı dışında tutulmuştur. Geriye kalan 65 YHGS'de ise hedef türler bulunmaktadır. Bazı YHGS'lerinde hedef tür tek olabildiği gibi, bazılarında ikinci bir hedef tür de bulunmaktadır. Türlerin sıralamasında öncelikle memeli türler, daha sonra ise kuş türleri verilmiştir. Her bir hayvan sınıfı içerisindeki türler en fazla sahada bulunandan en az bulunana doğru olarak sıralanmıştır.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki hayvanların envanter sonuçlarına genel anlamda bakıldığında popülasyon seyirlerinin zaman zaman ani şekilde arttıkları, azaldıkları ve ya hiç sayılmadıkları görülmektedir. Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarında ana amaç; alandaki hedef türleri korumak, yaşam alanlarını geliştirmek, gerektiğinde mevcut popülasyonları ilave bireyler ile takviye etmek, popülasyonun yeterli hale gelmesi ile hazırlanacak sürdürülebilir avlanma planları kapsamında avcılık faaliyetleri yapmaktır (Resmi Gazete, 2004). Bu amaçlara ulaşmada en önemli olan aracın envanter çalışmalarının sağlıklı ve ciddi şekilde yapılmasıdır. Bu şekilde elde edilecek gerçek sonuçlar yaban hayatı yönetim planında yer alıp amaçlanan hedefe doğru yol almak olacaktır. Planlamada tek başına sade bir envanter çalışmasının yani dişi, erkek oranı, yaş sınıfları gibi detaylı bir popülasyon strüktürü verebilecek envanterlerin oluşturulması gereklidir. Av ve yaban hayatı yönetiminde doğru kararlar alabilmek için yaban hayvanı popülasyonlarının birey sayısı, bunların yaş ve cinsiyet durumları, doğan yavruların yaşama oranları gibi popülasyon strüktürü ve dinamiğine ilişkin temel bilgilere gerek duyulmaktadır (Kantarlı, 2015; Yıldızbakan, 2015). Bütün bu çalışmaların sağlıklı yapılabilmesinin temelinde Orman Genel Müdürlüğü'nde olduğu gibi Orman Amenajmanına benzer şekilde envanterler için bölgesel amenajman ekiplerin bulunduğu hem yapısal ve örgütsel yapı hem de uzman kadroların oluşturulması gerekmektedir. Uzman kadroların oluşturulmasında ülkemizde Yaban Hayatı Uzmanlarının yetiştirildiği 4 yıllık bölümlerin bu konuya entegre edilmesinin önü açılmalıdır.

Üniversitelerdeki yaban hayatı program ve bölümleri mezunlarının bilimin ışığında yaptıkları çalışmalar ve uygulamalar ile yaban hayatının korunmasına, geliştirilmesi ve sürekliliğine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir (Akkuzu ve diğ. 2015). Böylece, yaban hayatı konusunda yapılan olumlu çalışmaların çıktıları itibariyle başta ülkemizin av yaban hayatı potansiyeli doğru tespit edilerek avcılık ve av turizmi olmak üzere ülke ekonomisine pozitif katkılarının olacağı düşünülmektedir. Diğer konu ise üniversitelerin tercih edilmesinde en önemli faktörlerden biri mezun olduktan sonra işlendirme durumudur. Türkiye’de Yaban Hayatı Ekolojisi ve Yönetimi bölümlerinin tercih edilmesinde belirleyici faktör, diğer alanlarda olduğu gibi mezuniyet sonrası iş imkânları olacaktır. Bu nedenle, söz konusu bölümlerin popülaritesini artırmak için mutlaka ve mutlaka işlendirme ve meslek yasası ile ilgili sorunların çözülmesi gerekmektedir (Akkuzu ve diğ. 2015). Dolayısıyla Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü bünyesine uygun uzman personel yetiştirilmesi diğer taraftan yaban hayatı ekolojisi ve yönetimi mezunlarına iş imkanı sağlanması iki temel soruna çözüm getirmektedir.

Orman ekosistemlerinin çevre üzerindeki olumlu etkileri ortaya çıktıkça, bu kaynağın durumu ve zaman içindeki değişimine ilişkin güncel bilgilerin sağlam ve güvenilir biçimde elde edilmesi ülke politikalarının değişen koşullara adaptasyonu yönünden hayati önem arz etmektedir (Asan, 1995). Orman Amenajmanı planlarında büyük alanlarda üretim yapılması durumunda orman ekosistemlerinin sunmuş olduğu yaban hayatı koruma, rekreasyon, toprak koruma, biyolojik çeşitlilik ve hidrolojik (su üretimi ve kalitesi) gibi değerler üzerinde önemli derecede ve özellikle olumsuz etkiler meydana getirdiği görülmektedir (Kadioğulları ve diğ., 2016) Yaban hayvanı türlerinin dinamik yapısı, potansiyel habitatlar, potansiyel orman ürünleri, besin ve su döngüsü gibi sayısız değerlerin hepsi, orman parçalarının büyüklüğü, şekli ve dağılımından etkilenmektedir. Örneğin, orman parçalarının geometrik şekilleri odun hammaddesi üretimi kadar yaban hayatı için de önemlidir. Yine, çoğu kuş türlerinin varlığı, kullanılabilir büyük çekirdek alanlara (bir meşcere için çekirdek alan, çevre meşcerelerin kenar etkisinden bağımsız olan doğal yaşlı ormanın iç/çekirdek habitatından oluşan alandır) sahip büyük orman parçalarına bağlıdır (Temple, 1985; Baskent ve Jordan, 1995). Planlamada yaban hayvanlarının popülasyonu doğrudan önemli iken yaşam alanı ise belirleyici en temel yaban hayatı unsurudur. Yaban hayvanları popülasyonları ve habitat faktörleri yıldan yıla değiştiği için amenajman programları esnek olmalıdır. Yaban hayatı amenajman programı mevcut tüm amenajman vasıtalarının kombinasyonunu kullanır. Yaban hayatı yöneticisi gerekli amenajman

programının tipini tayin etmek için yıl boyunca yaban hayvanları sayıları ve habitat üzerine bilgiler toplamalıdır (Selmi, 1985).

Biyolojik çeşitliliğin orman amenajman planlarına entegrasyonu, ormanı bütüncül bir ekosistem yaklaşımıyla değerlendiren ve içerdiği tüm biyolojik çeşitlilik unsurlarıyla birlikte ele alıp planlamayı öngören bir ormancılık anlayışı ile geliştirilmiştir. Bu bağlamda Orman Genel Müdürlüğü tarafından ciddi bir alt yapı ve planlama tasarlanmıştır. Biyolojik çeşitlilik özelinde yaban hayvanlarının durumları Doğa Koruma ve Milli Parkların bir konusudur. Dolayısıyla yaban hayvanı türlerine ait popülasyon bilgileri benzer şekilde aynı ciddiyetle ele alınarak hem orman amenajman planlarına hem de YHGS planlarına önemli altlıklar oluşturulmalıdır.

Günümüzde Orman Amenajmanı, planlama tekniği itibarıyla kronolojik olarak değerlendirildiğinde, daha önceleri basit formüller yaklaşımlarla başlamış olup daha sonra bilişim teknolojileri (Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve Uzaktan Algılama Teknikleri (UA)) ve bilimsel karar verme tekniklerinin (yöneylem araştırması) günümüzde planlamada yoğun olarak kullanıldığı konuma gelmiştir (Kadioğulları ve diğ. 2015). Bu gelişmenin belki de en önemli nedeni, doğal kaynakların planlanmasında odun ve odun dışı ürünler üretiminin yanı sıra; yaban hayatı, su kalitesi, toprak koruma, rekreasyon ve biyolojik çeşitlilik gibi ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel amaçların sıkça dile getirilmesi ve bunların konumsal olarak değişiminin ön plana çıkmasıdır (Kadioğulları ve diğ. 2015). Diğer taraftan bakıldığında ise Türkiye'nin yaban hayatı konusundaki en önemli sorunu Yaban Hayatı yönetim faaliyetinin sağlam bir plana/planlamaya dayanmıyor oluşudur (Oğurlu, 2008). YHGS'ler için bilimsel metodolojiden yararlanarak bir yönetim planlama modelinin ve ardından bir planlama rehberinin geliştirilmesi gerektiğidir. Nitekim, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü 2006 yılından itibaren bu yönde bir arayışa girerek bu ihtiyaçların karşılayacak bir Ar-Ge çalışması ile bilimsel esaslara dayalı ve tekniğine uygun bir YHGS plan modeli geliştirme konusunda üniversitelerden yardım almak için girişimlerde bulunmuştur. Yaban Hayatı Sahaları için bir Yönetim Plan Modeli oluşturulmasında, altlık oluşturacak envanter çalışmaları en önemli iş paketinin oluşturmaktadır.

Son yıllarda ülkemiz av ve yaban hayatı alanında önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Ancak av ve yaban hayatı sektörünün gelişmesi ve bunun gözlenebilmesi için sektöre daha fazla önem vermek ve kaynak tahsis etmek gerekmektedir. Bu bağlamda büyük bir gelecek vaat eden

ülkemizin Av Yaban Hayatı potansiyelinin geliştirilmesi ve akılcı bir yönetime kavuşturulması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Av ve Yaban Hayatı yönetimi ile ilgili karar; yönetim, üretim, pazarlama, finans, insan kaynakları, araştırma geliştirme vb. işletme işlevlerini içerecek şekilde, geniş kapsamda ele alınmalıdır (Şafak, 2006).

Uluslararası düzeyde av turizmi potansiyeli olan kızıl geyik, yaban keçisi, karaca, yaban koyunu, ceylan, alageyik gibi büyük memeli av ve yaban hayvanlarının av turizmi kapsamında avlanmasına envanter verilerine istinaden hazırlanan avlanma planlarıyla belirlenen yıllık avlanma kotaları çerçevesinde izin verilmektedir. Av turizminden elde edilen gelirin önemli bir bölümü kırsal kalkınmaya katkı amacıyla yaban hayatı kaynaklarının korunması karşılığında orman köylerimize verilmektedir. Ormanlarımız büyük memeli av ve yaban hayvanlarımız için en güvenli ve verimli yaşam ortamları olup bu hayvanların büyük bir kısmı orman arazilerinde yaşamaktadır. Diğer ülkelerdeki büyük memeli hayvanların popülasyon büyüklükleri, yoğunlukları ve habitatların taşıma kapasiteleri göz önüne alınarak yapılan karşılaştırmalar, ülkemizdeki büyük memeli hayvan sayılarının olması gerekenin çok altında olduğunu göstermektedir. YHGS'lerinde barınan büyük memeli yaban hayvanı popülasyonları tatmin edici düzeyde gelişmemiştir. YHGS'lerin Orman Genel Müdürlüğü işbirliğiyle daha etkin korunması için çalışmalar yapılarak bu sahalardaki popülasyonların YHGS'lerin dışına da taşarak gelişmelerinin sağlanması ve YHGS'lerin dışında da popülasyonlar oluşturulması gerçekleştirilmelidir (Kantarlı, 2015).

Ülkemizdeki Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki envanter sonuçları bu çalışma ile ele alınmıştır. Türlerle ait popülasyon seyrinde açıklanamayan çokça kısım görülmektedir. Buna rağmen bu envanter sonuçlarını doğru kabul edip türlere ait envanter sonuçları özetlenerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

5.1. YABAN HAYATI GELİŞTİRME SAHALARINDAKİ MEMELİ TÜRLER

5.1.1. Yaban Keçisine Ait Envanter Sonuçları

Yaban Keçisi 25 sahada birinci ve 4 sahada ikinci hedef tür olarak seçilmiştir. Türün sayımı yapılan her bir YHGS'lerdeki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir. Bu grafikler incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Köyceğiz, Akseki İbradı Üzümdere, Alanya Dimçayı, Düzlerçamı, Gündoğmuş, Kaş Kıbrıs Çayı, Sarıkaya, Sivridağ, Maraş Hançerderesi, Pozantı Karanfıldağ, Mut Kestel Dağı, Tarsus Kadıncık Vadisi, Çamlıyayla Cehennemderesi, Hisardağ ve Gedikdağı, Tarsus Hopur Topaşır, İskenderun Arsuz, Yahyalı Aladağlar, Yusufeli Çoruh Vadisi, Şiran Kuluca, Oltu, İspir Verçenik ve Kiğı Şeytan Dağları YHGS'lerinde kademeli artışlar görülmekle birlikte keskin düşüşler ve artışlar ya da sayımın hiç yapılmadığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında normalden daha hızlı bir artış olduğu görülmektedir. Sayılardaki ani düşüş ve artışların o yıllarda yanlış sayım yapıldığını ve hataların olduğunu düşündürmektedir. Örneğin Köyceğiz YHGS'de 2009 yılında birey sayısı 2120 iken 2010 yılında 45 bireye düşmüş, 2011 yılında 15 birey gerilemiş ve 2012 yılında ise 2521 bireye çıkmıştır (Tablo 4.1). Bu envanter sonuçları popülasyon dinamiği ile açıklanabilecek bir durum olmayıp, o yıllarda sayımda hataların yapıldığına ya da sayım yapanların envanter konusunda deneyimsiz veya bilgisiz olduğunu göstermektedir. Buna benzer örnekler çoğunluktadır.

Yılanlı Çakmak, Cevizli Gidengelmez Dağı, Çamardı Demirkazık ve Çat YHGS'lerinde genel olarak azalan bir popülasyon gelişimi görülmektedir. Bazı yıllarda ani düşüş ve artışlar bulunmaktadır. Örneğin Yılanlı Çakmak YHGS'de 2009 yılında birey sayısı 133 iken 2010 yılında 2224 bireye ulaşmış, bir sonraki sene 2011 yılında 2517 çıkmış ve tekrar 2012 yılında 82 bireye inmiştir (Tablo 4.1). Bu envanter sonuçları yukarıda olduğu gibi popülasyon dinamiği ile açıklanabilecek nitelikte değildir.

Yıldızbakan (2015)'e göre Doğu Akdeniz Bölgesinde 10'u YHGS olmak üzere toplam 14 sahadaki yaban keçisi envanter verilerine göre yaptığı çalışmada erkek, dişi ve yavru sayısı oranlarına göre yavru sayılarının yetersiz olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun da en önemli nedeninin envanter sayımında hata yapıldığına, yaban keçisi yirticilerinin popülasyonun arttığına yada kaçak avcılığın var olduğuna bağlamıştır. Bu çalışmada da ortaya çıkan ortak sonuç envanter sayımında hata yapıldığıdır. Kantarlı (2015) ise YHGS'lerde yeterli düzeyde yaban keçisi olmadığını av turizmi kapsamındaki gelirlerin %70'sinin bu türden karşılandığını belirtmiş olup bu tür üzerinde kaçak av baskısının yoğun olduğunun altını çizmiştir.

5.1.2. Kızılgeyiğe Ait Envanter Sonuçları

Kızılgeyik 19 sahada birinci ve 2 sahada ikinci hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.2). Türün sayımı yapılan her bir YHGS'lerdeki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir. Bu grafikler incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Çatalca Çilingöz, Sandıklı Akdağ, Tavşanlı Çatak, Merkez Türkmenbaba, Mihaliççik Çatacık, Göynük Kapıormanı, Yedigöller, Abant, Yeşilöz, Ulus Sökü, Azdavay Kartdağı, Ilgazdağı, Taşköprü Elekdağı ve Köşdağ YHGS'lerinde kademeli artışlar gözlenmekle birlikte, ani artış ve düşüşler ile bazı senelerde hiç sayım yapılmadığı görülmektedir. Ani düşüş ve artışların o yıllarda yanlış sayım yapıldığını ve hataların olduğunu düşündürmektedir. Hatta bazı yıllarda yapılan sayımlarda sayım sonuçlarında orantısız dalgalanmalar mevcuttur. Örneğin Merkez Türkmenbaba YHGS'de 2009 yılında 99 birey iken 2010 yılında 363 bireye ulaşmış, 2012 yılında tekrar 139 bireye inmiştir. Bu tür dalgalanmalar normal popülasyon seyirlerinde görülmemektedir (Tablo 4.2).

Kütahya Akdağ, Çivril Akdağ, Beypazarı Kapaklı, Nallıhan Saçak, Yenice, Tosya Gavurdağı ve Sırçalı Kanyonu YHGS'lerinde genel olarak azalan bir popülasyon gelişimi görülmektedir. Bazı yıllarda ani düşüş ve artışlar bulunmaktadır. Bunun nedeninin o yıllarda sağlıklı bir sayım yapılamadığını düşündürmektedir. Bazı yıllarda yapılan sayımlarda ise sayım sonuçlarında orantısız ve keskin şekilde dalgalanmaların olduğu belirlenmiştir. Örneğin Çivril Akdağ YHGS'de birey sayısı 2005 yılında 284 iken 2006 yılında 96 birey düşmüş, 2007 yılında ise 186 bireye tekrar çıkmıştır. Bu tarz değişimlerinin bir açıklaması örneğin orman yangını, sel, deprem gibi bir doğal afetten kaynaklı bir nedeni olmalıdır (Tablo 4.2). Envanter kayıtlarında bir açıklama yok ise bu tür dalgalanmanın olağan şartlarda görülmesi mümkün değildir.

Geyik popülasyonunun iyi bir şekilde planlanması ve yönetilmesi isteniyorsa herşeyden önce alandaki mevcut geyik sayısının bilinmesine gereksinim vardır. Popülasyon büyüklüğü yanında cinsiyet oranları, yaş sınıfları ve hayvanların sağlık durumları da yapılacak planlama için önemlidir (Kumbaşlı, 2006). Dolayısıyla envanterin ne derece önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

5.1.3. Karacaya Ait Envanter Sonuçları

Karaca 7 sahada birinci ve 12 sahada ikinci hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.3). Türün sayımı yapılan her bir YHGS'lerdeki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir. Bu grafikler incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Bayındır Ovacık, Zorkun Yaylası, Bozburun, Kargı Köşdağ, Çatalca Çilingöz, Yedigöller, Abant, İskenderun Arsuz, Yeşilöz, Ulus Sökü, Azdavay Kartdağı, Ilgazdağı, Taşköprü Elekdağı ve Tosya Gavurdağı YHGS'lerinde kademeli artışlar gözlenmekle birlikte, ani artış ve düşüşler, orantısız değişimler ile bazı senelerde hiç sayım yapılmadığı görülmektedir. Örneğin Zorkun Yaylası YHGS'de 2006 yılında 24 bireyken 2009 yılında 186 bireye çıkmış, bir sonraki sene 2011 yılında hiç bireye rastlanılmamış, 2012 yılında 192 bireye çıkmıştır (Tablo 4.3). Envanter kayıtlarında bu ani düşüş ve artışların sebebine dair herhangi bir açıklama getirilmediği için o yıllarda yanlış sayım yapıldığı ve hataların olduğu sonucuna varılmaktadır.

Kandıra Seyrek, Sırçalı Kanyonu, Çivril Akdağ ve Yenice YHGS'lerinde; genel olarak azalan bir popülasyon gelişimi görülmektedir. Bazı yıllarda ani düşüş ve artışlar bulunmaktadır. Örneğin Kandıra Seyrek YHGS'de 2009 yılında 11 bireyken 2010 yılında 487 bireye çıkmış, bir sonraki sene 2011 yılında 505 bireye ulaşmış tekrar 2012 yılında 17 bireye düşmüştür (Tablo 4.3). Bunun nedeninin o yıllarda sağlıklı bir sayım yapılamadığını düşündürmektedir.

5.1.4. Çengel Boynuzlu Dağ Keçisine Ait Envanter Sonuçları

Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi 5 sahada hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.4). Türün sayımı yapılan her bir YHGS'lerdeki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir. Bu grafikler incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Çamlıhemşin Kaçkar, Çat ve İspir Verçenik YHGS'lerinde genel olarak azalan bir popülasyon gelişimi görülmektedir. Yine bazı yıllarda hiç sayım yapılmadığına da rastlanılmaktadır. Kiğı Şeytan Dağları YHGS'de ise ÇBDK'sinde hızlı bir artış gözlenmekle birlikte, orantısız değişimler görülmektedir. Örneğin bu sahada 2010 yılında ÇBDK popülasyonu 44 birey olarak sayılmış, 2011 yılında 80 bireye, 2012 yılında 178 bireye, 2013 yılında 301 bireye ulaşmıştır. Daha sonraki 2014 yılında ise tekrar 175 bireye inmiştir. Bitlis Adilcevaz Süphandağı YHGS'de hiçbir sayım yapılmamıştır.

5.1.5. Yaban Koyununa Ait Envanter Sonuçları

Yaban Koyunu 2 sahada hedef tür olarak seçilmiştir (Tablo 4.5). Türün sayımı yapılan her bir YHGS'deki popülasyon gelişimi grafik halinde verilmiştir. Nallıhan Emremsultan ve Konya Bozdağ YHGS'de genel olarak popülasyonda azalma görülmektedir. Envanterlerde ani artış ve azalmalar yani popülasyonda orantısız dalgalanmalar görülmektedir. Örneğin Bozdağ YHGS'de 2005 yılında 1809 bireylik popülasyon 2006 yılında 626 bireye düşmüştür. Dört yıl sonra 2010 yılında popülasyon 24 bireye inmiş, 2012 yılında tekrar 582 bireye çıkmıştır. Yaban Koyunu ülkemize özgü hassas bir türdür. Dolayısıyla bazı yıllardaki değişimlerin bir açıklamasının olmaması popülasyon seyri ile ilgili yorum yapılamamaktadır.

5.1.6. Diğer Memeli Türlerine Ait Envanter Sonuçları

Vaşak türü ile ilgili olarak Oltu YHGS'de 2012, 2013 ve 2015 yıllarında ve Yusufeli Çoruh Vadisi YHGS'de sadece 2012 yılında envanter çalışması yapılmıştır. Bu envanterlerde Vaşağa rastlanılmamıştır.

Alageyik türü ile ilgili olarak Düzlerçamı YHGS'de 2003-2017 yılları arasında sadece 2004, 2012, 2013 ve 2017 yıllarında sayım yapılabilmektedir. Bu sonuçlara göre birey sayısında hafif oranda artış gözlemlenmiştir. Arslangündoğdu ve diğ. (2010)'a göre alageyiklerin sayılarının uzun zamandır taşıma kapasitesinin altında olduğu belirtilmiştir. Alageyiklerin azalmasının nedenleri tam anlaşılamamış olup, şehirleşme, rekreasyonel faaliyetler ve yasadışı avcılık gibi insan baskıları olduğu düşünülmektedir. Düzlerçamı'ndaki yaşayan Alageyiklerin karşılaştıkları risklerin azaltılması ve genetik bakımdan korunmaları son derece önemlidir.

Ceylan türü ile ilgili olarak Kızılkuyu YHGS'de 2003-2006, 2009 yıllarında hiç sayım yapılmamıştır. Ceylanın 2007 yılından 2014 yılına doğru gözlemlenen birey sayısında azalış olduğu ve 2014-2017 yılları arasında ise popülasyonunda tekrar artış olduğu görülmüştür.

Sırtlan türü ile ilgili olarak Altınözü YHGS'de 2003-2008 yıllarında envanter çalışması yapılmamış olup 2009-2013 yılları arası birey sayısında azalma, 2013-2017 yılları arasında birey sayısında tekrar hafif artış gözlemlenmiştir.

Boz Ayı türü ile ilgili olarak Çamlıhemşin Kaçkar YHGS'de sadece 2012 -2014 yıllarında envanter çalışması yapılmıştır. Bu envanterlerde Ayıya rastlanılmamıştır.

Tavşan türü ile ilgili olarak Nallıhan Emremsultan YHGS’de sadece 2012 -2013 yıllarında envanter çalışması yapılmıştır. Bu envanterlerde tavşana rastlanılamamıştır.

5.2. YABAN HAYATI GELİŞTİRME SAHALARINDAKİ KUŞ TÜRLERİ

Kelaynak türü ile ilgili olarak Birecik YHGS’de gittikçe artan oranda birey sayısı belirlenmiştir. Kelaynaklar bilindiği gibi Ağustos ile Şubat aylarında kafese alınarak yaşamlarını sürdürürler. Şubat ayında serbest bırakılır ve Temmuz sonu tekrar kafeslere alınırlar. Kafes kolonisi de dediğimiz bu nesli tehlike altındaki türün envanter sonuçları diğer yaban hayvanları ile kıyaslandığında en doğru yapılmış çalışmadır. Ancak bu sayılar bile bilimsel araştırmalarda örneğin Mundan ve Çetin, (2012) ile Şahin ve Karadağ (2016) gibi kıyaslandığında bire bir tutmamaktadır. Bu türün en büyük sorunu, Birecik YHGS’de türün popülasyonu arttıkça Birecik YHGS kadar uygun yeni yerleştirme alanlarının bulunmamış olmasıdır.

Toy türü ile ilgili olarak Merkez Altıntaş YHGS’de 2003-2005, 2008 yıllarında envanter çalışması yapılmamıştır. Türün bireylerinde 2011 yılına kadar yapılan çalışmalarda artış, 2011 yılından 2017 yılına kadar yapılan envanter çalışmalarında ise birey sayısında düşüş olduğu gözlemlenmiştir.

Dağ Horozu türü ile ilgili Posof YHGS’de 2003-2004, 2006-2008 ve 2010 yıllarında sayım yapılmamıştır. Türün 2011-2017 yılları arasında yapılan sayımlarda popülasyonun hafif dalgalanmalara rağmen artış göstermiştir.

Sülün türü ile ilgili Karacabey Ovakorusu YHGS’de 2003-2006 ve 2008 yıllarında sayım yapılmamıştır. Türün birey sayısı 2009 yılında 420 iken 2010 yılından 2013 yılına kadar yok olduğu ve 2014 yılında 4 birey saptanmıştır.

Kınalı Keklik türü ile ilgili Nallıhan Emremsultan YHGS’de 2012 ve 2013 yıllarında ve Oltu YHGS’de 2012, 2013 ve 2015 yıllarında yapılan envanter çalışmalarında hiçbir bireye rastlanılmadığı görülmüştür.

Ur Keklik türü ile ilgili Yusufeli Çoruh Vadisi YHGS’de sadece 2012 yılında envanter çalışması yapılmış olup hiçbir bireye rastlanılmadığı gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, doğal kaynaklardan sürdürülebilir bir yararlanma yapılması ana düşünce olarak kabul edilirse, bunun gerçekleştirilmesinde ilk adım doğal kaynağın envanterinin iyi ve

güvenilir şekilde yapılmasıdır. Söz konusu doğal kaynak bir yaban hayatı unsuru olunca iş biraz daha zorlaşsa da bu kuralın gözardı edilmesi yanlış planların oluşturulması ve böylece doğal kaynağımızın tükenmesine kadar gidebilecek ağır sonuçlar doğurma riskini taşımaktadır. Yaban hayatındaki envanter işindeki bu zorluk yaban hayatı alanında yetişmiş uzman personel istihdamı ve bu iş kalemine gerekli önem ve bütçenin ayrılması ile rahatlıkla çözülebilir.

KAYNAKLAR

- Akkuzu, E., Ünal, S., Evcin, Ö., 2015, Yükseköğretim kurumlarında yaban hayatı eğitimi, önemi ve karşılaşılan sorunlar. *Turkish Journal of Forestry* 16(1): 82-85.
- Anonim, 2004, Merkez Av Komisyonu, İl ve İlçe Av Komisyonlarının Görevleri, Çalışma Esas ve Usullerine Dair Yönetmelik, 18.05.2004 tarihli ve 25466 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.
- Anonim, 2008, Çoruh Vadisi Yaban Hayatı Geliştirme Sahası Gelişme ve Yönetim Planı, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Artvin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Artvin, 52 s.
- Anonim, 2012, Orman Mühendisleri Odası Bilgi Sistem, [online], <https://ormuh.org.tr/uploads/docs/OMO%20Yaban%20Hayati%20Gel%20Sah.pdf>, [Ziyaret Tarihi: 24.12.2018].
- Arslangündoğdu, Z., Kasparek, M., Sarıbaşak, H., Kaçar, M. S., Yöntem O., Şahin, M. T., 2010, Development of the population of the European Fallow Deer, *Dama dama dama* (Linnaeus, 1758), in Turkey. *Zoology in the Middle East*, 49, 3-12.
- Asan, Ü., 1995, Orman Kaynaklarının Rasyonel Kullanımı ve Ülkemizdeki Durum, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi B Serisi 45 (3-4): 15-27.
- Atkinson-Wiles, G. L., 1968, The Importance of Turkey as Wintering Ground for Wildfowl. *Protect Technical Meeting, Wetland Conservation*, 19s.
- Baskent, E.Z., Jordan G.A., 1995, Characterizing Spatial Structure of Forest Landscapes. *Canadian Journal of Forest Research*, 25, 1830-1849.
- Burger, G. V., 1979, Principles of Wildlife Management, [in Teague, R.D. and Decker, E.] *Wildlife Conservation Principles and Practices*, The Wildlife Society, Washington D.C., 0-933564-06-6, 89-93.
- Caughley, G. and Sinclair, A. R. E., 1994, *Wildlife Ecology and Management*, Blackwell Science, 0-86542-144-7, Massachusetts, p 334 + X s.
- Patton, D. R., 1992, *Wildlife Habitat Relationships in Forested Ecosystems*, Timber Pres., Portland, Oregon, 0-88192-202-1, 392 s.
- Beşkardeş, V., 2009, Bolu Yedigöller Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahasında Yaban Hayatı Yönetimi, 28-32s.
- Çanakçıoğlu, H., ve Mol, T., 1996, *Yaban Hayvanları Bilgisi*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayın No:440, 550, İstanbul.
- Dursun, E., 1986, *Ormancılığımız ve Ormancılığımızda Milli Park Benzeri Çalışmaların Yeri, Milli Parklar ve Yaban Hayatı Semineri*, Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, Nisan-Mayıs.

- Erkan, F., 1987, Türkiye’de Nesli Tükenmekte Olan Av ve Yaban Hayvanlarının Korunmasında Milli Parkların Rolü ve Önemi, Türkiye ve Balkan Ülkelerinde Yaban Hayatı, Uluslararası Sempozyum, Eylül, İstanbul, Bildiriler Kitabı, 141-152.
- Ertan, A. ve diğ., 1989, Türkiye’nin Önemli Kuş Alanları. Doğal Hayatı Koruma Derneği, 156 s. İstanbul.
- Geray, A.,U., ve Akesen, A., 2001, Av ve Yaban Hayatı Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimi, Sürdürülebilir Avcılık İçin Temel Eğitim Kitabı, Milli Parklar ve Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Yayını, 75-152s. Ankara.
- Güneş, F., 1993, Yaban Hayatının Korunması, Orman Bakanlığı, Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Semineri (22-26 Mayıs 1993) Kitabı, 97-108s, Gümüş, İzmir.
- Gürdal, M. N., 2008, Türkiye’nin Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları Üzerine Araştırmalar, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta, 102 s.
- Kadioğulları, A.İ., Keleş, S., Başkent, E. Z., Bingöl, Ö., 2015, Konumsal Orman Amenajmanı Planlaması: Temel Kavramlar ve Modelleme Teknikleri, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi 15 (2) 197-213.
- Kadioğulları, A.İ., Keleş, S., Başkent, E. Z., Bingöl, Ö., 2016, Orman Amenajman Planlarının Konumsal Simülasyon Modeli İle Hazırlanması, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi 16 (2) 307-318.
- Kantarlı, M., 2015, Ormanlarımızda Yaşayan Büyük Memeli Yaban Hayvanlarının Envanteri ve Ülkemizin Av Turizmi Potansiyeli, 2023’e Doğru 3. Doğa ve Ormancılık Sempozyumu Kitabı, 37-62.
- Kızıroğlu, İ., 1979, Türkiye’de Yaban Hayatı Yaşam Ortamlarının Korunması ve Ekolojik Dengenin Bozulması Nedenleri, Tabiat ve İnsan, Sayı: 13:4, 3-8s.
- Kızıroğlu, İ., 1993, Türkiye'nin Biyolojik Zenginlikleri ve Karşı Karşıya Buldukları Tehlikeleri (Der biologische Reichtum der Türkei und seine Gefaehrdung), Çevre Sorunları Sempozyumu, Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi 1 (1993), 51-64s. Ankara.
- Krausman, P., 1946, Introduction to wildlife management, Upper Saddle River, N.J
- Kumbaşlı, M., 2006, Yaşam Ortamlarında Geyik Populasyon Yoğunluğunun Saptanması, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi B Serisi 56 (2): 123-133.
- Mol, T., 2006, Yaban Hayatı, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, No: 489, İstanbul, 425 s.
- Mundan, D., Çetin, İ. T., 2012, Dünya Doğa Mirası Kelaynak Kuşları, Harran Üniv. Vet. Fak. Derg. 1(1): 61-67.

- Oğurlu, İ., 1988, İşletme Ormanlarında Yaban Hayatı Yaşam Alanlarının Düzenlenmesi, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri: B, Cilt: 38, Sayı: 2, İstanbul.
- Oğurlu, İ., 1993, Av Kaynaklarımızın Azalması Sebepleri ve Geliştirilmesi İmkanları, 1. Ormancılık Şurası Tebliğler ve Ön Çalışma Grubu Raporları, Ankara.
- Oğurlu, İ., 2001, Yaban Hayatı Ekolojisi, SDÜ Yayın No:19, SDÜ Basımevi, 296 s. Isparta.
- Oğurlu, İ., 2003, Yaban Hayatında Envanter. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Av ve Yaban Hayatı Dairesi Başkanlığı Yayınları, 208, Ankara.
- Oğurlu, İ., 2008, Yaban Hayatı Kaynaklarımızın Yönetimi Üzerine, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, 2, 35-88 s. Isparta.
- Öymen, T. R., 2010, Yaban Hayatı Bilgisi, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, No: 494 İstanbul, 391 s.
- Selmi, E., 1985, Yaban Hayatı Amenajman Prensipleri, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi B Serisi 35 (2): 52-58.
- Şafak, İ., 2006, Ege Bölgesinde Av ve Yaban Hayatı Yönetimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri, 1. Uluslararası Odun Dışı Orman Ürünleri Sempozyumu (1-4 Kasım 2006), KTU Orman Fakültesi, s:66-73, Trabzon.
- Şahin, G., Karadağ, A. 2016, Türkiye’de Zoocoğrafya Alanında Başarılı Bir Uygulama: Kelaynak (*Geronticus eremita*) Varlığının Korunması, 4th International Geography Symposium - GEOMED Book, 24-37, ISBN: 978-605-66576-1-024.
- Tarhan, S., 1987, Av Hayvanlarının Korunması, Üretimi ve Avcılığın Düzenlenmesi Çalışmaları, Türkiye ve Balkan Ülkelerinde Yaban Hayatı, Uluslararası Sempozyum, Eylül, İstanbul, Bildiriler Kitabı, 105-130.
- Temple S.A. 1985, Predicting Impacts of Habitat Fragmentation on Forest Birds: A Comparison of Two Models, In: M.L.M.a.C.J.R.J. Verner, Editor, Wildlife 2000: Modelling Habitat Relationships of Terrestrial Vertebrates, The University of Wisconsin Press, Madison, WI, 301–304.
- Van Horne, B., 1983, Density as a misleading indicator of habitat quality. J. 101 Wildlife Management, 47: 893-901.
- Yıldızbakan, A., 2015, Doğu Akdeniz Bölgesindeki Yaban Keçisi (*Capra aegagrus* Erxleben) Popülasyon Büyüklüğünün İrdelenmesi (2010-2014), 2023’e Doğru 3. Doğa ve Ormancılık Sempozyumu Kitabı, 19-36.

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Aygün KÖSE ÇITLAK
Doğum Yeri	Vakfikebir
Doğum Tarihi	24.07.1985
Uyruğu	☒ T.C. ☐ Diğer:
Telefon	05074923853
E-Posta Adresi	koseaygun@gmail.com
Web Adresi	

Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Kastamonu Üniversitesi
Fakülte	Orman Fakültesi
Bölümü	Orman Mühendisliği
Mezuniyet Yılı	08.06.2011

Yüksek Lisans	
Üniversite	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Enstitü Adı	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Anabilim Dalı	Orman Mühendisliği
Programı	Orman Entomolojisi ve Koruma
Mezuniyet Yılı	Tarih girmek için tıklayın veya dokunun.

Doktora	
Üniversite	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Enstitü Adı	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Anabilim Dalı	Anabilim Dalı Adı
Programı	Program Adı

Makale ve Bildiriler	